

جەرءجۇزىنىڭ ە شىبە كىشىلەرى، بىرىگىنىڭلەر!

دوسمۇ قامبەت ۇلى قالەل.

يىساتاي — ماقامبەت.

ءبىرىنىشى ءبولىم.

1. يىساتاي قوزغالىسىنىڭ قىسقىشا تارىپقى.
2. يىساتاي — ماقامبەت. بىلىمان اقىنىنىڭ ولەڭى.
3. ماقامبەت — باتىردىڭ بايماعامبەت — سۇلتانغا ايتقان ءسوزى.
4. ماقامبەت باتىردىڭ باسقا سوزدەرى.

قازاقىستان مەملەكەت ياسىباسىنىڭ كۇن شىعەسى ءبولىمى.

تاشكەن. 1925 جىل

Х. Д. ДОСМУХАМЕДОВ.

Исатай - Махамбет

Ч. I.

- 1) Краткая история революционного движения Исатая Тайманова и Махамбета Утемисова в 1830—45 гг.
- 2) Исатай-Махамбет. Поэма киргиз. народн. поэта Ыгылмана.
- 3) Слова, сказанные Махамбетом султану Баймагамбету.
- 4) Прочие произведения Махамбета.

НА КИРГИЗСКОМ ЯЗЫКЕ.

ВОСТОЧНОЕ ОТДЕЛЕНИЕ
Киргизского Государственного Издательства.
г. Ташкент 1925 г.

C. 6527

دوسمۇقامبەت ۇلى قالەل.

تۈر. ئاسىيادىن كىتابچا تەسۋىي
С.-А. Г. Б.
نېتو. نومۇر
Инд. № 60335

پىساتاي — ماقامبەت.

غەبىرىنىشى غەبولىم.

1. پىساتاي قوزغالسىنىڭ قىسقاشا تارىقى.
2. پىساتاي - ماقامبەت. دىلمان اقىنىنىڭ
ولەشى.
3. ماقامبەت - باتىردىڭ بايماغامبەت - سۇلتانغا
ايتقان غەسوزى.
4. ماقامبەت باتىردىڭ باسقا سوزدەرى.

C23794 I
3

Проб. 1939 г.

قازاقىستان مەملەكەت باسباسىنىڭ كۈن شىعەس غەبولىمى.
تاشكەن. 1925 جىل

Отпечатано
в типографии
Восткиргиз
Зак. № 533.

Узлит № 40.
Тираж 3000 экз.

تايمان ۇلى بيساتايىدىڭ قوزغالسى تۇۋرا - سىندا قىسقاشامىلىمات.

اقتابان شۇبىرىندىن سوڭ كىشى ءجۇزبەن ورتا ءجۇزدىڭ ءبىر بولەگى (وسى كۇنگى تورغاي، ورال، بوكەيلىك، ماڭغىساۋ ەلدەرى) رەسىم تۇردە ورستىك پاتسا وكىمەتىنە باغىندى. باغىندىرغان ابلقايىرمەن ەلدىڭ ءبىر بولەك باس ادامدارى ەدى.

1738 نشى جىلى سونىلەنك يشىندە ابلقاير قانمەن بىرگە باغىنىۋغا انت بەرىپ قول قويغان ەلىۋالتى كىشى مىنا رۇۋلاردان: (1) 17 كىشى ارعىن، 7 ادام - نايما، 4 ادام - قىشاق، 2 ادام - تاما، 10 ادام - تابىن، 3 ادام - جاغالبايلى، 1 ادام - كەردەرى، 4 ادام - الاش، 2 ادام - با - يباقتى، 2 ادام - جابباس، 2 ادام - ماسقار، 1 ادام - چومەكەي، 1 - ادام - كەتە.

بارلىق كىشى جۇزدەن 28 ادام قول قويغاندا ازعاناغانا ورتا جۇزدەن 28 ادامنىڭ قول قويغانى، كىشى جۇزدەگى ەك كوب بولغان ون ەكى اتا باي - ۇلىنان تەك ءتورت رۇۋدۇڭ اون ادامىنىڭ قول قويغانى، قالغان سەگىز رۇۋدان ءبىر ادامنىڭ بولماغانى، كىشى جۇزدە كوبتەك جاغىنان ەكىنشى ورىن العان ءالم - ۇلىنان تەك ەكى ادامنىڭ بولغانى، قالىك قارا قازاقتۇڭ پاتسا وكىمەتىنە باغىنىۋغا رىزا بولماغاندىعىن كورسەتەدى.

انت قاغازغا ايىلقايىرمەن بىرگە قول قويغان بۇتەن كىشى
جۇزەن بىر بولەك ورتا جۇزدەب ايتىۋ قاتا. انت بەريۋشى قو -
شقار ۇلى جانىبەك، بوكەن - باي سەكىلدى، باتىرلار، وسىلاردىك
سوگىنا ەرگەن ازعانا ەلدىك وكىلدەرى.

ون - سەگىزىنشى، ون - توغىزىنشى اسىردەگى كىشى جۇزدىك
يشندەگى تۇرلى قىيمىلدار جوغارغى سوزدەرگە يىسات.

وسى ەكى اسىردەگى پاتسا ۇكىمەتىنىك جۇمىسى قازاقتى ابدەن
باغىندىرىپ اليب قازاقتى كوپىر قىلىپ ازيياغا اتتاۋ بولدى؛ قازاقتىك
امالى تابىيىن دەپ تۇرغان پاتسا ۇكىمەتىنەن قۇتىلىۋ بولدى. داۋرلەپ
كەلە جاتقان ورىس بايلارىنىك ساۋدا قاپىتالى مەن جاۋلاسام دەپ كىشى
جۇزدىك جۇز جاريم جىلداى تاريىقى قان مەن جازىلغانداى بولدى.
بىر جاغىنان باسەن قورغاب پاتسا ۇكىمەتى مەن ارپاليسىۋ، پاتسالاردىك
قۇرالى بولغان قازاق - ورىستار مەن جاۋلاسىۋ، پاتسالاردىك ساياساتىن جۇ -
رگىزگەن قاندار مەن اليسىۋ، ەكىنشى جاغىنان قونىسقا تالاسىپ ەستەك،
قالماق، تۇرىكبەن سەكىلدى كورشىلەرى مەن جاۋلاسىۋ، ۇشىنشى جا -
غىنان وز ارا رۋو تالاستارى كىشى جۇزدىك اوتكەن تاريقىندا
كەزەكتەسىپ كەلەدى دە تۇرادى.

ورىستان قۇتىلىۋ ۇشىن ەتىلگەن كىشى جۇزدىك قىيمىلدارى
الى تولىق جازىلغان جوق. پاتسا زامانىندا بۇل مومكىن دە ەمەس ەدى.
ەندى تاريىقىشى شىقسا كەرەك.

پاتسا ۇكىمەتىنىك قۇرىعىنان قۇتىلىۋ ۇشىن كىشى جۇزدىك
يەتەگەن يەتەرىنىك بىز بىز قاتارىن عانا بىلەمىز.
بۇلاردىك يشىندە كوكە اسەر بەرىپ بۇتەن جۇرتتى قوزعاغاندارى
مىنالار.

1785 - 1800 نشى جىلدارداى باى - ۇلى سىرىم باتىردىك

كوتەرىلىسى.

سېرىم نۇرالى قاندى تاققان تۇسىرىپ قۇۋدى، ەسىم قاندى
ءولتىردى، پاتسا ۇكىمەتى مەن جاۋلاستى. سېرىم اقيرىندا جەڭىلدى.
ەكىنشى 1830 - 1845 نشى جىلدارداغى باى - ۇلى بەرىش
رۇۋىنان شىققان تايمان ۇلى يىساتاى مەن وتەمىس ۇلى ماقامبەتتىڭ
كوتەرىلىسى.

ۇشىنشى، 1850 - 1860 نشى جىلدارداغى ەلىم ۇلى شەكتى
رۇۋىنان شىققان نۇرماعامبەت ۇلى جاڭغوجا مەن كوتى - بار ۇلى
ەسەتتىڭ كوتەرىلىسى.

ەسەت سۇلتان - ەپىرايىتىل بولغان ارستان قاندى ءولتىردى. ەسە -
تتىڭ ەينىسى بەكت ۇستالدى.

جاڭغوجا ورىسقا بىرىگىب اۋەلى قىيۋامەن قوقان قاندارىنان ەلىن
قۇتقاردى، سونان سوڭ ورىسقا قارسى شىقتى. 1860 نشى جىلى جا -
ڭغوجانى ۇستاۋ ۇشىن ورنبور جاندارال عۇيىرنايتىرى پەرەپسكى ەر -
ەلى قاننىڭ نەمەرەسى قاسىم ۇلى ەرمۇقامبەت (ەلەكەى) تورەنى جىبە -
ردى. وسى جورىقتا تايبىن بايقادام بالالارى اقساقال، سەيت دەگە -
ندەر جانغوجانى ءولتىردى. (1) كوتەرىلسى بەسىلدى.

تورتىنشى، 1869 - 1870 جىلدارداغى ورال تورعاى قازاقتارىنىڭ
جاڭا شىققان دالا نىزامىنا كونبەيمىز دەپ جاساعان كوتەرىلىسى. بۇل
كوتەرىلىستى «اۋا» دەپ اتابدى.

بايباقتى بەركىن، تايبىن الداش بەن ءداۋىت، تانا جالمۇقامبەت، الاش
سەيىل تاغى تالايىلار ەلگە باشى بولىپ ۇكىمەتكە قارسى شىقتى. كىشى
ءجۇز توتاسى مەن كوتەرىلدى. قازاققا بولىسيۋعا التى مڭداى قىيۋانىڭ
اسكەرى شىقتى، ورىس بەن سوعىسام دەپ تەمىر ويەزىندەگى شوشقا - گول
دەگەن جەرگە دەيىن كەلدى.

(1) Добро сил слов. Тургайская область. т. I 1902. см. стр. 406-409.

قازاقتا اۋىز يىرلىك بولمادى. ءوز ارا ءيىر نەشە قان كوتەردى. ءيىر جاعىنان ورىس اسكەرى مەن سوعىسا، ەكىنشى جاعىنان ءوز ارا ءيىرىن تالادى. ورالدا قاندار توقىمى تورەلەردى دە تالادى.

ۇكىمەتتىك كۇشتى تارتىپتى اسكەرلەرى قازاقتىك يىتشىتىن شىعا - ردى، كوب ادام قىرىلدى، كوب ادام ۇستالدى، قاراڭغى - ۇيدە ءشېرىپ ءولدى. قازاق اراسىنا اق - توبە، ويىل (كوك - جار) سەكىلدى مىقتى قورعاندار سالىندى، بۇرىنقى قورعاندار كۇشەيتىلدى.

باي - ۇلىنان قان بولغان الاش سەيىل، بالاسى اماندىق بەن، ۇستاۋدا جاتىپ ءولدى. ءيىر نەشە بولەك ەلدەر قونىسىن تاستاپ اۋىپ كەتتى. قالعان كوب قازاق قايتادان بۇرىنقى قونىسىنا قوندى، ۇكىمەتكە باعايندى. مۇنداي جالپى كوتەرىلىستەن باسقادا بولەك رۇۋلاردىك پاتسا ۇكىمەتىنە باعاينباي ۇزاق قايرات ەتكەندەرى كوب.

ادايدان شىققان اتاعوزى، قۇداى، داۋىمشار، ءسويىن - قاراء تاز - دان شىققان وتەن، نارىنباي، تورە - مۇرات، بەرىشتەن شىققان قۇلباراق، باتىر - بەك، جاپار - بەردى، كەيىس، قۇلشار، ەسەنتەمىردەن شىققان مىڭباي، سۇلتان - گەلدى، كوك - تاۋباي تاغى تالاي ادام ەل قورعاپ قازاققا دۇسپان دەگەندەرى مەن كوب حاۋلاسقان.

قازاقتىك اداي سەكىلدى رۇۋلارى شىندىعىندا ۇكىمەت قىيۋامەن تۇركبەندى العاننان كەيىن عانا باعايندى.

بۇل كىتەبتە ايتايىن دەگەنىمىز يىستاي - ماقامبەتتىك - قوزغالىسى تۇۋرالى.

زاڭعاردىك سالدارىنان قازاق جۇرتى سىردان اۋعاندا كىشى ءجۇز الدىنداغى ەستەكتى، قالماقتى، تۇرىكبەندى يىجىستىرىپ جايىق بەن اتراۋ تەڭىزىنە تىرەلدى. الدى جايىقتان ءوتىپ ەدىل - جىيىقتىك اراسىنداغى دالانى دا قونىستاي باستادى.

پاتسا ۋكىمەتى قازاقتى جايىقتان وتكىزىمەسكە ءتۇرلى امال قىلدى.
ەدىل جايىقتىڭ - اراسىن قونىس قىلغان ەستەك، قالماق، قازاق -
ورىس بىەن ءىزىدىك قازاقتىڭ اراسىنا ۇزىلمەستەى جانجال كىردى.

1771 نى جىلى ەدىلدىك بويىن مەكەندەگەن قالماق قىتايغا بوستى.
ەستەكتەن تومەنگى ەدىل جايىق اراسىنداى دالا بوسادى. جايىق بويىنا
قورعاندار سالىب اسكەر قويىپ پاتسا ۋكىمەتى قازاقتى جايىقتان وتكىزى-
بەيمىن دەسەدە قولىنان كەلمەدى. قورعانداردى باسا كوكتەب قازاق ەر كىز
جايىقتىڭ ارعى بەتىن جايلاپ قىستايىتىن بولدى.

اقىرىندا 1801 نى جىلى ۋكىمەت جايىقتىڭ ارعى بەتىن مە -
كەندەۋگە قازاققا رۇقسات بەردى.

رۇقسات بەرىۋگە مىناۋ سەبەب بولدى. قازاقتى جايىقتان وتكىزى -
بەى ۇستاب تۇرالمايتۇعىنىنا ۋكىمەتتىڭ كوزى جەتتى. كوب قالماق
بوسىپ كەتتى. ورنىندا قالغان از قالماقتىڭ، از نوعايدىك جايىق بو -
يىنداى ورسقا بىرىگىپ قونىستى قورعاۋعا ءالى كەلمەيتىنى ءاليم ولدى.
بەرىك قورعان سالىب كوب اسكەر توگىپ قازاقتى توقتاتىۋ زور شىعىن
بولاتىن بولدى. بۇل بىر.

ەكىنشى، قازاقتى بولىپ كۇشىن كىمەتكىسى كەلدى. ەدىل -
جايىقتىڭ اراسىن مەكەندەگەن قازاقتى تورىنا كىرگەندەى بىلىپ
جۇۋاسىتىۋىن وڭاى كوردى. ارقاداعى كوب قازاققا ساياساتىن جۇ -
رگىزىۋگە جۇۋاسىعان قازاقتى قۇرال قىلغىسى كەلدى. سوندىقتان
ەدىل - جايىقتىڭ اراسىن سۇراتىپ بو كەىگە ارىز بەرگىزدى. بو كەيدىك
ارىزىن بابىل پاتسا جان - تانى مەن قابىل الدى.

1801 نى جىلى قامالدىك 11 نى كۇنى "كىشى ءجۇز قازا -
عىنىك قان كەكەسىنىك باستىعى نۇرالى قان ۇلى بو كەى تورەنى وزىمە
قابىل الامىن، كوڭىلدەگى جەرىنە جايلاۋعا لوقسات دتەمىن، مەيىرىمدىگىم

تۇسكەندىگىن بىلدىرىۋ ئۇشىن قاراباۋعا تاعىب موينىنا ئېلىپ جۇريۋگە
سۆگىرەتىمدى سالعان التىن مەدەل بەرمەين» دەپ بايىل پاتسا جارلىق
بەردى. (1)

بۇل كىشى جۇزگە جايىقتان وتىۋگە، ەدىل جايىق اراسىن
جايلاۋعا بەرىلگەن رەسىم لۇقات ەدى.

سول جىلى ون مىڭ ئۇي مەن بوكەى نارىنعا رەسىم قوندى.
بوكەى مەن بىرگە وتكەن ەلدىك دەكى باى - ۇلى ەدى. وسى بارعاننان
كەيىن بوكەى بەرگى بەتكە قايتا وتە المادى.

قاراتايدان ولگەن جانتورە قاننىك ورنىنا قان سايلاعاندا كىشى
جۇز ەكىگە بولىندى. ئالىم - ۇلى ايشىۋۇاق تۇقىمىن قۇۋاتتاب سەر -
عازىنى قان سايلادى. باى - ۇلى نۇرالى تۇقىمىن قۇۋاتتاب بوكەيدى قان
سايلادى. جەتى رۇۋ ەكى بولىندى.

كىشى جۇزدىك ۇز ارا بولىنىپ ەكى قان سايلاعانى پاتسا
ۇكىمەتىنىك تىلەگىنە ايتقانداى كەلدى. كىشى جۇزگە ەكى قان
تاعايىندالدى.

ەدىل جايىقتىك الابىن مەكەندەگەن قازاققا بوكەى قان بولدى.
ورىنبورمەن سىردىك اراسىن قونىستاغان قازاققا ايشىۋۇاق ۇلى سەر - عازى
قان بولدى.

بوكەى 1812 نشى جىلى باى - ۇلىنا رەسىم قان بولسادا قاندىعىن
جايىقتىك بەرگى بەتىنە جۇرگەزە المادى، تەك جايىقتان وتكەن
ەلگە عانا قان بولدى. جايىقتىك ارعى بەتىندەگى ەل بوكەيلىك بوليب
اتالدى. بوكەى مەن بىرگە بارعان ەل بىردەن ارعى بەتتە قالغان جوق.
ارعى بەتتەگى ەلدىك بىر قاتارى بەرى وتتى، بەرگى بەتتەن دە بىر
قاتار ەل ارعى بەتكە وتتى. ارعى بەت بەرگى بەت بوليب كىشى
جۇز اسىرەسە باى - ۇلى ساپىرىلستى. جاڭگىر قاننىك زامانىندا بو -
كەيلىكتىك ەلى بەرى كوب وتتى.

ەلدەن ايىرىلىپ قالاتۇن بولغان سوڭ 1828 نى جىلى جاڭگىر پانسادان ءوتىنىپ بوكەيلىكتەن بەرى ەل جىبەرمەيتىن قىلىپ زاكون شىعارىتتى. ءيىر رۇۋ ەمەس، ءيىر اريس نە تايا ەمەس، ءيىر اۋىلدىڭ جارتىسى بوكەيلىكدە جارتىسى جايىقتىڭ كۇن شىعيسى بەتىندە قالدى. بۇلاى بولغان سوڭ بايلاپ قويماسا ەل ارالاسباى تۇراما؟ تىرىشىلىككە قارسى كەلگەن جاڭگىردىڭ زاڭى تالاى بۇزىلدى. ۇكىمەتتىڭ ءوزى رۇقسات بەرىپ تالاى ەل بوكەيلىكتەن بەرى ءوتتى. جايىقتىڭ ەكى بەتىندە گى قازاقتىڭ اۋىماسىۋى كۇنى بۇ كۇنگە دەين توقتالغان جوق.

بوكەيدىڭ زامانداق بوكەيلىكدە گى ەلدىڭ قونىسى تارىلا باستادى. قازاق جەردى الب كەتتى دەپ قىزعان 1806 نى جىلى زاۋازانڭ 19 نى جاڭاسىندا قازاققا مىناداى جەر عانا ءتيىستى دەپ جەردى چەكتەپ ۇكىمەت زاڭ شىعاردى.

ەدىلدىڭ، جايقتىڭ جاغالارى، تەرسكەى جاقى جەرلەردى، تەڭىزدىڭ جاعاسىنداغى ءبر قاتار قونىستار رەسىم تۇردە قازاقتىڭ قولىنان كەتتى. بوكەيدىڭ زامانىندا قازاقتىڭ الدى سارى-تاۋعا دەين جايلايتىن ەدى. ەدىلدىڭ بوينداغى كەڭ توغايلاردى، تەڭىزدىڭ جاعاسىنداغى قالدىڭ نۇۋلاردى قازاق اۋەلگى ۇۋاقتتا ەمن-ەركىن قونىستاۋشى ەدى. قالماق كەتكەننەن سوڭ بۇل جەرلەر بوس ەدى. جەرگىلىكتى ازعانا قالماق بەن ازعانا نوغاي (قارا نوغاي) قازاققا ارالاسىپ كەتكەندەى بولىپ ەدى.

قونىستى قازاقتان ساقتاۋ ءۇشىن، جاڭگىرلىك ساياساتىن جۇرگىزۋ ءۇشىن پاتسا ۇكىمەتى ەدىلدىڭ بەرگى بەتىنە شابشاڭدىق بەن ورىس قالقىن ورنانا باستادى. تەڭىزدىڭ جاعاسىندا بايلارعا بالىقىشىلارعا ءبولب بەرە باستادى. يىپەلەنگەن ورىستار قازاقتى ەدىلدىڭ بوينداغى، تەڭىزدىڭ جاعاسىنداغى نۇۋ-لاردان قۇۋا باستادى. قازاق بەن كورشى ورىستاردىڭ اراسىنا جانجال كىردى. جاقسى قىستاۋلىقتاردان ايىرىلىپ قازاق ءيىر نەشە رەت جۇتادى. ەلدىڭ ءيىر قاتارى بوكەيلىكدى تاستاپ بەرى وتە باستادى.

دەگەن مەندە بوکەيدىك زاماندا قونىستىك تارشىلىغى وىشا كوب سەزىلگەن جوق. رەسىم تۇردە قازاقتىك جەرى جامالى بولسادا شىندىيىنىدا پايدالانغان جەرى كوب ەدى.

1815 نىشى جىلى بوکەي، ۇلدى. جاس بالاسى جاڭگىر قان بولدى. 1824 نىشى جىلعا دەيىن ەلدى جاڭگىر جاس بولغان سوڭ بوکەيدىك ەينىسى سىعاى تورە بىيلەدى.

سىعايدىك زاماندا ۇكىمەتتىك ساياساتى وزگەرگەن جوق. ۇكىمەتتىك جۇمىسى قازاقتى يىستىرىپ 1806 نىشى جىلى كورسەتكەن چەككە تىعىۋ بولدى. سىعايدىك زاماندا ەلدىك قونىسى ادەۋىر تارىلدى. ەجۇت كوبەيدى. قان دا ۇكىمەت ساياساتىن كورىنە جۇگىزە باستادى. قاننىك ەزى دە ەلگە قاتاڭ تىيە باستادى. ەل مەن قاننىك اراسىنا نارا زىلىق كىردى. ەلدىك ەيىر قاتارى جايقتىك كۇن شىعىس جاعىنداى ماڭدالاعا شىعىپ كەنىۋگە تالابتاندى.

جاڭگىردىك زامانىدا ەل مەن قاننىك اراسى ايتقانداى بولىپ ەبولىندى. جاڭگىر اشتارقان ەۋىيرناتىرى اندىرەيىسكى دەگەننىك قولىندا ەوستى. ورسشا، اراىشا، پارسىشا زامانىشا جاقسى تارىپىا الدى.

وتكەن زامانداى اراىتىك قىزىلباستىك سالتاناتى ”پادىشالارى“، ورىستىك رامانىنان شىققان ايبىبارلى پاتىشالارى جاڭگىرگە ۇلگى بولدى. قازاقتىك سالتى، قازاقتىك تۇرمىسى ەدەتى، زاتى تۇۋرالى جاڭگىرگە تارىپىاشىلار ارىينە ەيىر ۋىزدا ۇسوز ايتقان جوق.

جاڭگىر ەزىمشىل، پاتىشاشىل، ورسشىل، ەدىنشىل بولىپ ەل بىلەۋ تۇۋرالى ەش نارسەگە ويىرەنبەي، قازاقتىك جايىندا دىم بىلمەيتىن بولىپ شىقتى.

1824 نىشى جىلى جاسقا جەتىپ قاندىقتى قولىنا ەعان سوڭ جاڭگىر ۇيادا كورگەننىن يسكە اسىرا باستادى.

1806 نىشى جىلى پاتسانىڭ قازاقدىكى دەپ ايتقان جەرىن جاڭگىر ءوزىمنىڭ جەرىم دەپ تۇسىندى. قارا قالقتىڭ جەرى قاننىڭ مۇلكى دەگەن پىكىردى جۇرگىزدى. 1806 نىشى جىلى پاتسانىڭ قازاقدىكى دەگەن جەرىنەن تورت ءجۇز مىڭ دەسەتىنە جاقى جەردى قاننىڭ ولەسى دەپ جاريالادى. قالعان جەردەن ءبىر قاتار جاقى جەر-لەردى اينالاسىنداغى تۇۋعاندارىنا، تورەلەرگە، جاقىندارىنا ءولەستىردى. وزىنە جاقباعان اۋىلدىڭ، رۇۋدىڭ جەرىن تارتىپ الاتىن بولدى. قارا ءوزىنىڭ بويى مەن ايىر-قۇم دەگەن جەردەن بايباقتى ەدىل-باي دەگەن اۋىلدى باسى جانتەلى ۇلى جۇنىسس قىلىپ قۇۋدى، بۇلاردىڭ جەرىن ورمان ۇلى شىنالى تورەگە الىپ بەردى. وسىنداى ءىسى كوب بولدى.

جاڭگىردىڭ زامانىدا بوكەيدىڭ ەلى كوشىۋدى كەمىتىپ وتىرىق-شى بولا باستادى. ار رۇۋدىڭ بەلگىلى قىستاۋى جايلاۋى بولدى. جايلاعاندا قىستاغاندا 1806 نىشى جىلدىڭ چەگىنەن اسالمايتىن بولدى. جازى قولايىنر نە قىسى قاتتى جىلدارى كورشىلەس نۇۋداعى ەلدەرمەن قازاقتىڭ اراسىنا كۇشتى جانجالدار پايدا بولدى. جۇت كوبەيدى. ەل جارلى بولا باستادى. جاڭگىر قازاقتى قور-عامادى، قورعاۋعادا ءالى كەلمەدى.

ەدىل-جايىق بويىنداى قازاق-ورستار، تەڭىز بويىنداى بايلار قازاقتىڭ مەنشىكتى جەرىنە اۋىنر سالدى.

قازاقتىڭ مويىنى پاتىراۋ، يشتىراب دەگەننەن بوسامادى. اينالاسىنداى جەرگە باي كورشىلەرىنە تۇك (تۇياق) اقى تولەپ قازاق جان ساقىتايىن بولدى.

جانىزاق جىراۋدىڭ جاڭگىر قانعا ماقتاۋ رەتىندە ايتقان سوزىندە بوكەيدىڭ زامانىنداى قازاقتىڭ قونىسىن بىلدى دەيدى. (1)

قۇلا-بىيە، تورعاى ەكى كول
ەجەلگى اكەك بوكەى بارىندا
تولىقسىب جايلاپ ەدى بىزدىك ەل.

ەدىل جايىق ەكى سۇۋ
ەكسەسىنە ەل قونىب
ەندەب جىلقى جايىلدى
اق-توبە دەگەن سۇۋىنا.

ۇلى-سۇلتان مەنەن قارامان،
ۇش قۇبا مەنەن جان ارستان،
ات ورايىب ءجۇرالماس
بەتەگەگە بىتكەن اعاشتان،
جەر كوتەرمەس كوب قالقىم
سىيىلار دەب قونىستان
اش ارستانداى الىستىك

اۋىزى تۇكتى ورس بەن
كەشدىگى اكەك بوكەى بارىندا
بورسىدان بىزىك نوعاى
وتىب ەدى كوشى مەن

وسىلايى قارا وزەننىك اۋىزىنان
ءدورت-كول، ءدورت-شەجىننەن

بايلارعا قۇبا جايلاشقان
جارايىعا مىكداپ جىلقى ايداتقان
التىندى تاقتىك ۇستىندە
راقىمەتتى بوكەى قان وتكەن.

وسى كۈنگى بۈكەيلىكتىك توپىراغىنان تىس بورسىنى (Торгунь)،
ەدىلدىك، جايقتىك بويىن، اق-توبەنى (Ахтуба)، جان ارستاندى
(Еруслан) قاراماندى (Караман)، قارا وزەننىك باسىن
(Верховья Малого Узеня)، ەدورت-كول (Деркул)، ەتورت
شەجىندى (Чижи) بۈكەي زامانىدا قازاقتىك جايلاعانى وسى ولەڭىنەن
انىق كورىنەدى.

ۈكىمەتتىك قازاقتىك جەرىن تارتىپ الغاندىعى ەل ادابىياتىندا انىق
سۇگرەتتەلگەن. جاڭگىر قانعا جانىزاق جىراۋ يىلاى جىرلايدى. (1)
ايت دەسەك ايتايىن

موجاباي سالعان جەرىگەن،

ئىت تەرىسى بىلانت بەن

پاتشانىك تۇۋرا وزىنەن بەرىلگەن.

بوعىدانىك الدى بەتىنەن،

ەشكىلى بۇلقىن يشىندە،

بەس-تەرەك انا ەدىل شەتىنەن.

باتايىبتىك تۇسىنان

سارقىراتىپ قامپاس سالدېردىك

بالدىرلاعان كوب فالماقتىك يشىنەن

وسىلايغى قارا-كولدىك شەتىنەن

كانۇشكىلى از بار سايلاىىب

ارعىماق جەندەت اتتاردى

يىرەتى مەنەن بايلاىىب

سارقىراتىپ قامپاس سالدېردىك

بەس شاقىرىم بەرشىننەن

قىياقتى نايزا قولعا العان

بەلگىلى وراى قازاى

بۇقدى، بۇعاى ايدىندىم،

سەنىڭ ئىبرىغانا ئۆزى سوزىگەن،

قازىق شانشىب بەلگى ەتتىڭ

اششىلى سامار سۇۋىنا.

بۇدىرايعان يىگى نارىن قۇماقتى

كومبەدەى نارىندا شىشما بولاقتى

تەكبىر سايلاى جۇرىت سالىدىڭ

جاسقۇستىڭ مىناۋ قۇمىنا.

جاڭگىردىڭ زامانىدا قازاقتىڭ قونىسىنىڭ بوكمى زامانىنا قاراعاندا

قاناشا تارىلعاندىعى جانىزراقتىڭ وسى ولەڭىنەن اق انىق كورىنىپ تۇر.

قازاقتىڭ جەرىن پائىسا ۇكىمەتىنىڭ قاي-ەتىب تارتىپ العاندىعى،

قالىق بىيلەگەن سۇلتانداردىڭ ورس ۇكىمەتى الدىنداى كۇشى-كەتە

بوران جىراۋدىڭ جاڭگىر-قان زامانىدا تەڭىز بويىنا ساردار بولعان

سىعاى ۇلى وتەب-الى تورەگە ايتقان سۇرىنەن انىق بايقالادى. (1)

ارىستان سىندى تورەنىڭ

ارىۋاعىنا قارىسى تۇرىپ سىس بەرىپ

الدىنا گازەت وقىدى

كاۋىردىڭ كوكشە كوزدى ئىبرىمالايسى:

تەڭىزدىڭ بويىن الدىم دەپ

الدىنا تورى-كۆلدەنگەن

قۇيمالى قالاسالدىم دەپ

جااعا ەلدى تۇسىرمەي
قۇلاقتان سۇۋلار يىشىرمەي
قالىقتىڭ اليب ەدى قونىسىن
قۇۋىرىب ەدى تىنىسىن
قۇرىتىپ ەدى يىرىسىن.
قالىق قايعىسىن مەڭگەرگەن
قايران ەرگە قاتتى قىين كۇش بولدى.
قامالغانىم مىنا قامىس دەپ
قاشباق مۇنان نامىس دەپ
قوسىن تارىتتى سەمىزگە
قابىتاي قوندى تەڭىزگە
ايتىپ قابار جەتتى
تەڭىزگە سۇلتان قوندى دەپ
اتاسى جامان دوڭىزغا.
اتاسى جامان بۇ كاۋىر
بۇۋىر قاندى، بۇۋىر ساندى،
مۇزداي تەمىر قۇرساندى.
بەس - كاردوننىڭ ورسى
جەنىپ كەلدى جىيىلىپ
كوكبەڭبەك تەمىر كىيىنىپ.
الدىندا كەلدى بىرەۋى
قاباغىن ئاستاي تۇيىنىپ،
قالا بۇزار سەكىلدى قايران ەر
الدىنان شىقتى قالامقاسى قىيىلىپ،
اتادان قالغان ەسكى ارىۋاققا سىيىنىپ.

۱. كاۋىر يىزدە گەنىك مەن بولسام

جەريىەسى سەن بولساڭ

اتىڭدى بايلاپ ۋىگە تۇس

سويلەسەيىن سەنىك مەنەن تەڭ بولسام.

دە گەنىگە كونەرمىن

وزىڭنىن شىرەك تومەن كەم بولسام.

جونىڭ مەنەن سويلەسسەڭ

دە گەنىگە كونەرمىن.

قىس قىستاغان قىستاۋدان

اىرەگىن بەرەرمىن.

بايدادان بەرگى قولتىقتان

مىڭ قوى جىيىپ بەرەرمىن.

سۇلتاننىڭ وسى سوزىن ەسيتكەن سوك

اتاسى جامان بۇ كاۋىر

اشىۋۇلاندى اقيردى،

بايدادان بەرگى قولتىقتان

التى مىڭ قوى دەپ شاقيردى.

كاۋىردىڭ وسى سوزىن ەسيتكەن سوك

قايران ەر قىزارىستى قىسىلدى.

قىسىلغاننان قىلىش الا وقاتالدى.

اشىۋۇىن اقبىلى باستىدا

قايتا كەلىپ توقتالدى.

۱. كاۋىر شابساڭ اناۋ ەلىم دەپ،

ەرنەكتە ەندەى جاتقان ماليم دەپ.

وزىڭنەن ۇلكەن جول تابسام

ماعان نەدىر قالىك دەب.
قاتۇۋلانىب كارلەنىب
قانين تارتىپ يىشىنە
ادام شىداب بولمايدى
كارىنە مىنگەندە
قايران ەردىك تۇسىنە.
ەلگە قاراب قايتتى ەندى
«تۇن قاراڭى جاتتى ەندى
تالما تال تۇس بولعاندا
اشتارقانعا اتقان وقتاى جەتتى ەندى.
الداسبانين ايكەلشە موينىنا اسىنىب
زاكونشە بورىك اۋدارىب
عۇبىرنا تىرعا باس ۇرىب
كىرىب بارىب كورىندى

بورانىك ۋسى سوزدەرىنەن قازاقتىك جاڭگىر زامانىندا قانداى
كۇيدە بولغاندىعى انىق بىلىنىپ تۇر.
قازاق قاندارىنىك بۇرىنقى تۇرمىسى جاڭگىردى قاناعاتقاندىرمادى.
جاڭگىرگە سالتانات، «پاتسا تۇرمىسى كەرەك بولدى. سالتانات قۇرىۋعا
اقشا كەرەك. ەلگە تۇسەتىن سالىق كوبەيدى. جاڭگىر زەكەت الۋدى
شىعاردى. زەكەتتى مال مەن الماى اقشامەن الاتىن بولدى. قاننىك سو-
عىمى دەگەن تاغى عىير اۋىر سالىق سالدى. اق- كىيىن، قىزىل كىيىن
دەب عۇى باسىنا تاغى عىيرنەشە سومنان جىلىنا سالىق تۇستى.
قاننىك «سالتاناتى» ەلگە اۋىر عىيدى. «تۇرلى اتاقتى سالىق كو-
بەيىپ كەتتى.

جاڭگىرقان ەلدەن بولەكتەنە باستادى. قاسىنا كۈزەتشى قىلىپ
ورستان اسكەر الدى. تولەڭگىت-نۇكەر كوبەيدى. ەل ارالاۋشى «قان
ادامدارى»، پاتسا چەنەۋنىكتەرى كوبەيدى. بۇلاردىن بارىنە «ۋى، ەت،
قىمىز، لاۋتاغى باسقا نارسەلەر كەرەك بولدى. كەرەكتىڭ بارىن قالىق
تولەيتىن بولدى.

جاڭگىر نوغاي مۇپتەيىنىڭ قىزىن الدى. ەلدى نوغاي مۇپتەيىسىنە،
نوغايىدىن مەكەمە شارعىياسىنا باغىندىردى. ادەت ورنىنا شاريىعات «جۇردى.
«ۋكەز» دەگەن مولدالار شىقتى. ساداقا، پىدىيا، غۇشىر، «پىتير تاغى باسقا
تۇرلى ەلگە» دىن سالىعى «تۇستى.

جەسىر داۋى، جەر داۋى سەكىلدى قازاقتىڭ ناغىز ادەت بىن شە-
شىلەتىن ۇزارا يىستەرى شاريىعات بويىنشا تەرگەلە باستادى. مولدالاردا
دەگەندە «ادىل بولا المادى، اراسىندا جەم - قورلارى، بۇزىقتارى بولدى،
جانادا مولدالاردىڭ كوبى اسىرەسە ۋەلگى ۋاقىتتا قازاقتىڭ ادەت -
غۇرپىن بىلمەيتىن نوغاي، ەستەك، مەشەر، تەپتەر، سارت سەكىلدى كە-
لىمەكتەردەن بولدى.

ەلدىڭ تىنىشتىغىن اليۇغا بۇلاردا كوب سەبەب بولدى.

«نادان قازاق»، «پاسىيىق قازاق» «كۇپى-رسىن» «انانى يىستەمە»
«مىنانى يىستەمە» دەگەن وگىتتى ەل اعاسى اقساقالداردىڭ بىيلەردىڭ
تالايلىرى ەسىتتى.

جاسقۇس دەگەن جەرگە جاڭگىر مەشىت سالدىردى. جارمەنكە
اشتى. جارمەنكەگە جىيلعان جۇرتتى ەرىكسىز ساباب مەشىتكە نامازعا
ايدايىتىن بولدى.

قاننىڭ اينالاسىنا انادان مىنادان كەلگەن كەلمەكتەر كوب جىيلدى.
ماقامبەت باتىردىڭ قان ورداسىندا «قىتايدان كەلگەن قالماق دا بار،
يىرانبان كەلگەن قىزىل - باس دا بار، ورگەنىشتەن كەلگەن سارت دا بار،
دەگەن «سوزى يىب - راس ەدى. الاشايىتوق جىراۋدىڭ جاڭگىر قاندى

جوقتاغان سوزىندە قاننىڭ سالدیرعان مەشىتتىن ماقتاب كەلىپ ورداعا،
ورداداعى مەشىتكە جيىلغان جۇرىت تۇۋرالى بىلەيلى ايتقان:

قىيۋادان كەلگەن قىيلى قالىق.
يىتامبىلدا كەلگەن سىيلى قالىق.
قىرىمىنان كەلگەن قىرىق ئىچى.
قىرىق ئىچىگە ئىير قازى.
كۈنىندە قىرىق مىڭ شاكىرىت جيىلغان.
بارشاسى ئىير يىمامعا ئۇيىغان.
كۈكتەن نۇرلار قۇيىلغان.

زالىمدار جاۋىز يىستەن تىيىلغان

ەل جاقتاغان افساقلاردىڭ بىيلىرىدىڭ قان قاسىندا كادىرى كەمىدى.
تورەلەر كەلمەكتەرتە كادىرلى بولدى.

ەلدى ئۇيىپ ئۇيىپ جاڭگىر ئار رۇۋدىڭ، ئار تاپپانىڭ باسىنا
ئىير ئىير تورە قويدى. بۇلار ئوز قولاستىندا جاڭگىردىڭ ساياساتىن
جۇرەگىزە باستادى. ەل يىشىندە ادىلدىك جويىلدى. جارلى - جاقىبايىغا
تەڭدىك تىمەيتىن بولدى. تەڭدىك مالعا نە تۇقىمعا ئىيىدى.

جەرگىلىكتى تورەلەردىڭ ۇستىنەن بەرىيىلگەن ارىزدار تىڭدالمايتىن بولدى.
كوبىنە ارىز بەرىۋىشلەردىڭ وزدەرى جازادا قالاتىن بولدى.

ەل ادامى قاراقالىق بونىيىداي قانعا بارىپ ارىز ايتىۋدان قالدى. قا -
ننىڭ ئۇزىن يىرتىلىپ «باقىتتى» ادام عانا كۈرەتىن بولدى.

وسىندا ۇۋاقىتتا جاڭگىردىڭ قاسىنا باباجان ۇلى قاراۋىل خوجا
دەگەن ئىير قايراتتى قوجا تاب كەلەدى. وسى قوجا بىن تاۋىپ قانعا جاقىن
بولدى. جاڭگىر قاراۋىلدىڭ قىزىن الادى. قاننىڭ بىيلىگىنىڭ بارى قاراۋىلغا
كوچەدى. جاڭگىر قاراۋىلدىڭ كوزى مەن قاراپ قولى مەن يىستەپ اۋزى
مەن بۇيىرانىن بولدى.

قاراۋىل فوجانىڭ زامانىنىڭ ھەممەۋىلىك وتەسىپ كەتەدى. قارا-
ۋىلىنىڭ ۇستىنەن ارىزىنىڭ يىنىلدى. ارىزىنىڭ ۇشىلارقاتتى جازاغا قالاتىن بولادى.
جاڭگىردىڭ باسىنا بىلىمگى كەلمەيتىن، ماقتان سۇيگىش، كىم ماقتاسا
سوعان ەرەتن مەنەندىگى كۇشتى، ەل بىلەۋدەن تۇك بىلمەيتىن ادام ەكەن.
دىگى بۇن جۇرتقا مالىم بولادى. ەل اراسىندا جاڭگىردى جاقترماغان
ادام كۈبەيەدى.

قان ورسقا (پاتسا ۇكىمەتىنە) ساتىلدى، قان سارىتقا ساتىلدى
(قاراۋىلدى ەل سارىت دەيدى ەكەن)، قان نوعايعا ساتىلدى (ەل پاتىيما
قانمىدى نوعاى دەيدى ەكەن) دەگەن تۈرلى وسەك جۇرەدى. جا-
ڭگىردە قاراقازاقتان نۇرالى مەن ەسىم قاننىڭ ۇشىن لام دەگەن ۋى بار
ەكەن دەگەن دە لاقاب شاشىلادى.

ەلگە تۇسكەن تارشىلىقتى كورىپ ەلگە جانى اشىعان ادامداردىڭ
اراسىندا قاندى اينالاسىندا جولداس تارى بۇزىپ جۇر، قاننىڭ كوزىن
اشامىز، قاندى تۇورا جولعا سالامىز، ورىستىڭ زاكەنىن، نوعايدىڭ شار-
مىعانىن تاستاپ ەلدى بۇرىنقى ەسكى ادەت بويىنشا بىلەيتىن قىلامىز
دەگەن ۋى تۇۋادى.

اۋەلگى كەزدەگى كوڭكىل سىبىر زورايىپ ەلدىڭ پىكىرى اشكە-
رىلەنەدى. ەل اراسىندا بىر نەشە جىيىلىستار بولادى.

وسى ۇۋاقىتتا ەلدىڭ كوزىنە تايماننىڭ ۇلى يىساتاى كورىنەدى.
قانان، قاراۋىلقوجادان، تورەنەردەن، "قاندىقتاردان" "جايىر جاپا كور-
گەندەردىڭ" بارى يىساتايعا كەلىپ شاعىناتىن بولادى.

يىساتاى بەرىش رۇۋىنىڭ بىيى ەكەن. اۋەلى باستان اق قاراۋىل
قوجاغا قارسى بولغان. قاراۋىل قوجا قانعا جاقىن بولا باستاعاندا يىساتاى
قانعا، "مىنا بەس-قالادان كەلگەن سارىتتى ماڭىڭا جولاتبە، بۇل ساغان
جاقسى ات بەرمەيدى" دەگەن ەكەن.

قان يىساتايدىك ئىلىن الماعان. قانغا جاقىن بولىپ العان سوك قارا-
ۋىل عوجاقانغا ونەمەيىن يىساتايدى جامانداۋمەن بولادى. اۋەلگى ۋاقىتتا
جاڭگىر قاراۋىلدىك سوزىنە ونشاقۇلاق سالماي جۇرەدى.

قاندىقتاردان، قاراۋىلقوجالىقتاردان؟ جايىر كورگەندەر يىساتايعا بارىپ
فورعالب قاراۋىلدىك قورىعىنا يلىنبەيتىن بولغان سوك قان يىساتايعا
اشىۋلانا باستايدى.

مەنىك دۇسپاندارىمدى قۇۋاتتاما، مەنىك ادامدارىما باعىن، قاراۋىلدىك
ايتقانين يىستە دەسە يىساتاى قاننىك سوزىن ەلەمەيدى، قانغا قارسى قاراۋ-
ىلغا قارسى سويلەۋىن قويمايدى.

قان يىساتايدى كەمىتىۋ ئۇشىن ورداداعى ون ەكى عىيدىك بىرەۋى
قىلىپ بەرىش دەگەن رۇۋدان قالق قالغان يىساتايدىك ورنىنا بالقى دەگەن
كىسىنى عىيى قىلادى.

يىساتاى قاننىك بىيلەرىنە باعىنبايدى، جارلىعىنا كونبەيدى، بەرشتى
جانا قاراۋىلقوجادان عجايرىر كورىپ قاشىپ كەلىپ پانالاعان ەلدەردى
بىيلەپ جۇرە بەرەدى.

يىساتايدىك قولاستىنداغى ەلدەرگە قاننىك ادامدارى بارالماي تۇغىن-
بولادى، قاننىك ءامىرى جۇرمەيتىن بولادى.

قاننىك يىساتايدى كۇشتەۋگە ءالى كەلمەيدى. وسىلاى عىيراز ۇۋا-
قىت وتەدى. ەلدىك كوبى بىردەن بىرگە يىساتايعا اۋا بەرەدى.

يسق قالدىباى، قايلانباى، الاش يرسالى، بايىباقتى جۇنىس يىساتايعا
اشكەرە قوسىلادى. باى - ۇلى دەگەن ەلدىك كوبى اق يىساتاى جاققا شىعادى.

وسىنداى الاكۇڭىل بولىپ جۇرگەن زاماندا يىساتاى قانغا كەلەدى.
ەلدىك موڭىن، كورگەن عجايرىن سويلەيدى. ەلگە زىياننى تىيگەن

قاراۋىل سەكىلدى كەلمەكتەردى قۇۋدەيدى، ورىستىك زاكەنن قويىپ
جۇرتتى اتابابانىك جولى بويىنشا قازاقتىك ەسكى ادەت زاڭى مەن
بىيلەدەيدى.

سويلەسىپ وتىرىپ يىساتاي قان مەن ئۇسىپ قالدى. اناما ئىلى ئىيىدى دەپ قان سول جەردە يىساتايدى بىيلەرىنىڭ تەرگەۋىنە بەردى. ئوزىن سىرتقا شىعارماي اسكەرمەن قاماتادى.

بىيلەردىڭ بىرى يىساتايغا نە جازا سالارغا بىلمەي سەرگە — لدەك بولدى. قاراۋىل قوجا يىساتايدى جويۇغا قاندا تىرىسسادا بىيلەر ونىڭ ئىلىن المايدى. اقيرىندا الپىس اتان ايىپ سالدى. الپىس اتاندى سول ورىندا بەرىش دەگەن رۇۋدان ئوندىرىپ الپ قان يىساتايدى بوساتادى.

قان مەن ەلدىك اراسى ابدەن بۇزىلدى. ەلدىك ادامدارىنا قاندى ەندى قورقىتىپ دەگەنمىزدى يىستەيتىۋ كەرەك دەگەن ۋى كەلەدى.

يىساتاي جار شاقىرىپ ەلدى قۇراستىرىپ اسكەر جىيىناي باستايدى. بو كەيلىك اشكەرە ەكى بولىنەدى. قاراقاللىقتىك كوبى يىساتايغاۋادى. قاننىڭ قولىندا تورەلەر، بىيلەر، قوجالار، مولدالار، وسىلاردىڭ سوڭىنا ەرگەن ازغانا ەل قالدى، وزىنە ەرگەن ەلدى يىساتاي بىيلەيدى. قاندى قاراۋىلدى جاقتاغانداردى ەل ورىنان تۇسىرىپ اراسىنان قۇۋادى. قاسىنداغى زالىمدارىن قۇۋىپ ەلدىك دەگەن يىستەپ يىساتاي مەن تايىسىۋدى قان وزىنە ار كورەدى.

يىساتايدى جويۇغا قان ەكى تۇرلى امال قىلدى. بىرى يىساتايغا ەرگەن ەلدى شاۋىپ قانعا قارسى بولغانداردى كۇش بىن باعىندىرىۋ، يىساتايدى زورلاپ قورقىتىپ كوندىرىۋ. ەكىنشى جولى يىساتايدى ورىس ۇكىمەتى ارقىلى باعىندىرىۋ.

بىرىنشى جولى ورىنداۋ ۇشىن قاراۋىل قوجانى اسكەرباسى قىلىپ سايلادى، قارسى ەلدى شاۋىپقا قاراۋىلغا تولىق ەرىك بەردى.

يىساتايدى كۇش بىن كوندىرىۋ قولىدان كەلمەيدى. باستا بقى ۋاقىتتا يىساتاي تۇۋرالى ورىس ۇكىمەتىنە قان كوب اڭگىمە قىلمايدى. ۇكىمەت تەكسەرىپ قاللىقتىڭ قانعا نارازىلىغى بىلىنسە، قاننىڭ ەلگە بەرگەن جابىر —

جاپاسى اشلىسا نۇرالى قاننىڭ ئىزىن باسام — با دەلەن وى اۋەلگى
ۋاقىتتا جاڭگىردى قاتتى قورقىتسا كەرەك (1). سوندىقتان يىساتايدىڭ
كوتەرىلىسى ئىبرنەشەجىل ورىس ۋكىمەتىنە بەلگىسىز بولىپ جۇرەدى.

1836 نىشى جىلى زاۋزانىڭ جەتىنشى جاڭاسىندا يىساتايدىڭ جو-
لداسى وتەمىس ۇلى ماقامبەت وزىنە قارىسىلىق قىلغان چاپار ۇلى كۇشىك
دەگەن كىسىنى ۇلتىرەدى.

قاننىڭ تىلەگى بولادى. كۇشىكتىڭ ۇلىمىن تەكسەرىۋ گەدەب سىجەي
ۇلى كوشەك — ەلى تورەنى باسقىلىپ قان ۇزكىسىلەرىنەن كەمەسىيە
سايلايدى. يىساتاى جاغى كەمەسىيەنى تانىمايدى. كەمەسىيە يىساتايدى،
ماقامبەتتى ولاردىڭ جولداستارىن جامانداپ ەيس جاسايدى. يىساتاى
جاقتىلارغا كوب جالاجابادى.

يىساتاى، ماقامبەت جولداستارىمەن كىسى ۇلتىردى، تەرگەۋگە
شاقىرسام كەلمەيدى، ەلدى جايىرلەپ زورلىق قىلادى، وسىلار ورىس
اسكەرى ارقىلى ۇستالسا ەكەن دەب جاڭگىرقان ورىنبورداعى پوگىرانىشنى
كەمەسىيەگە ارىزبەرەدى. قاننىڭ، ۇكىمەتكە بەرگەن ارىزىندا،، يىساتاى
بۇرىندا بۇيرىقتارىمدى ورىنداماي ەلگە جامان ۇلگى بەرەتىن ەدى دەب
قوساجازىلادى (2)

يىساتاى تۇۋرالى ۇكىمەتتىڭ توڭغىش بىلگەنىوسى. ورىنبورداعى
ۇكىمەت چاپار ۇلىنىڭ ۇلىمىن جەتە تەكسەردەب ورال ورسىنىڭ
ودامانى پاقاتىلى دەگەن جانارالغا تابىرادى، پاقاتىلى ەكى اپەسەر ەبىر
تورەدەن كەمەسىيە سايلايدى.

تەرگەۋگە يىساتاى جاغى بارمايدى، « تەرگەۋشىلەردىڭ ەبارى قا-
ننىڭ سوزىن سويلەيدى، تورەگە قاننىڭ بىيلەرىنە قاراقالىق دۇرىس تەكسە-
رمەيدى دەب قورقىپ بلرمايدى، ەبىزدى تەكسەرەين دەسە كىرەلەك ورتاسىندا

(1) Сербаринов. Исатай Тайманов стр. 5-и 6.

(2) Сербаринов. Исатай Тайманов стр. 11.

تورەسىز تەكسەرگىن» دەپ يىساتاي كەمەسىگە ۋەزى دە بارمايدى كىسىلەرنى -
دە جىبەرمەيدى.

بۇل 1837 نى جىلى سۇنىلە دە بولغان.

كەمەسىدە قايتا سايلاندى. بۇل كەمەسىگە جاڭگىر نارازى بولدى.
كەمەسىدە تۇك شىقمايدى. چاپار ۇلىنىڭ عولىمىن تەكسەرەن دەپ
جۇرىپ ۇكىمەت بۇكەيلىككە گى ەلدىك جاپى مەن تانىس بولادى، يىساتايدىك
قوزعالىسىنا تۇسىنەدى.

قاننىڭ قارا قالىققا قاتتى جابر بەرەتەندىگى، قان سايلاغان تورەلەر -
دە بىيلەردە ادىلدىك - دۇرىستىقتىڭ جوقىيى، قارا قالقتىڭ ناشار كۇيى، يىسا -
تايدىك قارا قالىقتىڭ جوقشىسى بولىپ قانغا قارسى كوتەرىلگەندىگى
ۇكىمەتكە ايدان انىق بولدى.

وسىلاى ەكەنى انىق بىلىنگەن سوڭ ورنىدىك جانارال -
غۇبىر ناتىرى پەرەپسكى قورقىپ كەتەدى. يىساتاي جانارالدىك كوزىنە
اكىمىنە كۈنەگەن، قالىقتى ۇكىمەتكە قارسى كوتەرگەن وتە قاۋىپتى
توڭكەرىشل (رەبەلەتسىيەنەر) بولىپ كورىنەدى. (1) پەرەپسكى جانارالدىك
كوز الدىنا ەمەلكە پۇعاش ەلەستەيدى. اۋەلى قازاق كوتەرىلەدى. سونان
سوڭ ورالدىك قازاق - ورىسى، ەدىلدىك نوعايى مەن قالماغى كوتەرىلەدى
ونان كەيىن باشقۇرت، بەن سارى ارقاداغى كوب قازاقدا قاراب تۇراما....
دەگەن ۋى كىرەدى. پەرەپسكىنىڭ شوشىۋىنا اشتارقان غۇبىر ناتىرىنىڭ
يىساتاي تۇۋرالى پەتەر - بورعا جازغان شاعىمىدا سەبەب بولدى. پەتەر -
بوردان پەرەپسكى دەن جاۋاب سۇرالاى.

پەرەپسكى يىساتايدىك قوزعالىسىن تەزدىك بەنەن باسىۋعا شارا كوزدە -
يدى. اۋەلگى كەزدە يىساتايدى الداب ۇستابالىب اسكەر (بايانناى)
سوتقا بەرمەكشى بولدى.

«وزيم تەكسەرەم تەڭدىك اليب بەرەمەن دەب پەرەبىسكى يىساتايغا ئېيىر نەشە رەت ەلىشى جىيەرەدى، ەكى رەت ۈزى قات جازادى. يىساتاي بارما- يدى، قاتينا قات قايرىۋ مەن بولادى.

يىساتايدىك الداۋغا تۇسبەيتىندىگىنە كوزى جەتكەن سولڭ اقيرىندا پەرەبىسكى «تايماڭ ۇلى مەن قاتىناستىڭ ئبارى ۈزىلسە، تايماڭ ۇلى ەندى ستارشينا دەب اتالماسىن، ونى وعان ەرگەندەردى ەندى قاراقشى دەب اتاۋ كەرەك» دەب جارلىق شىعارادى. (1) جانادا يىساتايدى جويىڭدار، كوتە- رىلىسىن تەزدەن باسىڭدار دەب ئامىر بەرىلەدى. بو كەيلىككە جانجىقتان ورىس اسكەرى قۇيىلادى.

اۋەلگى كەزدە يىساتايدا ورس ۇكىمەتى قان مەن ەلدىڭ اراسىن دۇر- ستاب تەكسەرەر دەگەن ۋى بولسا كەرەك. ۇكىمەتكە ۈز اتىنان قالىق اتىنان ئېر نەشە ازىر بەرەدى. بىردەن بىرگە يىساتايدا ۇكىمەتتەك ساياساتىنا تۇ- سىنەدى. اقيرىندا قاندا قاندى جاقىتاعان ۇكىمەتكەدە قارسى بولىپ شىعادى.

قان مەن يىساتايدىڭ اراسىندا جىڭگىر شىلىك كۈننەن كۈنگە ۇدە- يدى. قاننىڭ اسكەر باسى قاراۋىل قوجا بولىپ 1837 نشى جىلى قامالدىڭ يىشىندە يىساتايدىڭ اۋىلىن شاۋىپ الادى. يىساتاي جاعىدا قاراپ تۇرماسا كەرەك. ورال ودامانى پاقايتىلى جانارال: «قاننىڭ ەلگە شىعارعان سۇلتاندارى، ئېيىلەرى ەلدى كوب تونايىدى. قازاققا كوب ئجاير بەرەتەن اسىرەسە قارا- ۋىل - عوجا. تايماڭ ۇلى قانقارسىلارعا باس بولىپ كۇشكە كۇش بەن جىۋاب بەرىپ تۇر. قارسى جاعىنان سالىيرىت سالىۋدان بۇلاردا قۇر بو- لماسا كەرەك» دەب جازادى. (2)

ەلدىڭ ئبارىن مەڭگەرىپ العان سولڭ 1837 نشى جىلى ساراتاننىڭ يىشىندە يىساتاي ۇش مىڭ قارىۋلى اسكەرمەن اسكەرگە ەرگەن سانسىز ەل- مەن كەلىپ جاسقۇستاعى قاننىڭ ورداسىن قامايدى. قاننىڭ قاسىندا تولەڭ.

1) Сербаринов Исатай Тайманов стр. 13, 14.

2) Сербаринов Исатай Тайманов стр. 6

گىتەرى مەن ئىيىلەرى غانا قالادى: ورداغا تونىگەن كۈبتى كورگەن سولۇ
قان شوشىپ كەتىپ قاشباقشى بولادى. سىرىمىنان قاشام دەپ اتاك نۇرالى
ۇستايىپ كەتكەن، سەندە سونداي بولاسىن دەپ قاسىندا عىلارى قاندى قا-
شىرمايدى. قايتەكەندەدە يىسا تاي مەنەن سويلە سىپ ئىيت دەپ زورلايدى.
قاندا وردادا يىسا تايديك قولىندا ەدى. قاندى قورعايتىن شىنىندا ادامدا جوق
ەدى. قاننىك قاسىندا قالغان ازغانا ادامداردىك اراسىندا تۇرلى سىبىس يىلىنە
باستاب ئاركىم ئوز باسىنىك قامىن جەي باستاب ەدى. قاننىك سو كۈندە-
گى قالى ەل اراسىندا ساقتانغان ادا بيا تاندا انىق بىلىنەدى. وردا قاماۋدا
ۇرغاندا جاڭگىر جاقىن ادامدارى مەن كەڭەس جاسايدى.

وسى كەڭەستە ەريۋ-باي دەگەن ايتقان. (1)

اجداغا قاراشى

ا.... ا... ۇۋاھ كەلەدى

يىزگە زارىن شاشارعا.

جاماندارعا قاراشى

ەكەۋ-ەكەۋ باس قوسىپ

سىبىر-سىبىر ەتەدى،

ات يىشىنە كەتەدى

يىلاي الاي ئىس بولسا

ەردى تاستاب قاشباعا.

جاقسىلاردى قاراشى

الدا سپانىن سۇۋىرىپ

كۈلىم كۈلىم ەتەدى

اقىرەت ۇيگە بارغاندا

جەندەتەك ئىير قاقباسىن اشباعا.

ونىڭ سوڭىنان نياز بالاسى بەك جان سويلەيدى.
جازدىڭ كۈنى، ۇزىن وتتا، تۇنىق سۇۋ
جاز جىبەرىپ كۈز مېنسەڭ
ارعىماڭنىڭ سىيماس ەدى اۋىڭا
دوسپانىڭ باتباس ەدى بۇۋىڭا.
يەم، سەنىڭ كۈنىندە شۇ كىرەتەمىن
قارا باسىڭنىڭ ساۋىنا.
قارعاڭداي قاراباسىڭ ساۋ بولسا
الدە بولسا شىعارسىن
قاماب جاتقان دۇسپاننىڭ
بىيىك اسقار تاۋىنا.

تولعاى تولعاى جۇگىرگەن
تورشا ات مېنسەم دەپ ەدىم.
تويىرشىعى بىيىك جاتار توب
دوسپانغا اتسام دەپ ەدىم.
مەن جاۋىمدى تايباي جاۋلامان
قايمىداسقان دۇسپاندى
قارسى كەلمەي اۋلامان.
مەن ۇزىم اسىل زادا
جاقسى اتانىڭ ۇلى مېن
جاماندار جەلكەمە ەرىتتەب
اتتاي مېنسە تۇۋلامان.

بەك - جاننىڭ وسى ۇسوزىن قان قوش كورىپتى - ميس.
مونان سوڭ بەك - جان بالاسى بولە سويلەيدى.
تاستاماس اتان جوگىن قارلى جەردە.
جاتادى جولبارستار تاۋلى جەردە.

بالداعين قىلىشىنىڭ قانغا بوياب
تەدى باتىر قايرات جاۋلى جەردە،
قۇرىنىڭ نەسى قۇربى كەڭشىلىكتە
تېمەسە ئېىر پايداسى تارلى جەردە.
جامانغا جازىداغى قالار باسىڭ
قولىڭدى سەرمەى بەرسەڭ ئار كىمدەرگە.
قاينىناتقان پولات تاستان شىعار.
بەلگىلى ايقىن جۇيىرىك جاستان شىعار
اڭداى باس اياغىڭدى سايدا بولسا
دۇسياننىڭ ەڭ جامانى دوستان شىعار.
قاننىڭ قاسىنداغىلاردىڭ ساسقاندىغى وسى ولەڭدەردەن انىق كورىنىپ
تۇر.

قان كوب قالىق " ەرتتەب مىنسەدە " كۇنەتىن بولىپ بەك - جانەڭ
تېلىن اليب يىساتايدان ئېيتىم تىلەيدى.
كوبتىڭ دەگەنن يىستەيتىن بولىپ ەلدىڭ باستىقتارىنا سى جىبەرىپ
تارتىۋ تارالغى بەرەدى. قاننىڭ يىلەرى ۇسىنغان مويىندە، قىلىش كەسبە.
س دەگەن ماقالدى ەس كەرتىپ كوبتى يىتىمگە كوندىرەدى.
يىساتاىدا قان مەن سويلەسىپ يىتكەندى ماقىل تابادى.
وتەمىس ۇلى ماقامبەت باس بولىپ ئېىر بولەك ادام ئېيتىمنىڭ كە -
رەگى جوق دەب، وردانى تەزدەن شايىۋ كەرەك دەب زارلاسادا يىساتاى
ئېيتىمدى ماقىلدايدى. قان قالىقتىڭ تىلەگىن سۇرايدى. ەكى جۇز جەنپىس
ۇكىل قول قويىپ بۇتىن بو كەيلىكەگى رۇۋلاردىڭ اتىنان قانغا مىناداى
ارىز بەرەدى.

"ەلدى ورستىڭ زاكەنى بوينشا ەمەس شارىيەت بەن قازاقتىڭ ادەتى
بوينشا تەكسەرسەڭىز ەكەن. ءوزىڭىز تەكسەرسەڭىز كوب نارسەنىڭ قازاقتىڭ
قىزۋلىعىنان بولغانىن كورەسىز. ئېزىڭ نادان ەكەنىمىز وزىڭىزگە بەلگىلى.

اريزيمز قۇرتتاي وريندالماي قالسا و كېلەلەيمىز. ئېيزديك ويىمىزشا تايىمان
ۇلى يىستاتايىدا، وتەمىس ۇلى ماقامبەتتە، ولاردىك جولداستارىندا تىبىتى جازىق
جوق. ئېيزديك ولارعا ەرگەنيمز راس، قاراۋىل — عوجا سەكىلدى بىرەۋدىك
اريزى مەن تەرگەۋسىز كەتەمىزبە دەپ قورقامىز، ەلگە جاعاين دەسەگىز
قالىقتىك اماندىعى كەرەك بولسا ارامىزدا بولغان واقىعالاردى ئېيزديك
قازاقتىك ادەتىنشە تەكسەرۋگە رىزامىز. ورىستىك ۇكىمەتى ارقىلى تەكسەرمەى
عوزىگىز تەكسەرسەگىز اريزىمىزدى قابىلدادىگىزدەپ توسىنبەكشىمىز. ورىس
ارقىلى تەكسەرە باستاساگىز ىشكى وردامەن قوشتاسامىز. بارىمىز يىساتاي مەن
ماقامبەتتىك اماندىعىن تىلەيمىز. يىساتاي مەن ماقامبەتتىك اماندىعى قالىقتىك پايداسى.
ولار امان بولسا ئېيزديك تىلەگىمىزدىك قابىل بولغانى.

وسىنى قابىلداماساگىز سىزدىك ادىلدىگىگىزدەن، ىشكى وردانىك
تىنىشتىعىنان ءۇمىت ۇزىلگەنى. (1)

قالىقتىك اريزىن قان قابىلداۋعا رىزا بولادى. ئىيتىم جاسالاتىن بولادى.
ارادا ئىير جەتى وتكەندە وردانى بوساتىۋعا ورالدان گەگە دەگەن
پالکەبنىك باس بولايىب كوب اسكەر كەلىپ قالادى.

يىساتايدىك قوسىنداى ئىير تورە ورال مەن اشتارقان عۇبىر ناتىرلارىنا
قابار جىبەرىپ جاردەم سوراعان ەكەن. جاگىگر وسىنى بىلەدى ەكەن.
دەگەنىكىدى يستەيمىن دەپ قان قالىقتى الداعان ەكەن. الداماسقادا بولمايتىن
ەدى. قالىق بىن قاننىك ئىسى كوبتىك تەرگەۋىنە تۇسسە تالاي جاۋىز
ئىسى قاننىك موينىنا قويلاتىن ەدى. يىساتايدىك ئىسى دۇرىس بولايىب
شىعيب قان دۇزى - قارا بولاتىن ەدى. (2)

ورىس اسكەرى كەلگەن سولك يىساتاي كوب اسكەرمەن وردانى
تاستاپ جايىققا چەگىنەدى.

قالىق قاننان كۇدەر وزەدى. قازاقتى قاننان قۇتقار دەپ ورىس
ۇكىمەتكە اريزى بەرەدى.

1) Сербаринов Исатай Тайманов стр. 9.

2) Сербаринов Исатай Тайманов стр. 10.

1837 نى جىلى ساراتانىڭ يىشىندە بۈكە يىلىكتىڭ ەلى ورىنبورداعى ۇكىمە-
ت كە ەلدى قاننان قۇتقار، تۈتە ورىستىڭ قولاستىنا ال، ەلگە تايمان ۇلى يىساتايدى
باستىق قىلىپ قو، ۇكىمەتتىڭ تۇرلى سالىقتارىنان قاشبايمىزدەب ارىز بەرەدى.
اوسى ارىزدىڭ يىشىندە مىناداى سوز ايتلعان: وسى تىلەگىمىز
ورىندالماي قالسا بىزدە قىرىلامىز، بىزگە عابىر بەرىۋشىلەردە قىرىلادى»
دەب. (1)

ۇكىمەت قازاقتىڭ ارىزىن تىڭدامايدى.
سەبەبىن جوعارىدا ايتتىق.
ەندى يىساتاى قان مەن دە قاندى جاقتاعان ورىس ۇكىمەتى مەن دە اسكەرە
جاۋلاسيۇعا شىعادى.
يىساتاى تاۋكە، مەدەت، بارماق دەگەن تورەلەردى شابادى. بىرقاتار
تورەلەردى كىسەندەب تاستايدى. مىزاننىڭ 15 نى كۇنى باباجان ۇلى
قاراۋىل - عوجانىڭ اۋىلىن شابادى. قاراۋىل - عوجا قاننىڭ كوب
اسكەرى مەن يىساتاى مەن سوعىسۇعا شىعادى. ۇلكەن سوعىس بولادى.
اسكەرى قىرىلىپ قاراۋىل - عوجا ازار قاشب قۇتىلادى. بۈكە يىلىكتە
يىساتايغا قارسى تۇرارلىق ەندى كۇش قالمايدى. قانعا ەرگەن بىيلەردىڭ
بارىن قورقىتىپ وزىنە ەرتەدى، قاشقاندارىنىڭ اۋىلىن شابادى. يىساتاى
ەندى وردانى شابىقاشى بولادى.

ۇش مىڭ جارىم اسكەرمەن قاۋىستىڭ 2 نى كۇنى ورداعا سە-
گىز شاقىرىمداى جاقىنداب تۈنگەندە ەكى جاعىنان ورال مەن اشتار قاننان
شىققان ورستىڭ ەكى بۈلەك اسكەرى، جەتەدى. سوعىس بولادى. يىساتاى
چەگىنەدى. ورىس اسكەرى يىساتايدىڭ سوڭىنان جۇرەدى. اندرەى (كۇ-
ۋلاگىن). زەلەنەى (زەلەنوى) دەگەن جايىق بويىنداى قورعانداردان
يىساتايدىڭ الدىنان ەكى بۈلەك ورىس اسكەرى تاعى شىعادى. يىساتاى
بۇلتارىپ تەگىزگە قاراي چەگىنەدى. تەرەكتى - قۇم، جامان - قۇم، تاس -
تۈبە دەگەن جەرلەردە سوعىس بولادى.

عتورت — بەس جاعىنان شىققان ورىستىك كوب اسكەرىنىڭ قاماۋىنا تۇسە باستاعان سولك يىساتايدىك اسكەرى قاشا باستايدى. يىرىكتەلىپ قالعان بەس جۇزدەدى جىگىت بەن يىساتاى بەكە تاى قۇمى — دەگەن جەردە ورىس اسكەرى مەن سوعىس قىلادى. اۋىلگى كەزدە قازاق كوب قايرات قىلىپ ءيىر — از شىدايدى. اقيرىندا زەڭبىرەكتەڭ وعىنا شىداى الماى قاشادى. قازاق كوب قىرلادى. يىساتايدىك ءيىر بالاسى ءبر قاتىنى سوغىستا وادەدى. يىساتاى جاقىتا عىلاردىك مال — مۇلكى ءبۇتىن دۇنيەسى جاۋىنىڭ قولىنا تۇسب تالانادى.

ەر — سارى، قالدىباى سەكىلدى يىساتايدىك شىن جولداستارىنىڭ كوبى وققا ۇشىب ولەدى. ساۋ قالعاندارى قاتىن بالالارىن الىپ ازار قاشىپ قۇتىلادى. ءيىر قاتارلارىنىڭ قاتىن بالالارى دا جاۋدىك قولندا قالادى. يىساتاىغا قارسى شىققان ۇكىمەت اسكەرىنىڭ باستىعى گەكە يىساتايدى جايىقتان وتكىزبەى قاماۋعا ويلانادى. بۇلتارىب ءجۇرىب تەرىستىككە قاراي كەتىپ قان ورداسىن شاۋىپ الاما دەپ مىك — توبە دەگەن جەرگە ءبر بولەك اسكەر قويادى، مۇزدىك ءۇستى مەن ماڭعىستاۋ ءوتىپ كەتەمە دەپ تەڭىزدىك جاعاسىن جاعالاي اسكەرمەن قورىتادى، جايىقتىك وڭ بويىنداى قورعانداردى كوشەيتىپ اسكەرمەن تولتىرادى. ورستىك ءبر بولەك اسكەرىنە باس بولىپ جايىقتىك سول جاعاسىن سۇلتان پىراۋىتىل بايماعامبەت تورە قورىيدى. اسكەرمەن قورشالغان الا قانداى جەردىك يشىندە ءۇش ءجۇز ورىس اسكەرى مەن مەر — قۇلىپ دەگەن پالكەبىنىك يىساتايدى قۇۋادى دا وتىرادى. بەك — آيدار، قارا قۇدىق، تاس — توبە دەگەن جەرلەردە تاى سوعىستار بولادى.

يىساتاى ونەمدىن جىگىلە بەرەدى. تاس — توبەدە يىساتايدىك باس جواداسىنىڭ ءيىرى قالدىباى ۇلى قابىلانباى ورىستىك قولىنا تۇسەدى. اسكەر باسى گەكە جاۋاب العاندا قابىلانباى يىساتايدى جاقىتاب تايىنباى جاۋاب بەرگەن. بۇنىڭ ەرلىگىنە گەكەنىڭ ءوزى تاڭدانىپ

«بوندای الیبتی بایلاۋعا ارقان شیدامایدی، بوغاۋلاۋعا شینجیریم جوق»
دەب قات جازیب وتینر سەگینز کیسی اسکەرمەن قاماب تەکەگە بوس
ایدآغان. (۱)

ورسی بار قازاعی بار الا قاندای جەردە قانشا سوگینا توسەدە
ییسانایدی ۇستایالمایدی.

ییسатаیدی ۇستاب بەرگەن ادامعا ەکی میدك سوم اقشا بەریلەدی دەب
ۇکیمەت جار شашادی. تەگінردیک جاгасن قاراۋیلداغان قاراۋیلعوја
بالاسی مەن ەکەۋی ییسатаیدی ۇستاۋعا كوب ەگبەك سیگیرەدی. «بیراق
ەگبەگی ەش کەتەدی. جەدینیک ون ەکینشی جاгасینان ون ۇشینشی
јагасина قاراған ءتۇنی تاك الدیندا یریکتەب تاгдап алан қириқ
жолдасы мен қасында қатін — балалары бар жаықтык бوينдағы жаманқала
дегەن қорғанник тобинен келиб ییسатай жаықтан وتەدی. қорғанник
аскەری ەбиліп қалиб. وتкізбеймін دەсەдە қولينан кەلمەیدی. یيسатай
мақамбет қириқ جيگт бән اسکەردі توقтатیب тұриб بالашагемән кошті
бұрин وتкізгеді. күн суۋиқ بورан ەкەن. бұрин кەткен күші
адасиб кетиб جەдінник ون тортинші күні یيسатаیدی қориган байма.
غامбеттик қоліна توسەدی. тұқиник یشинде یисатайдиك ناسипا دەگەن
قاتینی، بالان دەگەن ون بەс жасар балдизы، ەکی بالاسی، سەگінرتۇۋماسی
بۇلған. بۇلاردик ءباری ۇکیмەт тарайинан аидалан.

коштән адасиб далға қониб ашигб тоғиб ەртەгкі ڪۇنى
қарастинан тұرعанда عوی یисатайдиك «қазак ەл болам دەсە шаі یشбەсин،
құс — توسەк توسەنبەсин، қимали ەтик кимەсин» دەб қазакқасалһм айтатини.
йисатайдиك сөзиндә ەرәۋلى اتқар салмай، دەгەن тагданарлық عاجаб ەлەгін айтиб
мақамбет батирдик жаۋаб بەретини دە сұл күنى عوی.

يىساتايدى ەندى قولاستىنداعى كوب اسكەرمەن بايماعامبەت قۇۋادى.
بىراق ەل يىساتايدى جاسىرىب ورنىن ايتبايدى. قازاقتىڭ تەرىس
سىلتەۋى مەن بايماعامبەت يىساتايدى اتراۋماڭغىستاۋ جاققاقۇۋىب كەتەدى.
يىساتاى قارا — كول، قارا باۋ، تايىسويىعان دەگەن جەرلەرگە كەلەدى.
يىساتايدىڭ الدىنان بايماعامبەتتىڭ بۇيرىعى بوينشا قارسى قازاقتىڭ كوب
قولى شىعادى. قولدىڭ باستىعى !لاشا سار — بوپە بىيى ەكەن.

اقساقالداردىڭ ايتىۋىنشا يىساتايعا قارسى ككوب قولدى قايرىغان
بەرىش قۇۋان دەگەن جىراۋ ەكەن. باستىقتاردىڭ جىيىلىسىندا يىساتايدىڭ
ئىسىن دۇرستاب قۇۋان جىراۋ سوز ايتتى — مىس. جىيىعان جورىت
جىلاب يىساتايعا قارسى بوايۋىمىز دۇرس ەمەس ەكەن دەپ تاراب كەتەدى.
ۇستاۋدىڭ ورنىنا سار بوپە بىيى يىساتايعا كوب جاردەم كورسەتەدى.
ەلدىڭ بارى دە يىساتايعا جاردەم بەرگەن. اسىرەسە كوب جاردەم
بەرىپ باتىردى قولداغان تايىسويىعاندى قىستاغان كەتە مەنەن چەكتىنىڭ
نازارى ەكەن.

اتلاۋىن جاڭلاب اليب قىستاي جاتىپ تىنيىيب جۇزدەن اسا كىسى
بولىپ جازعاسانىم يىساتاي دوڭىز تاۋ بورسىقتاعى الىمگە كەلەدى. كەزەكبە.
لەب كولەبۇلى ءجۇسىب بىيىدىڭ، توقبان ۇلى بايتورە بىيىدىڭ، كەدەي
ۇلى باشەك بىيىدىڭ اۋىلدارندا جاتادى. بولار يىساتايعا ءۋى، ازىق كوليك
مال جىيناب بەرەدى.

ءاليم ۇلى يىساتايدىڭ سوڭىنا ەرەدى. بايماعامبەت تورە جوعارعى
ايتىلعان بيىلەرگە يىساتايدى ۇستاب بەردەپ تالاي ءامىر جازادى. يىسا —
تايدى ۇستاب بەرگەن ادامعا ۇكىمەت ەكى مىڭ سوم اقشا بەرەدى دەپ
قىزىقتىرادى، اقىرىندا اقباتشانىڭ قۇرىعى ۇزىن دەپ قورقىتادى.

ءاقباتشانىڭ كۇشى بۇتىن دۇنياغا ماليم. ورىستىڭ اسكەرى سەندەردى
تابادى، كۇنەلى ادايلاردىڭ بوزاشىدا ورستار جازاسىن تارىتتىرغان. جەمەنىڭ

باسىندا سەندەردىك اۋىلدارىڭىزدا تالاي شابقان. بۇل كۈشتىلىكتىك بەلگىسى. ھەمى تە؟ ارالارىڭا الىپ تايماز ۇلى يىساتايدى جاسىرعاندارىڭ تەرگەۋسىز قالادى دەپ ويلاماڭىز. بۇقۇۋلىچىك مەن ۇستاۋدان قۇتىلالمايسىز، بارى بىر يىساتاي اسكەردىك كۈشى مەن ۇستالادى، دەپ بايماعامبەت اليمنىڭ بىيلەرىنە بۇيىرىق جازادى. (1)

اليم بايماعامبەتتى تىڭدامايدى. يىساتايغا ەرەدى. يىساتايدىك عيسى قولدايتىن بولىپ سوڭىڭا ەرەتىن بولىپ ۇۋادە بەرەدى.

سول زاماندا ادائى مەن اليم جاۋەكەن. يىساتاي ادائى مەن سويلەسىپ ادايدىدا سوڭىنا ەرىتەدى. ادايدىك سۇيىن — عارا دەگەن باتىرى يىساتايعا جولداس بولادى.

يىساتاي اليم مەن ادايدى تاتيۋلاستىرىپ بىترەدى.

ادائى توركەن مەن جاۋەكەن. ادائى مەن توركەندى سويلەستىرىپ سۇيىن — عارائى توركەننىڭ دەگەنىنە كوندىرىپ بۇل ەكى ەلدى تاغى بىترەدى.

اليم ۇلى، باي — ۇلى توركەن مەن بىرىگىپ ورىس ۇكىمەتى مەن سوعىسباقشى بولادى.

يىساتاي ەندى 1829 نى جىلى بوكەيلىكتە جاڭگىرگە قارىسى شىعەپ ۇستالىپ اقيرىندا فاشىپ قۇتىلىپ قىيۋادا جۇرگەن ەسىم قانۇلى قايبالدى تورەمەن سويلەسەدى. قايبالدى تورە قىيۋانىڭ قانىنا قىيىن بەر- يىب جاقىن بولغان ەدى. 1832 نى جىلدا بىرى قىيۋادا جۇرەتىن ەدى. يىساتاي مەن قايبالدى كەلىسكە كەلىپ جولداس بولادى. قايبالدىنى سالىپ يىساتاي قىيۋا قانى مەن سويلەسەدى. قىيۋا قانى بۇلارغا جىيىرما مىڭ اسكەر بەرمەكشى بولادى.

كىشى جۇز سوڭىنا ەرىپ قىيۋامەن توركەن كۈەك بەرەتىن بو- لغان سوڭ يىساتاي، ماقامبەت، قايبالدى، ناۋشابس بولىپ 1838 نى جىلى

زاۋزانيك ياشىندە ورىس ۋكىمەتىنە قارىسى كوتەريلىگىز جاۋلاسيۇعا ار
رۇۋدان اسكەر شىعارىگىزدەب جارشاىادى. ەلدىك كوپى كوتەريىلەدى.
تەك جايىققا جاقىن جەردەگى ەلدەرانا ۋكىمەتتەن قورققاننان اگىسىن
اگدىب وتىرادى.

ۇش مىگداى قولعا باس بولىب يىساتاى جايىق بويىنداغى ەلدى
كوتەريۇگە اتتانادى.

يىساتاى وسى كۇنگى تەمىر ويىەزىنە كەلەدى. ەلدىك ەبارى يىسا—
تاىغا قوسىلادى. ەلى ياشىندەگى سارداربولىب تۇرغان تورەلەردىك ەبارى
جايىق بويىنداغى ورىس قالالارىنا قاشادى.

ەلدىك تەگىس كوتەريىلگەننىن كورىب ۋكىمەت ورىنبوردان، ور—
دان (جامانقالادان،) تەكەدەن (ورالدان) مانسىرىب، پادۇۋرىب، گەكەدە—
گەن پالەكەبىنىكتەردى باس قىلىب ۇش بولەك كۇشتى اسكەر شىعارادى. (1)
گەكەنىك اسكەرى بايماعامبەت تورەنى باشى قىلىب شىگىيرلاۋدەگەن
وزەندى ورنلەب قىيىلدەگەن وزەنگە قاراي جۇرەدى. ەبىر ازعانا اسكەر—
مەن يىساتاى جورتيۇيلعا شىعادى. جورتيۇيل قىيىلدىك بويىندا ابايلاماى
قالىب گەكەنىك اسكەرىنە تاببولادى. سوعىس بولادى. ورس اسكەرى
قازاقتى قاماب الادى. يىساتاى سوعىستا ولەدى. بۇل 1838 نشى جىلدا
اسەتتىك ون ەكىنشى كۇنىندەبولادى.

قازاقتىك اقسالدارىنىك ايتىۋىنا قاراعاندا يىساتايدىك ەولىمى
بىلاى بولعان.

جورتيۇيل تۇستەنىب جاتقاندا اناداي جەردەگى سايدان ەبىر
قازاق الادىدا قاشادى. يىساتايدىك جىگىتتەرى نۇرا قۇۋادى. قۇۋعىتشىلار
قاشقان كىسىنى تانىيدى. بايماعامبەتتىك جاقىنى سۇگىر دەگەن تورەكەن.
سۇگىر دەگەندى ەستىگەن سوكۇ تورەنى قايتكەندەدە ۇستاۋ كەرك، ەوزىم
بولماسام ۋگىگەلەر جەتە الماس دەب يىساتاىدا ايتىنا مىنە قۇۋادى.

(1) Добросмыслов. Тургайская об. стр. 236.

يىساتاي مەن بىرگە بارلىق جورتيۇيلدا قۇۋادى. بىر از قۇۋعان
سوك يىساتاي جافىنداغان كەزدە تورە بىر توبەدەن اسىب ويغا توسەدى دە
كەتتى. يىساتاي توبەگە شىغا كەلسە توبەنىڭ ار جاعىنداى وى تولغان
ورىستىڭ اسكەرى دكەن. تۇستەنىپ جاتقان گەكە مەن بايماعامبەب بولىپ
شىعادى. سۇگىر بۇلاردىڭ بارلاۋغا جەەرگەن تىنشىسى ەكەن.

سول ارادا يىساتايدىڭ ارىنان ۈز جىگىتتەرى دە جەتەدى، الدىنان
ورىس اسكەرى دە جەتەدى. شاپىر - شۇپىر ۇرس بولادى. ورىستارقازاقتى
قاماب الادى. بىر بولەك ادامدارى مەن يىساتاي قاماۋدى جارىپ
شىعادى.

يىساتايدىڭ قاسىنداى بالاسى مەن بىر بولەك جولدىسى قاماۋدا قالادى.
قاسىنداى جولداستارى قاشالىق دەسە بالامدى جولداستارىمدى جاۋغا
قالدىرىپ قاشبايمەن دەب اتىن بۇرىپ تاى ورسقا ارالاسادى. قاماۋدى
بىر ارالاب تاى قايتا شىققاندا ورالدىڭ بارادىن دەگەن بىر اپەسەرى اتان
تۇسە قالىپ يىساتايدىڭ اتىن اتادى. يىساتايدىڭ اتى جىيەلادى. قاسىندا
غى جواداستارىنىڭ بىرەۋى تۇسە قالا اتىن بەردى. يىساتاي مەنبەيدى.
قاماعان اسكەرمەن جاياۋ سوعىسادى. ولەدى.

قاماعان ورىستاردىڭ كوبى باستىعى گەكە بولىپ يىساتايدى بو كەيلىكتەن
نانىمىدى ەكەن. بارادىنىڭ يىساتايدىڭ اتىن اتقانى تىرىلەى ۇستاين دە -
گەن ۇىى ەكەن - مىس. يىساتاي تىرىلەى قولغا تۇسبەبتى.

يىساتاي ولگەن سوك قازاقتىڭ بىرىلىگى كەتەدى. جىينالغان
كوب قول الدى الدىناراي باستايدى. قايىبالدى قاشىپ قىيۋاداعى
اۋلىنا كەتەدى.

ەلدىڭ باسىن قۇراستىرامىن دەب ماقامبەت باتىرقانشا اۋرە بولسا -
دا قولىنان كەلمەيدى. قىيۋادا تورىكەن دە يىساتاي ولگەن سوك جاردەم
بەرمە دەگەن سوزدەن قالادى.

ەل ۇكىمەتكە باغىنادى، قازاق اراسىندا تىنىشتىق ورنادى دەپ 1838
نېش جىلى اقىراپتىك 29 نېشى كۈنى ۇكىمەت يىساتايدىك « بۇزىقتىعى »
تۇۋرالى تابتەش ەندى ەتپتى ەتتى دەپ جارلىق شىعارادى. شىندىعىندا
كوتەرلىس تۇۋرالى تابتەش ون بەس جىل سۇزىلب تەك 1853 نى جىلى
اقىراپتىك 29 نى كۈنى عانا ەيتتى. قۇلمان ۇلى باقتى - گەرەيدىك ايتىۋىشا
ورداداعى ۋاقىتشا سابەتتىك ارقىبىندا يىساتاى - ماقامبەت تۇۋرالى
27 توم ەيس بار.

قازاق قالقى كۈشەلى سالىتتا اقساقال داۋىرىندە بولدى. قارا بۇقا -
رانىك بىيلىگى رۇۋ باستىقتارى بىلەردىك قولىندا بولدى. رۇۋدى بىيلە
گەن بىيلەردىك ۇز رۇۋىنان ايىرىقشا تىلەگى بولمادى.
قارا شاريۋا مال باغىۋعا لايىق شارىتتار تىلەدى. قونىسى جايىلى
بولسا، ەل بەيبەتشىلىك بولسا، مالعا ادامعا تۇسەتىن سالىق از بولسا،
تالاس شىققاندا ەدىل بىيلىك ايتاتىن اقساقالدارى بولسا - قارا قالىقتىك
كۈگىلى تىنىش بولدى.

ەل بىيلەگەن اقساقالداردا ەلدىك تىلەگىن تىلەپ ەلدىك جوقشىسى
بولدى. اقساقال بولىۋ، ەبى بولىۋدىك ۇزى ەلدىك سايلاۋىنان بولعاندا -
يىققان بولار ەلدەن ەبولىنىپ كەتە المايتىن ەدى.
سونى مەن قازاقتىك بۇرىقشى داۋىرىندە قارا قالىقتىك اراسىندا بو -
ئەك تابتار بولمادى.

رۇۋلاردى بىر كىكتىرىپ ۇستاۋ ۇشىن « اق - سۇيەكتەن » قازاق
قالقى قان سايلايتىن ەدى. قاندى رۇۋ باسىلارى - بىيلەر سايلايتىن ەدى.
قانداردىك ماقساتى - وزدەرىن كۈشتى قىلىۋ، قالىققا لىتقانين يىستە -
تىۋ ەدى.

قاندارغا سالتاناتتى بولىۋعا ەلدەن اليم - سالعىرىت كەرەك بولدى؛
كۈشتى بولىۋعا اسكەر كەرەك بولدى. اتاق ۇشىن جاۋلاشىۋ كەرەك بو -

لدى، تاغى تاغىسىن. قاندىڭ تاييىعاتى قارا قالىقتىڭ تىلەگىنە قارسى بولدى.
قازاقتىڭ ەسكى تورمىسىندا العاشقى كەزدە تابىقتى قاندىق تۇۋعىزدى.
قاندار، تورەلەر، بۇلاردىڭ نۇكەرلەرى، تولەك — گۇتتەرى بىر تاب ەدى.
وڭگە قالىق بىر تاب ەدى. بىرىنشى تابتىڭ تاماعى، اتاقتى بولىۋى،
كۇشتى بولىۋى سەكىلدى تىرشىلىگىنىڭ بارى ەكىنشى تاب بەن بايلانىستى
بولدى. سوندىقتان تابتىڭ ماقساتى قارا قالىقتى قويدى قىلىپ جۇۋاسىتىپ
الېب قوساقتاب ساۋىۋ ەدى، قۇراي — قۇرايلاپ سۇۋعارىپ كېشىتتەپ
وتتاتىپ سوعىم قىلىۋ ەدى.

قارا قازاقدا مۇنى جاقسى بىلەتىن ەدى. سوندىقتان قازاقتىڭ قاندا-
رى كۇشتى بولا المادى. قارا قالىقتىڭ جوقشىسى بولغان بىيلەر قارا بۇ-
قارانى قاندارغا ەرتتەپ مىڭگىزدىرمەدى. بۇلار قانداردى جوگەندەپ
ۇستادى.

جوگەندەلىۋگە قاندىقتىڭ تاييىعاتى قارسى. قاندار جوگەندى
ۇزىۋگە تۇرلى تاسىلدەر قۇردى.

رۇۋارا داۋلاردى بىتىرمەى بارىمىتا جانجالدى كوبەيتىپ رۇۋلاردى
الجاستىرىپ اتىستىرىپ شايستىرىپ وزىنە جوگىندىرەتىن بولدى.
ولجاغا قىزىقتىرىپ قازاقتىڭ قانىنداغى ەسكى اۋىريۋىن قوزدىرىپ
اينالاسىنداغى كورشىلەرىمەن ەلدى جاۋ قىلىپ قويىپ وتىرىپ
ەلدى بىيلەدى.

ار نامىستى ساتىپ كۇشتى كورشىگە سۇيەنىپ قارا بۇقارانى
قورقىتىپ بىيلەدى.

وسىنىڭ بارى قولىنان كەلمەگەن كۇيدە ەلگە باعىنىپ بىيلەردىڭ
ايمەقانىن ىستەپ وتىراتىن ەدى. ەلدى تاسىل مەن ۇستاۋعا قولىنان
كەلمەگەن، بىراق بىيلەرگە باعىنا الماعان قانداردى قان تالاۋ دەپ ەل تالاب
الېب قۇۋىپ جىبەردەتىن ەدى نە ولتىرەتىن ەدى. (بۇرىندىق، تايىر،
نۇرالى، ەسىم، ارىستان).

ئېزىدىك بىلۋىمىز شە ەلدى كور شىلەرى مەن جاۋلاستىرىپ
 ۇستاغان ەكسەگە بويىلى ەسىم قان، سالقام جاڭگىر.
 بوتەندەرگە باعىنىپ كۇشتىكە سۇيىنىپ ەلدى قورقۇتىپ ۇستاغان
 سىيى قان، اىىلقاير قان، اىىلقايردىك تۇقىمىنان شىققان قاندار،
 اىىلى ۇلى ۋالى قان، اىىلامبەت قان. بىيلەردىك دەگەننە كونيپ ەلدى
 ۇستاغان ەز تاۋكە قان.

جوعارغى ادىستەردىك ۇارين قاتار جۇمساب ەل ۇستاغان اىىلى قان.
 قالماقتان جەڭىلىپ اقتابان شۇيىرىندىغا تاب بولغان ەلدىك بو -
 تەندەرمەن جاۋلاسيۋغا كۇشى كوب كەلمەيتىن بولدى. قالماققا باعىنغان
 قازاق باعىنىپ قالا بەردى دە قۇلدىقتان قۇتىلغاندارىنىڭ ۇز اراسىندا
 كۇشتى بۇلگىنشىلىك پايدا بولدى. ۇلى قان قالماقتىك قولاستىندا قالغان
 سوڭ قالغان ەلگە ۇلى قان بولغىسى كەلگەن قاندار كوبەيدى. اىىلقاير.
 قايب، سامەكە ۇلى قان بولغىسى كەلىپ قاتار شىقتى. بۇلاردىك قا -
 يىسىدا ۇير اۋىزدان ەلدى تەگىس سوڭىنا ەرتە المادى.
 اىىلقايرغا ەلدى قورقۇتىپ اىب قان بولىۋدان باسقا جول
 قالماى.

ەلدى قورقۇتىۋ ۇشىن اىىلقاير ورىس پاتاسىنا باعىنباقشى بولدى.
 وسى ۇۋاقىتتا ەلدىك بىيلەرى ەكى اىيرىلدى. ۇير بولەك بىيلەر
 باسى ارغىن جانىبەك، تايىن بو كەم - باى بولىپ سوڭىنا ەرگەن ەلدە -
 رى مەن قان جاعىنا شىعەپ كەتتى.

ەل ۇلىنىپ قونىس اۋدارغان ۇۋاقىتتا كۇشتى رۇۋلاردىك از
 رۇۋغا ۇجايرى كوبەيدى. قونىستىكدا جايىلىسى كۇشتىلەرگە تىيەدى،
 ورتا جۇزدەن ۇلىنىپ كەتكەن ازغانا ارغىنغا بۇلىنشىلىك زا -
 ماندا تەڭدىك از تىيسە كەرەك، قونىستىك جايىلىسى ەكى باستان تىيەيدى.
 كىشى ۇجۇزدىك يشىندە از بولغان جەتى رۇۋدا، جەتى - رۇۋدىك
 يشىندە تايىن دا جانىبەكتىك ارغىنى سەكىلدى كۇيدە ەدى. بۇلارغا كىشى

جۇزدى بىيلەۋۇشۇش، ەلىنە جايىلى .قونىس اليب بەريۇ ءۇشىن كىشى
جۇزدىك بىيلەرىنەن سىرىت ءيىر كۇش كەرەك بولدى.

ورىس ۇكىمەتى جاردەم بەرىپ ايلقاير ايبارلى قان بولسا بۇلا -
رعا يزدەگەنى تابىلعانداى بولدى.

سوندىقتان بۇلار باستان اياققا دەيىن ايلقايردى، ايلقايردىك
تۇقىمىن سۇيەب كەتتى.

بۇلار دەگەننە جەتتى. ايلقاير ايبارلى قان بولدى. جانىبەك
بەن بوكەم - باى كىشى جۇزدى بىيلەدى. ارعىن مەن جەتتى - رۇۋ (نابىن)
جايىلى قونىسدا الدى، ورىسقا، قانعا ارقا سۇيەب كۇشتى رۇۋلاردان
جارتىب جايىردە كورمەدى ءيىراق كىشى جۇز ەركىنەن
ايىرىلدى.

ايلقايردان باستاب قان تابى كوشەيە باستادى. پاتسا ۇكىمەتى
قانعا زور سۇيەۋ بولدى. ورىستىك اسكەرى ەلدى قانعا باعىندىرىۋعا
ۇلكەن قۇرال بولدى. قانعا قارسىلارعا "وبەجەك" بولدى.

سىي - سىيپانقا باتقان جانىبەك بەن بوكەم - بايدىك ۇلكىسى باسقا
بىيلەردىك كوزىن قىزىقتىرىپ كوڭىلىن بولدى. قان جاقىتاعان بىيلەر
كوبەيە باستادى. قارا قايىقتىك تىلەگىن تىلەۋدەن گورى قاننىك تىلەگىن
تىلەگەن بىيلەرگە ۇنامدى كەلدى.

پاتسا ۇكىمەتى جاقىنداغان سايىن قان كۇشەيەن سايىن قارا قالىق -
تىك كۇيى ناسارلانا باستادى. سالىق كوبەيدى، ەل ارالاعان اسكەردىك
تورەلەردىك بىيلەردىك جايىرى كوبەيدى. بۇلاردىك كوبى ەلدىك
قامىن جەمەدى، قاننىك نە ۇزىنىك قامىن جەدى.

بىيلەردى قان تاعايىنداى باستاعان سوڭ قارا بۇقارانىك كۇيى
تەبىتى ناسارلاندى.

قان - تورەگە، قان جاقىتاعان بىيلەرگە كونىب قارا بۇقارادا قاراب
تۇرمادى، بۇلارعا قارسىلىعىن كۇشەيتتى. تارشىلىقتىك ۇتۇبى پاتسا

ۋكىمەتىندە ەكەنىنە تۇسىنىپ قارا بۇقارا ورىسقا قارسى شىقتى. 1731
نشى جىلدىن 1870 نشى جىلغا دەيىن ەكى تابتىك كورەسى بولدى.
ءبىرى - اۋەلى قان، كەيىن پاتسا ۋكىمەتى، بۇلاردى جاقىتاعان تورەلەر
بيىلەر. ەكىنشىسى - قارا قالىق. اقيرىندا قارا قالىق جەڭىلىپ قالدى.
قازاقتىك قاندىعى رەسىم تۇردە ون توغىزىنشى اسىردىك ورتاشىنا
دەيىن سوزىلسادا شىنىندا ابىلقايردان باستاپ قازاقتىك قاندارى پاتسا
ۋكىمەتىنك قولىندا ۇىنشىق بولدى. سوندىقتان 1731 نشى جىلدىن بەرگى
كىشى ءجۇزدىك قانعا بولسىن، سۇلتاندا رعا بولسىن، ورىسقا بولسىن
كوتەرىلىستەرىنىك بارىن پاتسا ۋكىمەتىنە قارسى كوتەرىلىستەر دەپ
اتاۋ كەرەك.

ون سەگىزىنشى، ون توغىزىنشى اسىرلەردەگى قازاقتىك قوزعالىسىنىك
ەك كوشتىلەرى سىرىمدىكى، يىساتابدىكى، كەنەتسارىنىكى.
ءۇش قوزعالىستىك باس ماقساتى قازاقتى ورىستىك جاڭگىرلىك
قۇشاعىنان قوتقارىۋ. سىرىم مەن يىساتاى قانداردىك پاتسا ۋكىمەتىنىك قۇ -
رالى بولغانىنا تۇسىنىپ اۋەلى ورس ۋكىمەتى ارقىلى قانداردى جو -
يىپ سونان سوڭ ورس ۋكىمەتىنەن قۇتىلامىز دەگەن ساياسات جۇرگىزدى.
قاندارمەن پاتسا ۋكىمەتىن ءبىرىن بىرىنەن ايىرىۋعا مۇمكىن ەمەس
ەكەندىگىن بۇل ەكەۋى تەزاق تۇسىندى. سوندىقتان اقيرىندا قاندارعا دا
ورىس ۋكىمەتىنەدە قاتار قارسى بولدى.

سىرىم ون بەسى جىلداى (1782-1797) كۇرەستى سىرىمنىك ۇۋا -
قېتىندا وريس ۋكىمەتى قازاق يشىندە كۇشتى ەمەس ەدى. ساياساتىن ويدا
عىداى قىلىپ ەل يشىنە جۇرگىزە المايتىن ەدى. ءبىر قولى مەن قانداردى
سويەسە ەكىنشى قولى مەن ەلدى الداۋ ءۇشبن سىپايتىين ەدى. پاتسا ۋكىمە -
تى سىرىمدى اۋەلىكى ۇۋاقىتقا سىپادى. سىرىمنىك ارعى سىرىنا تۇسىنگەن
سوڭ اق ۋكىمەت جالت بەرىپ سىرىمعا تەرىس اينالدى.

سىرېم پاتسا ۋكىمەتىنىڭ سىيپاعانىنا ايلانىپ قالدى. وسى اينالىۋى
ەلدەن ايىرلوعا سەبەب بولدى. اۋەلىگى ۋۋاقتتا كىشى ءجۇز سىرىمعا
تەگىس اقەرىپ ەدى.

اقىرىندا سىرېم ورگەنىشكە جاتتىن باردى دەسە بولعانداى بولىپ
بارىپ دوسپاندارىنىڭ قولىنان ۇرمەتسىز ءوليم تابتى (ۋۋدان ءولدى)
يىساتاى زامانى پاتسا ۋكىمەتىنىڭ قازاقتى ابدەن مەڭگەرىپ، اليۋ-
عا جاقىنداغان زامانى. بوكەيلىكتىڭ ەلىن مەڭگەرىپ اليپدا ەدى.
قان وريس ۋكىمەتىنىڭ قاراۋىلىشىسى بولىپ قالىپ ەدى.

بوكەيلىكتىڭ ەلى اۋەلى يىساتايعا تەگىس ەردى. يىساتاى قان مەن
ورىنبورداى ۋكىمەت بەن ءيىتىم سويلەسە باستاپ ەدى يىرىككەن ەل
بديراى باستادى. يىراق يىساتاى قاتاسىن تەز ءتۇسىندى دە تەز تۇزەتتى.
ۋكىمەت بەن قاندى ءيىردەپ ساناب ەكەۋىنەدە قاتار سوعىس اشتى.
ەل يىساتايعا تاغى ەردى. قارا كۇشتەن جەڭىلىپ ازعانا جولداستارى
مەن الاقانداى جەردە قاماۋدا قالعاندا ەل يىساتايدى ۇستاپ بەرمەدى
جايىقتىڭ بەرگى بەتىنە وتكىزىپ جىبەردى.

كەڭىستىككە شىعەپ اليپ پاتسا ۋكىمەتىنەن، وعان ەرگەن قاندار-
دان قازاقتىڭ ارىن اليگدار دەپ جاراشقاندا يىساتايعا قازاق مالىندا
بەردى، باسىندا بەردى.

بوكەيلىكتەن قاشىپ كەلگەن سالىت اتتى سالىپر قامشى ءيىر قا-
شقىنىنىڭ قاسىنا اۋىر اسكەر قول جىيىنالىدى. ءاليم - ۇلى باس بولىپ كىشى
ءجۇز يىساتايعا ەردى.

يىساتايدىڭ قوزعالىسى ەكىنشى داۋىرىندە ەكىيندى باستالدى. پاتسا
ۋكىمەتى دە مۇنى سەزدى. سارى ارقاعا اسكەر توكتى. ءيىراق يىساتايدىڭ
قيىمىلى اياقتالماي قالدى.

ونەكىنشى اسەتتە قىيىل بويىندا يىساتاى ارماندا كەتپەگەندە بۇل
قوزعالىستىڭ قانداى قانات جاياتىندىعى بەلگىسىز ەدى.

قاسم ۇلى كەنە - سارى قازاقتى ورىستان قۇتقارام دەدى دە پاتسا
ۇكىمەتىنە قاندارعا قارسى بولدى. ەل سوڭىنا ەردى. قان كوتەرىپ قارا
قازاققا قان كوزى مەن قاراپ قاننىڭ ساياساتىن جۇرگىزە باستاپ ەدى
كوب قازاق سوڭىنا ەرمەدى، قىسىلعان جەردە تاستاپ كەتتى.

كەنە - سارىنىڭ كىشى جۇزگە ەش ەير اسەرى بولمايدى. كەنە سا-
رىنىڭ زامانىدا كىشى جۇز قانداردان ەدن كودەر ۇزىپ بولغان ەدى.
كەنە - سارىغا كىشى جۇز ەرمەدى. قورقىتىپ باعىنىدىرامىن دەپ
كەنە - سارى 1843 نىشى جىلى التىن - جابىباستى شابتى، كوبەك ۇلى التىباي
ەيدى ورتەدى، سول جىلى ويىل بويىندا ەي چەكتىنى شابتى. كىشى
جوز بەن جاۋ بولىپ اقىرىندا تۇرالماي اۋىپ كەتتى.

1843 نىشى جىلى شەكتىنىڭ نازار دەگەن بولمىنە كەنەسارى مىناداي
امىر جازغان: (1)

«بىزدىڭ ادامدارىمىزدىڭ سەندەردە قانى بار. كىنەلەرىڭدى مويىندا-
رىڭا الىڭدار، مەنى قان دەپ تانىڭدار، مەندىك بولىڭدار، مەنىڭ سەندەرگە
جاقىن بولغىم كەلەدى.

قودايدان قورىقباي سەندەر ماغان قارسى بولىڭدار، ارىۋاقتى-
سىيلامادىڭدار. كىنەلەرىڭدى مويىنىڭا الساڭدار ىشىڭدە گى جاقسىلارىڭ
ماغان كەلسىن. مەن سەندەرگە قايرىمدى بولامىن، كەلمەسەڭدەر سەندەردى
وتىز جىل كوتەمىن دە سەندەردى وتىز جىل اياماي شابامىن» دەپ.
كەنەسارى مەن كىشى جۇزدىڭ اراسىنىڭ قانداي بولغانى وسى قاتتان
اق كورنىپ تۇر.

كەنەسارى ويلدا ەلدى شابقاندا ورس قازاق ارالاس كوب
اسكەرمەن كەنەسارىغا قارسى بايماعامبەت تورە شىعادى. كەنەسارى
قاشادى، بايماعامبەت قۇۋادى. ەير جەرگە كەلگەندە: كەنەسارىنىڭ
جىبەرگەن ەلشىسىمىن، بايماعامبەت بەن سويلەسەمىن دەپ اسكەرگە جاقىن
ناۋىرىز باي تورە كەلەدى. بايماعامبەت قورقىپ ۇزى شىعالماي بىرەۋدى

جىبەرەدى، بارغان ادامعا بايماعامبەتتى بوقتاپ بوقتاپ كەيىن قايتىسىن،
قۇۋماسىن دەپ ناۋىرىزىي سالام ايتادى. بايەكە اشۇۋلانىپ اتيكدار
دەيدى. مەرگەندەر اتيۇعا يىغايلانادى. دەرگەن مەن ناۋىرىزبايدى
قىيمى كىدىرستەيدى. كۈبتىك يىشىندە يىسايدايدىك جولداسى. ماقامبەت باتىر
بارەكەن، ودا وقتالادى. ماقامبەتتىك اتسا وعى بوس كەتبەيتىنىن بىلەتىن
قاسىندى جولداستارى قولىنان ۇستايالىپ... باتىر ساعان نە بولدى،
بۇلار ورسقا قارسى عوى دەيدى. سوندا ماقامبەت: تاس باۋىر تورەنى
قازاققا بولىسپ ورسقا قارسى بولادى دەرگەنگە كىسى نانارما. ەل بۇزار
ەكەنى بەتىنەن اق كورىنب تورعوى، مىلتىعىمنىك تاۋىن قايتاردىكدار.
ەندى اتيامىن» دەيدى.

ماقامبەتتىك وسى سوزىن بىرەۋ بايماعامبەتكە جەتكىزەدى:
ماقامبەتتىك ولىمەن وسى سوزى سەبەب بولىپتى - مىس دەپ ايتىسادى.
قونىستىك تاريلىۋى، جەردىك ازاۋى، ەلدىك تۇرلى تارشىلىققا
قالىۋى، ۇكىمەتتىك (بىيلەۋشى تابتىك) زورلىق زومبىلىعى قارا بۇقارانى
كورگەن كۈنىنە نارازى قىلىپ تۇرلى قىيمىل تۇۋغىزادى. اداستىراتىن
سوقباقدارعا تۇسبەى كوزدەگەن نىساناعا جەتكىزەتىن دورس جول مەن
جۇرە الساعانا وسىنداي قىيمىل جەمىستى بولا الادى. ەلدىك قىيمىلدىن
جولغا سالىپ ۇيىمداستىرىپ وتىراتىن كوسەم كەرەك. بۇنداي ۇۋاقىتتا
قۇراستىرىۋشى كوسەم شىقپاسا ەلدىك قىيمىلى بىتىراب شاشىلىپ ۇلى
ماقاتتىك ورنىنا ۇۋاق پايدا تۇۋىپ ۇلى قىيمىل اياقسىز قالادى.

قىيمىلدىك كوسەمى باس پايدا سىنان باز كەشىپ جان ءتانى
مەن كۈبتىك تىلەگىن ورىنداۋى كەرەك. ۇلى قىيمىلداردىك ۇۋاقىتىندا
كۈبتىك الەۋمەت سەزىمىن وتە كوشتى بولادى. ەل باستاعان كوسەمنىك
ءىزى باعىۋلى بولادى. كوسەمنىك باسقان قادامى جۇرگەن باعىتى كو-
بەكە جاقپاسا قالىق تەرس اينالىپ كەتەدى. گەچەگى مىكدى باستاعان
سەر كە ەرتەككى كۈنى دالادا جا كىچىز ما كىراب قالادى.

سېرىمدا كەنە - سارىدا اقىرىندا كۈبتەن ايىرىلب جا ئىغىز قالدى.
تاقىدىر يىساتايدى قا ئىغىرىپ قالىۋدان ساقىتادى. پاتىسalar زامانىدا ولگە-
نىنشە كۈبتى سوڭىنا ەرتىپ كەتكەن جا ئىغىز يىساتاى.
كىم بىلەدى كۈبىرەك جۇرسە يىساتاىدا قا ئىغىرىپ قالارما ەدى،
قاي - ەتەر ەدى؟ بۇل ەبى - ماعىلىم.
غىبىراق تارىققا قاراعاندا ەلدەگى اڭگىمەلەر گەقاراعاندا يىساتايدىك كۈبتى
ەرتەتىن ۇرانى بولغان.

يىساتايدىك كۈبكە شاشقان ۇرانى ماقامبەت باتىردىك بايماعامبەت
سۇلتانغا ايتقان سوزىنەن اپ - انىق كورنىپ تۇر.

ەدىلدى كورىپ ەڭسەگەن

جاىيقتى كورىپ جەمسەگەن

تاۋداعى تارلان شۇبار غىبىر ەدىك.

يىساتايدىك بارىندا

قارا قازان سارى بالا

قامى ۇشىن قىلىش سەرمەدىك.

شايتىمىز كەلگەندە

اۋىزى تۈكتى كاۋىردىك

شەتىنەن سۇيرەپ جەپ ەدىك.

ەدىل ۇشىن ەگەستىك

جاىيق ۇشىن جانداستىق

قىيىعاش ۇشىن قىرىلدىق.

تەبىتىر ۇشىن تەبىستىك.

الامانغا جەل بەردىك

اسا جۇرتتى مەڭگەردىك.

قارا قازاق بالاسىن

قان ۇلىنا تەڭگەردىك.

وزدەرىگدەى قانداردى
قابىسرعاسىن سوگىلتىپ
قابىرعادان اققان قارا قان
ات باۋىيرىنا توگىلتىپ
ادىل جاننان تۇگىلتىپ
ات كوتىنە ونگەردىك.

وزدەرىگدەى قانداردىك
قارىنى جۇۋان بىيلەردىك
اتانداى داۋىسىن اقىرتىپ
لاۋازىمىن كوكە شاقىرتىپ
باسىن كەسەم دەپ ەدىم.
ەدىلدىك بوىى ەن توعاى
ەل قوندىرسام دەپ ەدىم.
جاءالاي جاتقان سول ەلگە
مال تولتىرسام دەپ ەدىم.
ەگەسى بىيك اق وردا
ەر كسىز كىرسەم دەپ ەدىم.
كەرەگەسىن قىيراتىپ
وتىن ەتسەم دەپ ەدىم.
تۇۋرىرلىعىن كەسكىلەپ
توقىم ەتسەم دەپ ەدىم.
تاققا وتىرعان قانداردىك
تور دە وتىرعان قانىمىن
قاتىن ەتسەم دەپ ەدىم.
الدىلەگەن بالاسىن

جەتەيم ەتسەم دەب ەدەيم.
قان سارقىتى سارى بال
سۇراۋسىز یشسەم دەب ەدەيم.
تەنەكەيدەى كورىكتىكىدى
قالىكسىز قۇشسام دەب ەدەيم.
قانەكەيدەى تەكتىكىدى
يىتەلگى كوزىن تۇڭگەرتىب
كۇشىكتەى داۋسىن قىڭسىتىب
اش كوزەندەى بەلىن بۇگىلتىب
ات كوتىنە ۇگىلتىب
ارنىما سالسام دەب ەدەيم.

جايىلى قونىس تايىۋ، قونىستى تارتىب الغانداردى جويىۋ، قانداردى،
يىيىلەردى، تورەلەردى قىريۋ، قارا قازاق بالاسىنا تەڭدىك اليب بەريۋ - مېنى
يىساتايدىڭ ۇرانى. يىساتايدىڭ ۇرانىن وتكەن اسىردەگى ساياسات
پارتىلالرىنىڭ پىراعىرامالارى مەن سالىستىريۋعادا كەلەدى. جۇرتتىڭ يىسا-
تايعا ەريۋىنىڭ سەبەبى وسى.

قالقتىڭ اۋىزىنداى سوزدەرگە قاراعاندا يىساتايدىڭ ۇز باسىنىڭ
كوبتى ەرتەتىن قاسىيەتتەرى بولغان.
جاۋدا جانىن ايامادى. جاۋلاسسا قولدىڭ الدىندا قاشسا ارتىندا
بولدى. كوبتىڭ ارىزىن ايتامىن دەب ايىب تارتتى. قالقى اياب قان
توكبەيمىن دەب وردانى قاماعاندا الدانىب قالدى. جايقتان وتەردە
ورستى ۇزى قاماب تۇرىپ كوشن، جولداستارىن امان ەسەن وتكىزىپ
بولغان سوڭ عانا ۇتتى. جورتيۋلعا ۇزى ءجوردى. جولداستارىن
جاۋعا تاستامايىمىن دەب بارىپ ءولدى.

قالىق ئۇشىن يىساتاي ئۇي عىشىن، تۇۋعان — تۇۋىسقاندارىن سادا
قاعا بەردى. ەكى بالاسى ئىير قاتىنى سوغىستاۋلدى. ەكى بالاسى ئىير قاتىنى جاۋدىك
قولىنا تۇسىپ ايداۋدا شىرىدى. اعابىندارى شايبىلدى، تۇتىلدى. تىرناقتاب
جىناعان مال - مۇلكى بۇتىن قارا ورمان - دۇنياسى جاۋدىك قولىندا قالدى.
جا ئىگىر قانعا كادىرلى ەلدىك بىيلەرى ئىير نەشە رەت قان
مەن بىترەمىن دەپ ارعا توسسەدە يىساتاي بولمادى. «قالىقتىك تىلەگىن
ورىنداماعان، قان مەن بىتىم بولمايد» دەدى.

ورالداغى ورىستاردىك يىشىندەگى تامىرلارى دا، ورالدىك ودامانى
پاقايتىلى دا، ورىنبوردىك جاندارالى پەرەبىسكىنىك ۇزى دە ئىير نەشە رەت
شاقىرىپ دەگەنىكىدى يستەبىمىن دەپ اۋادە بەرسەدە سوزىنە ەرمەدى،
وزىنىك دۇرىس دەگەن جولى مەن كەتتى.

قاندى كوبەك جولداسى سارى التىنداي ساقتاعان يىساتاي ەدى.
جولداسى ماقامبەت باتىردىك سوزدەرىنەن، ەل يىشىندەگى ائىگىمەلەردەن
يىساتايدىك كوبتى باستاۋعا يلايىق مىنەزدەرى انىق كورىنەدى.
يىساتاي ناعىز باتىر. ورىنسز ماقتاننىك باتىرى ەمەس كەرەك ورىندا باتىر.
ماقامبەتتىك بايەكەگە ايتقان سوزىندەى قازاق اراسىندا ەش
ۇۋاقىتتا قانعا سوز ايتىلعان ەمەس. ماقامبەت يىستايدىك جولداسى،
شەكىرتى.

يىساتاي ئىيى. اشىيندە كوب سويلەمەيتىن سايىرلى ادام. كەرەك
ورىندا سوزگە شەشەن. يىساتايدىك سوزىنە ئىش كىم شىدايالمايدى.
ورازا نامازىن تاستامايىن يىساتاي تاقىۋا ادام. زامانىنداعى كوبتىك
كوزىندە بودا ۇلكەن قاسىيەت.

الداۋ، ارباۋ، قۇۋلىق - سومدىقتى يىساتاي بىلمەيدى. ئىسىنىك
بارى ادىلدىك، تۇۋرىلىق.

قان مەن جاۋلاسىپ جۇرگەندە يىساتاي بوكەيلىگەگى بەرىشتىك
جاقسىمبەت دەگەن بىينەن اقىل سۇراى بارادى. قانعا قارسىلىغىكىدى

قوى، ورسقا ئالدى كەلەيدى، بوسقا ەلدى بۇلدېرەسىن، جاڭگىر قان مەن كەلىستىرىپ ئۇز باسىڭا تۇرلى داراجا الېب بەرىپ دەگەندە، يىساتاي تاستالغان بولېب اشۇۋلانىپ كۈنەيدى. تېلىن الماعان يىساتايغا كەتەردە «بەرىشكە تېمە ئۆيلىك عوى، جايققا تېمە ئۆيلىك عوى، جەڭىلە قالساڭ بۇلار قورغانىڭ بولار» دەپ جاقسىمەت عېيى ئۇز رۇۋىن قورعاب سوز ايتادى.

جاقسىمەتتىڭ اقبلين يىساتاي المادى. مېناۋ ئوزرۇۋىم، مېناۋ بوتەن رۇۋ دەپ بولمەلمەدى. بۈكەيلىكتەگى سوڭى سوعىستاردىڭ بارى بەرىشنىڭ ئۈستىندە بولدى. ورستىنىڭ اسكەرى، قاراۋىل - عوجانىڭ اسكەرى بەرىشتى كۈب تالادى.

يىساتاي قاشقاننان سوڭ بەرىشنىڭ ەلى جاڭگىر مەن قاراۋىلغۇ-جاننىڭ كارىنە تاب بولدى. اۋەلدەن قاندى جاققاعان بالقى عېيى دە بەرىشتىگىنەن سەنىمسىزدىككە ئۇشىرادى. بالقىنىڭ اۋىلى افىرىندا جايىقتىڭ بەرگى بەتىنە ئۆتىپ كەتتى.

يىساتايدىڭ رۇۋ ايىرماغان جولى دۇرس بولدى. يىساتايدى فور-عاۋعا بەرىشنىڭ قولىنان كەلمەدى. يىساتايغا بۇتىن كىشى عۇجوز قورعان بولدى. يىساتايدى كۈتەرەملەپ كىشى جۇزگە افىرىندا ئالېم ۇلى باشى بولدى. ئالېمنىڭ جەكتى (نازار)، شۇرەن كەتە دەگەن رۇۋلار يىسا-تايغا اۋىل بولدى. ئۇ بولدى. سوڭى جورىغىندا ورالغا كەلگەندە قاسىنداغى ئۇش مىڭ قولىڭ كۈبى ئالېم ەدى. يىساتايدىڭ ولەتىن كۇنى ئۇكىمەت اسكەرى مەن سوعىسقان جورتيۇيلىڭ كۈبى كۈتېبارۇلى ەسەت سەكىلدى ئالېمنىڭ باتىرلار ەدى، يىساتايدىڭ سۈيەگى قويىلعان شۇلاق مولدا دەگەن مولدا ئالېمنىڭ جەرى.

قېيىن ئۇۋاقىتتا ەلگە باشى بولغان ادام كۈبى ئۇيىمداستىرا ئېلىۋ كەرەك.

بوكەيلىكتەگى ەلدىڭ تەگىسىنەن يىساتايعا ەرگەندىگى يىسا تايدىڭ
كوبتى قۇراستىرا بىلگەندىگىنە يىسات.

جاڭغىز ءوزى قاشىب بارىپ بۇتىن ءالىمدى، ادايدى بىرىكتىر-
گەنى، تۇرىكبەندى قىيىۋانى رازىلاب كوڭىلىن تاۋىپ وزىنە تىلەكتەس
قىلغانى، قايدالدى، ناۋشا سەكىلدى بۇرىڭعى قاشقىنداردى قاسىنا جىيىناب
وزىنە جولداس قىلغانى - يىسا تايدىڭ كوبتى ويمداستىرىۋعا شەبەر
ەكەنىن كورسەتەدى.

يىساتايدىڭ باباسى اقتابان شۇيىرىندى زاماندارىندا ەل قورعاپۇرانعا
شىققان اعاتاي باتىر ەدى. اعاتايدى جۇرىت اۋلىە دەيدى
اتابابانىڭ ارىۋاعىن سىيىلاعىش رۇۋشىل قالىققا يىسا تايدىڭ اعا تايدىڭ
تۇقىمى بولغاندىعىدا اسەر بەرسە كەرەك.

ۇزىن ءسوزدىڭ قىسقاسى: تارىقتى، ەلدەگى سوزدەردى تەكسەرگەندە
يىساتاي كوبكە باشى بولىۋعا يىلاق انابى تۇۋعان ادام كورىنەدى.
يىساتايدىڭ ءوز باسى تۇۋرالى وسى كونسەدەين ەل اراسىندا تۇرلى اڭگىمە
كوب. اڭگىمەنىڭ كوبى ەرتەگى. كىشى جۇزدىڭ يىشىندە جىيرما-
جىلدىڭ شاماسىندا يىساتايدى بىلمەيتىن ادام از ەدى.

يىساتاي - ماقامبەتتىڭ اڭگىمەسىن ايتىپ وتىرىپ كەردەرىنىڭ كە-
تەنىڭ، باي - ۇلىنىڭ شالدارىنىڭ كوزدەرىنە جاس العانىن وز كوزىمەن
تالاي كوردىم.

ماقامبەت باتىردىڭ يىساتايدى جوقتاب بايماعامبەت تەرەگە ايتقان
ءسوزى وراي، تورعاي، بوكەيلىك، ماڭعىستاۋ قازاقتارىنىڭ اراسىناتۇگەل
جايىلىۋى.

قازاقتىڭ اراسىندا مىناداي اڭگىمەلەر بار. اعاتايدىڭ ارىۋاعى يىساتا -
تايعا قونعان ەكەن. ارىۋاق تۇندە ۇيىقتاپ جاتقاندا ءۇش تۇرلى بولىپ
كەلەدى ەكەن: 1) ايداعار جىلان بولىپ كەلىپ بەلىنە ورايىپ

جاتادى ەكەن. 2) قارابۇۋرا بولىپ كۇركىرەب ومىراۋلاب كېلىپ
ۇستىنە شوگىب جاتادى ەكەن. 3) قابان بولىپ كۇرىلدەب كەلىپ قويىنىنا
كەرىپ جاتادى ەكەن.

اعاتاي باتىر ولەرىندە ايتقان ەكەن :

« مەنىڭ توقىمىمنان جۇۋىردا بىرەۋ شىعادى، جالىنى جالىپ ەتىپ
كوككە جەتەدى دە سۇنەدى، اريۋاعى مەنەن ارتىق بولادى دا ءومىرى مەنەن
قىسقابولادى » دەپ. بۇنىسى يىساتاي ەكەن دەپ جۇرىت جورىعان — مىس.
وسى سەكىلدى ەل اراسىندا تالاي اڭگىمەلەر بار.

يىساتايدىڭ قىيىملى ون-توعىزىنشى اسىردەگى ەل ادابىياتىنا كۆپ
اسەر بەردى.

يىساتايدىڭ ءىسىن دۇرىستاپ ەڭ اۋەلى ءسوز شىعارعان بەرىش قۇ—
ۋان جىراۋ. الاشاسارى-بويە ءبيىدىڭ قۇۋان جىراۋدىڭ ءسوزىنە توقتا—
لىپ ۇستاۋدىڭ ورنىنا يىساتايغا كۈمەكتەس بولغانىن جوعارىدا ايتقانبىز.
ەكىنشى يىساتاي تۇۋرالى كۆپ سويلەگەن يىساتايدىڭ جول-داسى
ماقامبەت جىراۋ. ماقامبەتتىڭ ءسوزى وتە كۆپ بولعان.

ورال، تورعاى، بۈكەيلىك، ماڭىعستاۋ ەلدەرىنىڭ اراسىندا ماقامبە—
تتىڭ سوزدەرىن ايتان جىرشىلار كۈنى كەشەگىگە دەيىن كۆپ ەدى.
يىساتاي تۇۋرالى ءسوزدى كۆپ ايتقان ادامنىڭ ءبىرى كەتە شەر—
نىياز شەشەن. شەر — نىياز يىساتايدىڭ زامانداسى.

شەر — نىياز شەشەننىڭ يىساتاي تۇۋرالى ايتقان سوزدەرىنەن ازدا
بولسا ۇلگى كەلتىرەلىك: (جان — سۇگىرۋلى يلىياستىڭ جەتى — سۇۋداعى
تالدى — قورعان ەلىندەگى ومار بەك دەگەن اقىننان جازىپ ال-عان
سوزىنەن اليندى).

ارچاقتا ارينعازى دۇمبىر لەگەن .
باي — ەكە ەلىك بارما بۇلدىرمەگەن
كورەكتەب توبەدە توبەت قالىپ
قۇۋىپ تۇرەل باسنا ءبۇل كۇن، دەگەن .
كەشەگى يىساتايدى اسىل ەردى
ورىسقا ۇستاب بەردىك ءتىل بىلمەگەن .
قازاقتىك قارا جۇرتىن بىتشىت قىلغان
تورە ەمەسسىن، توبەتسىن دىم بىلمەگەن .
ورىس ورمان قولسالىپ ورتامىزعا
زامانعا ۇشىرادىق ءبۇلكىن، دەگەن .
ايداتتىك جاڭعىز باۋىرىك يىساتايدى
سەنەن دە قالماق جاقسى شۇلدىرلەگەن .

باشىركىن يىساتايدى ساباز تۇۋماس .
قاس ەتسەك قاسىكارا ادام جۇۋىماس .
ەل ۇستاب جۇرىت بىيلەبتىن قىلىعىك جوق
قان ەمەس قاس قاتىنسىن مۇندار قۇۋباس .

ساعىنام اۋىزعا الاسام يىساتايدى .
ەر تۇۋماسەل باعىنا ونداي جايىلى .
قارادان قالقى ءسۇيىپ قانىم دەگەن
جىگىت ەد ءتورت تۇرمانى تۇگەل سايلى .
كەشەگى يىساتايدىك ارقاسىندا

يىپەھدىم ەن داۋلەتكە باسايلى.
يىساتاي دىلمارەدى توبتان وزغان.
نارەدى بايتەرەككە موينىن سوزغان.
اققايدىڭ اقسىلى قولى ئورسىتى اليب
تيرناداي يىتكەن جىلقى تارلان بوزدان.
شەرىڭنىڭ شەرتىب تۇرغان زامانى جوق
دامبالدىڭ يىپەسىمىن جالغىز توزغان.
ەرتۇۋماس ەل باغىنا يىساتايداي
مىنەزى تولقىۋشى ەدى تولغان ايداي.
تارلان بوز تارغىلا جىلقى يىتكەن
بايەدى قۇتىمەدى ودارىغا اي.
بىر جىلى يىتكەن يىپە قىسىرادى
سوندادا قۇلىندادى سەگىز ءجۇز تاي.

وراسان وعان يىتكەن ويىسلقارا
كەلەسىنە سالىۋشى ەدى توقسان بۇۋرا.
تاي قۇلىنداب تايلاعى قايب تۇرغان
شاڭىراق ەد قىدىرلى جۇرتقا پانا.
جارلى مەنەن جاقىباي كويىنەسە
كورشى بوب قارا باۋىر قوسقان قورا.

ورتاقەد ونىڭ قويسى اعاينغا.
ۇلەسىب جەب جاتىۋشى دە ماڭايىدا.
اعاين يىشىب جاتقان مەنىب جاتقان

جىگىتەد قۇداي بەرگەن ماڭدايىنا.
مەن ھەمەس جۇرت ماقتاعان يىساتايدىڭ
قايرىن قايردەمەي قالايىن؟

ماساتى توردەن ەسك قىزىل كىلەم.
قىرىق ىشك كەرەگەدە جانات تىيىن.
قىس بولسا كەرتبە قانىق ىشەرسىن دەب
بەريۋشى ەدقىرىق بۇزاۋلى جانا سىيىرىن.

بارىدە يىساتايدىڭ بايلىعى ەدى.
زەرلەگەن قارا شاقشام تايلىق ەدى.
يىساتاي ەل ەر كەسى ەل سەر كەسى
بىرمەن ەمەس الاشقا جايىلىم ەدى،
ەلگە العاۋ ماعازدا العاۋ ەر — يىساتاي
ايرىلىپ شەرىڭ سودان قايعىلى ەدى.

بايماعامبەت سۇلتان بىر كۈنى شەر — نىيازعا:
«يىساتاي ولگەن بولماي ۇستالىب كەتىپ قايتىپ كەلگەن بولسا قانە
ايتار ەدىڭ دەگەندە» شەرنىيازىيلاي ايتىپ مويىنىنان قۇشاق تارەدىم دەبتى:
بارمىسىن جاۋعا توسكەن التىنىم اى.
سامالىم، ساز فونسىم سالقىنىم اى.
كاۋىردىڭ قورجىنىنا تۇسىپ ەدىڭ
شىقتىڭ با امان ەسەن جارقىنىم اى.
اق الماس التىن سابتى قىلىشىم اى
قۇرىبەڭ التى الاشتىڭ تىنىسەن اى.
جاتبابتى اسىل پىشاق قاب تۇيىندە

شىقتى-ئۇبا قابىن جاريب يىرىسىمى.
كەتكەن سوڭ ئىيت مالدانغان سوناۋ جاققا
تابىردىق قۇداي مەنەن ارىۋاققا.
قازاقتىڭ كۈيى كەتتى ورسايب
توبەگە دوڭىز شىعەبەر اۋلاققا.
بەرىش مۇرات اقىن دا يىساتاي تۇۋرالى كوب سويلەگەن.
بەرىش يىلماق افىنىنىڭ يىساناي تۇۋرالى شىعارغان سوزدەرىنىڭ
بىر بولەگىن وسى كىتەبتە باسەپ وتىرمىز.
ون توغرى يىشى اسىردەگى ورال بو كەيلىكتەن شىققان اقىنداردىڭ كوبى
اق يىساتايدى سوز قىلغان.
«، ورداسىن اجارەتيۇ ئۇشىن» «ارعىماقتىڭ الاسىن بەرمەي قاراسىن»
بەرىپ زامانىنداعى ايتقىشتاردىڭ كوبىن جاڭگىر قان قاسىنا جىيىناغان.
جاڭگىردى ماقىتاعان جىرشىلار ارىينە يىساتايدى ماقىتاي المايتىن بولغان.
بايتوق، جانىزاق سەكىلدى جىرشىلار جاڭگىردى قانشا ۇلىچىلا سادا
يىساتايدى جەڭدىڭ دەپ ماقىتاب سوز ايتالماغان. «تەنتەگىن تىيدىڭ قا-
زاقىڭ»، دەپ بولار يىساناي تۇۋرالى تەك جاناي وتكەن.
ەل اراسىنداعى سوزدەردىڭ بارى دە يىساتايدى ماقىتاب، بىسىن دۇر-
يىستاب، ولگەنىنە كۇيىنىپ جوقىتاب سويلەيدى. يىساتايدى جامانداغان قالىق
اراسىندا سوز جوق.
زامانىنداعى قاس بولغان جاڭگىرمەن بايماعامبەت دە قازاق اراسىندا
يىساتايدى جامانداپ سويلەدى دەپ ەستىمەيدى. بۇلار يىساتايدى
تەك «تەنتەك» دەيدى ەكەن.
يىساتايدىڭ اتى بۇتىن قازاققا ماليم. سىر دارىيا، سەمەي، جەتى-
سۇ قازاقتارىنىڭ اراسىندا يىساتاي تۇۋرالى اڭگىمە بار. سەمەي،
جەتى-سۇ قازاقتارىنىڭ ارالاسىنداعى سوزدەر ەرتەگىگە وقىساس.
بايماعامبەت دەگەن قان بولغان ەكەن. ونىڭ يىساناي دەگەن ئىنىسى
بولغان ەكەن. بايماعامبەت قازاقتى ورسقا بەرمە دەگەن ەكەن. يىساتاي

ورسقا باعنبايمىن دەب قارسى بولبتى مىس. ەكەۋى جاۋلاستى. بايماعامبەت قان يىساتايدى ورسقا ۋستاب بەرىبتى. قالىق يىساتايدى جوقتايدى. يىساتايدىك جولداسى شەر- نىياز شەشەن يىساتايدى جوقتاب بايماعامبەتكە سوز ايتادى. يىساتايدى وستاۋدان قاير دەيدى. جەتى — سۇۋ سەمەى اڭگىمەلەرىندە بايماعامبەت بەن يىساتايدىك ەلى ارعىن نايمان بولىب شىعادى.

يىساتايدىك كوتەرىلىسى قازاققا قانداى پايدا زىيان بەردى، پانسا ۇكىمەتىنە قانداى ۋى تۇسىردى دەگەن سۇراۋ تۇۋادى. يىساتاى كوتەرىلىسى قازاققا، وزىنىك ەل ەكەننن عىلدىردى، جۇرىتتىك ۇلىت سوزىمىن قوزعادى، قازاقتىك بىرىگىۋىنە سەبەب بولدى. ئىراق يىساتايدىك ۇلىمى، ارىتىندا قالعان كوتىك ۇكىمەت اسكەرىنىك ايبارىنا شىداى الماى بىتىرايۋى، ۇكىمەتتىك. لىگە تارىتتىرعان جازاسى قازاقتىك تاۋىن قايردى. يىساتايدان سوڭ كىوب قازاقتىك اراسىنا ورس ۇكىمەتىن كوشبەن جەڭە المايمىز، قازاقتىك ۇلى كەلمەيدى دەگەن پىكىر تۇۋدى.

يىساتايدان سوڭ ۇكىمەتتىك جۇرگىزگەن ساياساتىدا ۋسى پىكردى كىوبكە سىڭىرىپ نىعتىتۋعا سەبەب بولدى. بۇرىنقى ورستان كۇشبەن قوتىلامىز دەگەن ويدىك ورنىنا قاشىپ قۇتلىۋ كەرەك دەگەن جاڭا پىكىر شىقتى.

ۋسى پىكرمەن بارابار «تاقديرغا كونىب» تىنىش وتىرىپ باعىنىپ ۇكىمەتكە جاعىۋ كەرەك دەگەن پىكردە كۈشەيە باستادى. 1869-1870 جىلداى اۋادا ۋسى ەكى پىكردى ەل يسكە اسپرىۋعا اينالدى. قۇتسىز قونستى تاستاب اۋىۋ كەرەك. اسان — قايعىنىك چۇرتىن تابىۋ كىرەك دەگەن پىكر اسىرەسە اۋادان سوڭ اسا كۈشەيدى. «اسان —

قايعىنى كوكسەۋ دەگەن داۋر ەلدىك كوڭىلىن بولدى، ەل اراسىندا
وزىنە بولەك قىيمىل تۇۋعىزدى. ەل ادابىياتىندا وسى قىيمىل جاقسى
سۇگىرەتتەلگەن.

يىساتاينىڭ كوتەرىلىسى قازاقتىڭ كورىن اشىپ پاتسا ۇكىمەتىن
تانىتتى، پاتسا ۇكىمەتىنە سۇيەنگەن قانداردىڭ سۇلتانداردىڭ قازاققا
ناعىز دۇسپان ەكەندىگىن انىق كورسەتتى.

سرىمنىڭ ۇۋاقىتىندا قان - تورەلەرگە قاندارعا بىر بولەك قازاق
ەرىپ ەدى.

يىساتايدان كەيىن ەركى مەنەن قان سۇلتاندارعا ەرەتىن ەل قالمادى.
قان - سۇلتاندارعا ەل وشىگىپ كەتتى.

شەكتى كوتى - بار ۇلى ەسەت، نۇرمۇقامبەت ۇلى جانغوجا، تاز ۇتەن،
نارىنباي، تورە - مۇرات سەكىندى قاندارمەن پاتسا ۇكىمەتى مەن ارپاليسقان
باتىرلار - ەيزىن باسىپ ۇلگى العان يىساتايدىڭ جەتكىنشەكتەرى ەدى.

1869-1870 نى جىلداغى اۋادادا ەل بىر جاعىنان ۇكىمەت مەن
جاۋلاستى دا ەكىنشى جاعىنان تورەلەردى تالادى. قارا قازاقتان شىققان
پاتشاشىلدار كەك الىۋ ۇشىن پاتسا ۇكىمەتىن تورەلەرگە ايداب سالدى.
پاتسا ۇكىمەتى دە تورەلەردەن پەردە جاساۋدىڭ ەنەى كەرەگى جوقتيغىنا
تۇسىنە قالدى. بۇرىنغى باعىپ قاققان تورەلەرىنە فىرعىيداي ەنىيدى.

كوبتىڭ كوڭىلىن الىۋ ۇشىن ورىندى ورىنسىز تورەلەرگە جالا -
جابتى، قۇۋغن سۇرگىن قىلدى. قاننىڭ ميبىراسقورى ۇزى بولعاندىعىن
انىق بىلدىرىۋ ۇشىن قان سۇلتان دەگەن اتاقتى جويدى، اق - سۇپەك تابىن
جويىپ تورەنى قارا قازاق مەن تەك قىلدى.

ەتىن مۇجىب، كەمىرىپ، مانىن سورىپ يىتكە لاقتىرعان سۇيە -
كەمى قىلىپ لاقتىرىپ تاستاعاندا قانا تورەلەردىڭ پاتشاشىلدارى زالىم ۇكەم -
تەك قۇرال بولغانىن بىراق تۇسىندى.

يىساتاي كوتەرىلىسىنىڭ سوڭى 69 - 70 نىشى جىلداغى اۋا. بىر
ۇشىپ بىر سونىپ يىساتايدىڭ جاققان وتى قىرىق جىلداي تۇتاندى.

اقيريندا اۋادا جالپىلداپ تاغى جاليندادى. عىيراق قيرىق جىلدىك يشىندە زامان وزگەرگەن ەدى. پاتسا ۇكىمەتى وتەكۇشەيگەن ەدى، قازاق السىرەپ ەزىلگەن ەدى. ەزىلگەننىڭ بەلگىسى اۋادا ەل الاۋىز بولدى. ئىبىر بولەگى ۇكىمەتكە باعىنىپ قالدى. كوتەرىلگەندەرىندەدە بىرلىك بولمادى. ئبۇتىن كىشى جۇزگە باس بولارلىق عىير ادام شىعالامادى. الاش سەيل، بايباقتى بەركىن، تابىن الداش، مداۋىت، شەكتى ەسەت، ادای يىسا سەكىلدى كوتەرىلىسكە باس بولغان ادامدار ءوز روۋىنان جوعارى كوتەرىلە المادى، قازاتىن كەك جايىۋعا عىيرىنىك دە قولىنان كەلمەدى. پالپىرىب دەگەن ورىستىك سىنىندا « 1869 — 1870 جىلعى اۋا » بۇعاۋلارىنا ۇيىرەنگەن قۇلداردىك كو- تەرىلىسى ەدى» (1)

پاتسا ۇكىمەتىنە يىساتايدىك كوتەرىلىسى كوب تاجىرىبا ەردى: 1) تورەلەر ارقىلى قازاقتى ۇستاب تۇرالمايتىندىعىنا كوزى جەتتى. قان سۇ- لتانداردىك قازاق اراسىندا ابدەن كادىرسىز بولغانىن، قازاقتىك تورەلەر- ركە ەندى بويسۇنبايتىنىن جاقسى تۇسىندى. قان سۇلتانداردى يىتەرىپ تاستاب جىلدامبراق بۇلاردىك ورنىن ءوزى باسىۋعا قام قىلا باستادى. 1844 نشى جىلى كىشى ءجۇز قازاقتارىن بىيلەۋ تۇۋرالى عىيرىنشى تولىق زاك شىقتى. قان مەن سۇلتانداردىك قولىندا جارتىب بىيلىك قالما- دى. بىيلىكتىك بارى ورىنبور عۇبىر ناتىرى مەن پاگىرەنىشنى كەمەسىيەگە كوشتى. بو كەيلىكتەگى قان، ورال، تورعايداعى سۇلتان — پىراۋىتىلدار عو- بىر ناتىردىك شەنەۋنىكىنە اينالدى. بۇلاردىك جانىنداعى قورعاۋعا قويىلعان اسكەردىك سانى بەس — ءجۇز سالداتقا جەتكىزىلدى. ەل ساردارلىققا (دىيستانسىياعا) ، اۋىلدارعا (مەستىيلىككە) بولىندى.

2) قازاقتىك وزامانعى الەۋمەتشىلىگىنىڭ عىير تۇرى رۇۋەدى، رۇۋلىقتان تۇۋعان باتىرلار، بىيلەر ەدى. ۇكىمەت رۇۋدى جوۋىۋعا، باتىرلادى، بىيلەردى جوۋىۋعا قام قىلدى.

رۇۋ سەزىمىن باسە ئىدەتىۋ ئۇشىن قازاقتى رۇۋابولمەدى،
اۋەلى بولىمگە (شاسكە) ساردارلىققا (دىستانسىيىغا) ، مەستىلىككە
بولدى، كەينىرەك ويەزگە، اكىرىككە، بولىسقا بولدى.

كوتەرىلىككە ۇيىتقى بولا بەرگەن شەكتى، ادای سە كىلدى بىر تالاي
رى رۇۋلاردى بىر نەشە ويىلىسقا، ويەزگە، بولىسقا بولىپ جىبەردى.
شەن، شەكپەن، ورىن بەرىپ قازاقتىك يىشىنەن وزىنە سەنىمدى
ادامدار شىعارا باستادى. اۋاسە كىلدى قىسىلشاك زاماندا بۇنداي ادامد-
لردىك ۇكىمەتكە زور پايداسى تىپىدى.

ساردار، مەستى بولىس، يىستار شىنانى ەل سايلايتىن، سۇلتان -
بىر ايتىل وياز تاغايىندايتىن قىلىت ،، يىشتات وو شىعاردى. قازاقتىك
بىلىككە ءوش سەزىمىن قوزدىرىپ ەلدىك ءىشىن قىمقىيىعاش تالاس قىلدى.
ار اۋىل، ار بولىس، اكىم بولىۋ ئۇشىن ۇكىمەتتىك ادامىنا جۇگىنە-
تىن بولدى. قازاقتىك ۇلىت سەزىمى، بىرلىك سەزىمى بىردەن بىرگە
كەمىپ بارابارا دالادا قالدى. بۇرىنقى بىيلەردىك ورنىنا اتقامىنەرلەر ءمىندى،
بۇرىنقى باتىرلاردىك ورنىنا بارىمتاشى - ۇرىلار پايدا بولدى.

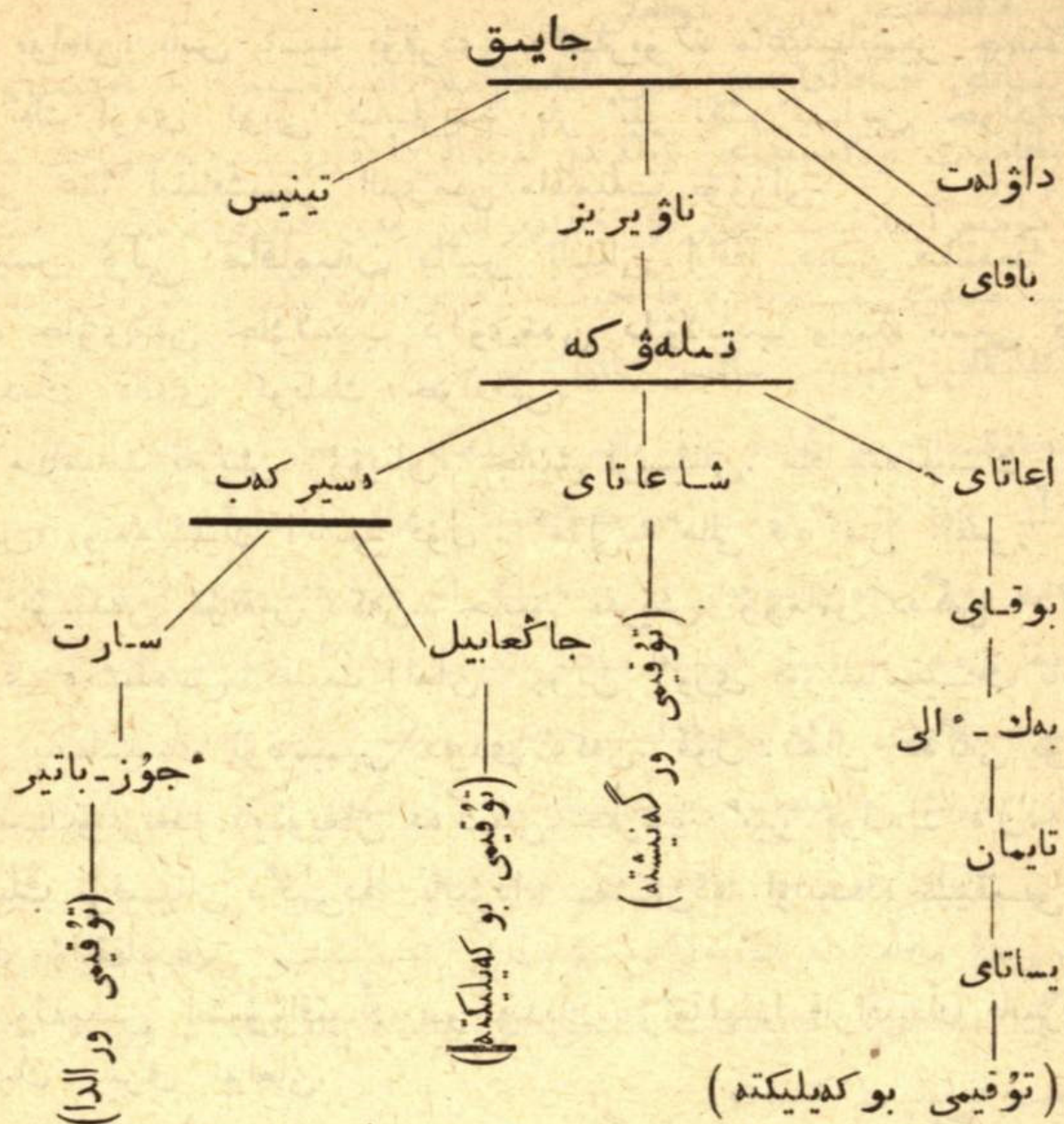
3) ابدەن ەزىۋ ئۇشىن ۇكىمەت قازاقتىك شارىۋاسىن كۇيىنەرەلتىپ
ۇنەمىن قۇرىتىۋعا ويلاندى. قازاقتىك جەرىن تارتىپ الاباستادى.
قازاقتىك اراسىنا جەم - قور ساۋدەكەر لەردى ايدادى. ءجۇت كو-
بەيدى. ەل جارلى بولاباستادى. ەكەنەمىيەكە جاعىنان قازاق ناسارلاندى،
ورىسقا قۇل بولا باستادى.

4) جايىق بويىنداى قازاقتىك كوتەرىلىسىنە ونەمەيىن سۇيەۋ بولىپ
جان بەرىپ وتىراتىن سىر مەنەن ماڭعىستاۋدىك ەلدەرىن شىنى مەن
باعىندىرىۋعا كىرىستى.

1839 نىشى جىلى پەرەبىسكى جانارال سىر مەنەن قىيۋانى جاۋلاب
اليۋعا اتتاندى. قازاقتىك قاق ورتاسىنا جەمىنىك باسى مەن شوشقا كول
دەگەن جەرگە ەكى قورعان سالدى. اقىرابتىك 21 نىشى كۇنى

ورينبوردان شىققان كوب اسكەر دالۋۇدىڭ 25 نىشى كۇنى قىستىڭ قاتتىلىغىنان
ءولايىپ تالايىپ شوشقا كولگە ازار جەتتى. سۇۋىقتان اشتان ءۇش
ءورت مىڭداي كىسىنى قىرىپ ەسەبىز دۇنيانى جويىپ 1840 نىشى
جىلى جازىنا پەرەبىكى شوشقا كولدەن ورينبورعا كەردى. ءىيراق
سىرعا جەتە الماعانىڭ ءوشىن قازاقتان الدى. شوشقا كولدەن قايتارىندا
بايماعامبەت تورە مەن بىيجانىب دەگەن ورال ورىسىن باس قىلىپ كوب
اسكەر جىبەرىپ جەم بويىنداى، اتىراۋداى، شىڭداى، سامداى، ساعىز-
داى قازاقتاردى شابتىرىپ الدى. سىرمەن قىيۋانى الماسادا قازاقتى
بەكىم جوگەندە ۋگە ۇكىمەت بەل بايلادى. ەل ىشىنە قورعاندار ساليپ اسكەر
قويۋعا كىرستى. 1830 نىشى جىلى ماڭعىستاۋعا سالعان قورعاندى قايتا
كوشەيتتى. 1845 نىشى جىلى ىرعىزبەن تورعايعا ەكى قورعان سالدى،
1846 نىشى جىلى ارال تەڭىزىنىڭ جاعاسىنا رايىم دەگەن قورعان سالدى.
1848 نىشى جىلى قارا بۇتاق دەگەن جەرگە قورعان سالدى.
بىلانىتتاب قازاق جەرىن قاعازعا تۇسىرىۋگە ەل ىشىنە ءىير نەشە
رەت اسكەرلى كامەسىيەلەر جىبەرىلدى.
ساۋدەگەرلەردىڭ كورشىلەس ورىستاردىڭ نە بولماسا سۇلتانلاردىڭ
شاعىمى بويىنشا ۇكىمەتكە قىلمىستى سانالغان قازاقتاردى جازالاۋ ءۇشىن دە
ەل ىشىنە اسكەر جىبى شىعاتىن بولدى.
ءسوزدىڭ قىسقاسى: يساتايدان سوڭعى ون جىلدىڭ ىشىندە جايىق -
بەن سىردىڭ اراسىن ورىستىڭ اسكەرى شار قىلدى.
ەل ىشىنە ورناعان، ەل قىدىرعان ۇكىمەت اسكەرى قازاقتىڭ ارا-
سىنداى قانىناستى كەمىتىپ قازاقتىڭ بىرىلىگەن جويۋعا سەبەب بولدى.
اسكەردەن سەسكەنىپ وزا كوچىپ كەك جايىلا الماى، جايىلى قىستاۋلىقتى
ەمىن - ەركىن قونىستاى الماى جازى - قىسى ۇركىۋمەن بولىپ قازاقتىڭ
مالى جۇتقا شالىنعىش بولدى. قازاقتىڭ بىردەن بىرگە كەدەيلەنىۋىنە
بۇدا ءىير ۇلكەن سەبەب بولدى.

يىساتاي بەرش رۇۋىنان، بەرشىتىك جايىق دەگەن بولمىنەن.
يىساتايدىك اقاتەگىنىك تىزىلىسى ميناۋ:

ەلدىك سوزىنە قاراغاندا يىساتايدىك تەگى شىنجىرلى باتىر.
بەسىنشى بۇۋىنداغى باباسى بەرش دەگەن رۇۋدىك ۇرانىنا شىققان
اعاتاي. يىساتايدىك تۇقىمدارى وسى كۈنى بولمىگەن.
يساتاي قىرىق توعىز جاسىندا 1838 نشى ئىت جىلى اسەتتىك
ون ەكىنشى كۈنى سوعىستا ەلدى. سۇبەگى تەمىر ويەزىندەگى قىيىل
دەگەن وزەندىك بويىنداغى شولاق-مولدا دەگەن مولادا. د. ق.

ماقامبەت باتىر.

زامانىندا كىشى ءجۇزدەگى باتىرلاردىڭ ءبارى دە يىساتايغا جو -
لداس بولعان. باس باسىنا بۇلاردى تەكسەرىۋگە ماعىلىماتىمىز جەتبەيدى.
تەك ازدى كوتى قابارىمىز بار ءبىر نەشە باس جولداستارى
تۇۋرالى عانا ايتىپاقتىمىز. الدىمەن ماقامبەت تۇۋرالى.

وتەمىس ۇلى ماقامبەت باتىر باستان اياققا دەيىن قاسىندا جو -
رگەن، جاۋىمەن جاۋلاسىپ داۋىمەن داۋلاسىپ ولىمگە باسىن قىيىعان
يىساتايدىڭ قاندى كويلەك جولداسى.

ماقامبەت بەرىش رۇۋىنان، جايىق اريسىنان. ماقامبەتتىڭ اتاسى
وتەمىس، وتەمىستىڭ اتاسى قۇل - ءمالى. ءمالى دەگەن كىسى جاۋدا
قولعا تۇسكەن تۇتقىن ەكەن. جايىق بەرىش تۇۋماش دەگەن ادامنىڭ
بالالارى ەنشىلەس قىلىپ العان. ءوزى قىزىلباستىڭ نادىرشە
دەگەن پائىسالىنىڭ تۇقىمىمىن دەيدى ەكەن. قۇل - ءمالى دەگەن بۇ كۇندە
كورىپ ويەزىندە تايىسويىعان دەگەن جەردە ءبىر بولەك ەل. قۇل -
ءمالىنىڭ تۇقىمىنان ءبىسى دە، باتىردا، شەشەن دە، اۋلىيەدە شىقتى دەپ
قازاقتار ۇلىقتايدى.

وتەمىس ايشىۋاقتىڭ، بوكەيدىڭ، زامانىندا قازاقتىڭ قايرعالى
ءبىيىنىڭ ءبىرى بولعان.

ماقامبەتتىڭ بەك - باعامبەت دەگەن اعاسى جاڭگىر قانىنىڭ
وردا ءبىيىنىڭ ءبىرى بولعان، قاندى جاقىتاب يىساتاي مەن ماقامبەتكە
قارسى بولعان.

ماقامبەتتىڭ ءوزى دە جاس كۇنىندە جاڭگىردىڭ نو كەرىندە
ەكەن. يىساتاي قانغا قارسى بولا باستاعاندا - اق يىستايغا ەرىپ كەتكەن،
ماقامبەتتىڭ ءوزى ءارى باتىر، ءارى جىراۋ، ءارى دومبىراشى
بولعان. وتە قىزىۋلى ادام ەكەن. ءادىس شەبەرلىككە كەم بولسا كەرەك.
باعىت العان جاعىنان تايىنبايتىن قارىسا ەر ەكەن.

يىساياى جۇرتتى اقىلمەن دالەلمەن تۇرلى ءادىس بەن سوڭىنا
ەرىتكەن ادام بولسا، ماقامبەت كۈبتى قىزدىرىپ كوڭىلىن اۋدارىپ
ەرتەتىن ادامنىڭ تۇرى بولعان.

يىساتاي اقساقالدارمەن باس ادامدارمەن اقىلداسىپ كەڭەسىپ وتىر -
عاندا ماقامبەت اينالاسىنداى ۇيلەردە اۋىلداردا قىدىرىپ عجۇرىپ ولەڭ
ايتىپ دومبىرا تارتىپ جۇرتتى قىزدىراتىن ەدى دەيدى - مىس. ماقا -
مبەتتىڭ مينەزى سوتقار، قالجىڭ - قو، بەتىڭ - كوزىڭ دەمەى
ويىنا كەلگەنىن ايتىپ سالاتىن باتىل بولعان.

جاۋلاشقان مەزگىلدە وتە باتىر، قايلەكەر بولعان. 1838 نى جىلى
قاۋىستىڭ 23 نى كۈنى بوسكەيلىكتە بەك - ايدار دەگەن جەردە
يىساتايدى وتىز جولداسىمەن ورىستىڭ اتىرەتى قامايدى (1). ماقامبەت
جولداستارىمەن مىلتىق اتىپ، ساداق اتىپ، نايىزا جۇمساب اتىرەتتى
قاينىرىپ يىساتايدى ەكى جولداسىمەن شىعارىپ جىبەرەدى. يىساياى
قۇتىلعان سوڭ ماقامبەت جولداستارىمەن ورىستان قاشادى. قۇۋعىنشيلار
سوڭىنان قالماي قۇۋىپ ماقامبەتتى ۇستاۋعا تايانادى.

سوندا ماقامبەت استىنداى بۇلىق كوشىكتى جارىپ جىبەرىپ
يشىندەگى مامىقتى جاقىنداب قالعان قۇۋعىنشيلاردىڭ كوزىنە شاشىپ
جىبەرىپ قۇتىلىپ كەتەدى.

ماقامبەتتىڭ مينەزى يىساتايدىكى سەكىلدى كۈبتىك باسىن قۇرا -
ستىرىپ ەرتىن ەلدى سوڭىنان جۇرگىزەتۇن مينەز دەمەس. ماقامبەت
جائى ۇندەۋىش (اگىتەتىر)، حافى باستىقتىڭ قولىندا وتە يڭعايىلى
قول باسى. انانى - مىنانى يستەپ كەلگە تايىلمايتىن ادام.

ماقامبەتتىڭ وسىنداى ەكەندىگى تاريقتى تەكسەرگەندە ەلدىڭ اۋ -
يىزىنداى اڭگىمەنى تىڭداغاندا كورىنىپ تۇر.

يىساتاي ولگەن سولۇق ماقامبەت كۈبتى ەرىتە المادى. يىساتايدىك قۇراستىرعان ەلىنەن ايرىلىپ قالدى. بۇعان يىساتايدىك ءولىمى سەبەب بولدى. كۈبتىك تاۋى قايتتى. «جورىقتىك الدى وڭباعان ارتىدا وڭباس» دەگەن پىكىر جۇرتتى مەڭگەردى.

ماقامبەتتىك مينەزىدە كەنە سارىنىك جولاداسى ناۋىزبايدىك مينەزىدە تەكسەرە كەلگەندە بىر بىرىنە وتە وقساس كەلەدى. ەكە - ۋىندەدە ەرىك باردا كۈبتى ەرتەتىن ءتاسىل از.

رۇۋشىل اتا - تەكتى سىيلاعىش قازاققا ماقامبەتتىك قۇل - ما - لىنىك نەمەرسى بولعاندىعىدا اسەر بەرسە مۇمكىن.

ماقامبەتتىك جىراۋلىعى كۇشتى بولعان. ماقامبەتتىك ءسوزى كوب بولعان. كوبى جويىلعان. ەل اراسىندا ساقتالعان سوزدەرىنىڭ بىر قاتارىن وسى كىتەبشەدە كەلتىرىپ وتىرمىز.

ماقامبەتتىك ءسوزىنىڭ يشىندە ەل يشىنە كوب جايىلعانى بايمە - عامبەت سۇلتانعا ايتقانى.

ءالىم - ۇلى، باي - ۇلى، جەتى رۇۋدىك اراسىندا وسى ولەك كوب جايىلىۋالى. بىزدىك قولىمىزدا ەل بشىنەن جىيىنالعان وسى ولەكنىڭ بىر نەشە نۇسقاسى بار. ايتىۋشىلاردىك كوبى بىراق ما - قامبەتتىك تۇرلى ءسوزىن قوسىپ شاناسىرىپ ايتقان. جەتى - رۇۋدىك يشىنەن جىيىلعان نۇسقالاردا قاتالار وتە كوب، كەي بىر جەرلەرىندە ءسوزدىك نەگىزدەرىن وزگەرتىپ جىيەرگەن.

بىزدىك باستىرىپ وتىرعانىمىزدىك نەگىزىنە مۇرات اقىننان ەسىتىپ ەدىم دەپ شورەك ۇلى يعىلمان اقىننىڭ جازىپ بەرگەنى اليندى. قولىمىزداعى نۇسقالاردى سالىستىرىپ قۇراستىرغاندا، بابتارعا بولگەندە ءسوزدىك ورىنى اۋماسىپ كەتىۋى مۇمكىن.

بالا كۇنىنەن وسى ءسوزگە قۇلاعى قانىق ماقامبەتتىك ەلىندەگى اقساقال - قارا ساقالدارى بىزدىك كەلتىرىپ وتىرعان ولەكسىمىزدى دۇرس دەيدى.

ئىسەن اياقتايمىن دەپ يىساتايدان كەينىن ماقامبەت بىراز ۋاقىت
 اۋرە بولىپ جۇرەدى. بىراق ەلدى بىرىكتىرە المايدى. يىساتايدىك
 جولداستارىن، ونىك يىشىندەگى ماقامبەت سەكىلدى باستىقتارىن ۇستا
 دەگەن ۇكىمەتتىك قاتتى بۇيرىعى شىققان. ماقامبەت ەل يىشىندە جۇرە-
 المايتىن بولغان. ماقامبەتتىك افىرى ۇستاليۋىنا كوزى جەتكەن سوڭ
 باي - ۇلىنىك ادامدارى باسى ۇبى، بايناق دەگەندەر بولىپ ماقامبەتتى
 زورلاپ بايماعامبەت سۇلتانغا اليپ بارادى. بايماعامبەتتەن ۇكىمەتكە
 ۇستاب بەرمەيتىن قىلىپ ەل يىشىندە جۇرە بەريۋىنە روقسات اليپ بەرەدى
 يىيلەردىك سوزىن قايلداغان سوڭ بايماعامبەت باتىردى ۇيىنە شاقىر -
 يىپ تانىسادى. باتىر ۇيگە قارۇۋ جاراغىن تاستامى كەرەدى. بايماعامبەت باتىردان
 «ئىرەكى اۋىز ولەك ايتىڭىز» دەپ ۇتىنىش قىلادى. «مەنك سۇ -
 نىم سىزگە جاقباس» دەپ باتىر ايتا قويمايدى. بايماعامبەت قايتا - قايتا
 ۇتىنىش قىلادى. سوندا ماقامبەت يىساتايدى جوقتاب بايەكەنى بوقتاب
 بەلگىلى ولەگىن ايتادى. بايەكەنىك قاسىنداعى جانس تورەلەر باتىردىك
 سوزىنە اشۇۋلانىپ قىزعان ەكەن، «بۇلاى ايتباسا ماقامبەت باتىر بولما،
 باتىردىك سوزىن كوتەرمەسەم مەن قان بولام با» دەپ بايەكە ولاردى
 توقتاتىبتى - مىس.

«وۇيالىغانان كىرەرگە جەر تابالمادىق. قاننىك بەيتىنە قاراي المادىق،
 كەتكەنشە اسىق بولدىق» دەپ ەرتىپ بارىۋشىلار تالاى ايتقان ەكەن -
 مىس.

«سوزىمدى جاراتباى بىردەگە يىستەين دەسە سويەردە بايەكەنى
 قاسىنداعى جولداستارى مەن جاريپ تاستاين دەپ وتىر ەدىم» دەپ
 ماقامبەت سوڭىنان ايتىبتى - مىس.

ماقامبەتتى بۇلاى قىلمايدى دەپ ەش كىم ويالماغان، بايەكەدە
 بۇنى سەزسە كەرەك.

بايەكەدەن قايتقان سوڭ ماقامبەت وراڭداغى اعايىندارىنىڭ اراسىندا جۇرەدى. ۇكىمەتكە قاندارعا قارسى ەلدى ازغىريۇين قويماسا كىرەك. ئىير كۇنى ۇينە ئىير بولەك اداممەن دوسى يقىلاس دەگەن كىسى كەلەدى.

قوناق بولىپ وتىرىپ يقىلاس ماقامبەتتىڭ ءوز قىلىشى مەن باسىن كەسىپ الادى. يقىلاستىڭ رۇۋى تاما، جابال بولىمىنەن، تۇقىمدارى وسى كۇنى وراڭ ۇيەزىندە ءبورلى بولىسىندا. يقىلاستى ازغىرىپ ولتىريۇگە جۇمساغان بايماعامبەت دەپ ايتادى - مىس. باتىردىڭ باسىن اپارىپ بەرگەندە بايەكە يقىلاسقا ايتىبتى - مىس:

«ولتىر دەپ جىبەرگەن جوق ەدىم، تىرىلەى ۇستاب اكەل دەپ ەدىم، باسىن الىپ كەت» دەپ.

ماقامبەت قىرىق ەكى جاسىندا 1845 نشى جىلان جىلى ءولدى. سۇيەگى ئىلىشىن ويەرىندەگى دەندەر دەگەن جەردىڭ كۇن شىعىس جا. عىنداغى قارا وى دەگەن جەردە. ئىير جىلدان سوڭ يقىلاستىڭ كو - مگەن جەرىنەن اعايىندارى ماقامبەتتىڭ باسىن ۇرلاب اكەلىپ دەنەسى - مەن بىرگە كومگەن،

د. ق.

ئىسپاتى - ماقامبەت.

شورەڭگۈلى ئىلىمان ئاقىنىڭ ئىسوزى.

I.

بولماغان جاننىڭ تالاسى

اتىنا تانىس الاشى،

ايب ەتبە يىلگەندەر

ئىسوزىمنىڭ بولسا شالاسى.

ارعى اتاك بەرىش، بايسەيت،

جايىق. ناۋىرىز، تىلەۋكە

ايتۇۋدا سولاي شاماسى،

قايم قىلىپ زامانىن

قانداردىڭ بۇزغان قامالىن

ۇرانغا شىققان اعاتاي،

بىرگە تۇۋغان ەسرگەب

ارىۋاقتى باباسى.

اعاتايدىڭ بوقايىن .

تۇرىكبەننەن بۇدا ەلدى دەپ،

قالىڭدىق ويناب جۇرگەندە

بەگ. الیدەى باتىردى

نەكەدەن ئۇرىن بولدى دەپ

جايىلغان جۇرتىڭ جالاسى.

ەسرگە بېدەن جاڭعايىل

بىرگە تۇۋغان جانا سارت

جاقسىنىڭ ەدى جاناسى..

زامانداسىڭ ئىجۇز. باتىر

ورىيگەن سارتتان تۇقىمىنىڭ

ساقىسى بىر جومارت داناسى.

اغاينىنىڭ ارىنا
قارىنداستىڭ قامىنا
قىسقا كۈندە قىرىق شاپقان
قىسلىغانىڭ پاتاسى —
اسىل ەدىڭ يىساتاى
ەر تايماڭنىڭ بالاسى.
ەنە سويىن سۇراساڭ
ەسەنتە مىر تاغاشى،
تاغاشىدا قوجامبەت.
قۇلقارا مەنەن كىيىكىشى
وزىنە تەتە تاغاشى.

— 2 —

تارىيىقداپ ايتباى شەشلىمەس
وتكەن كۈننىڭ جۇمباغى.
تۇۋعان جەرىن سۇراساڭ
جايىقىڭ شىعىس كۈن - جاعى.
جاز جايلاندىن سۇراساڭ
ولەڭتى مەنەن شىنەرتى،
ئۇش اڭقاتى، بار باستاۋ
بۇلاردىڭ قاتال شىمداغى.
كۈز كۈزەۋىن سۇراساڭ
بۇلدىرتى مەنەن جىمپىيتى،
قالدىعايتى، جاقسباى
بالقاشتى سالا مۇنداعى.
قىس قىستاۋىن سۇراساڭ
ويىلدا قىيىل، جەم، ساغىن،
ۇيىكتەن بىرگى قالىڭ سور،
قارا - كول مەنەن قارا باۋ،

تايىسويىغان، بۇيرەك قۇم داعى.
ەسى بىر ئاغىز ەنگەندە
جاسى ون بەسكە كەلگەندە
قونىس ەتىب نارىندى
قالىك ەل مەن بىرگە وتكەن
مىك سەگىز ءجوز جىلداغى.

— 3 —

ادىلدىگىن سۇراساڭ
قاستاسباغان مومىنعا
ءجابر جاپا قىلمادى.
قايسارلىغن سۇراساڭ
بۇكسە بۇرىب ورنىنان
قان كەلسەدە قىڭبادى.
سايرلىغن سۇراساڭ
ءوزى ايتقاندا از سويلەپ
كىسىنىڭ ءسوزىن تىڭدادى.
باتىرلىغن سۇراساڭ
كاستەرىن تىككەن دۇسبان مەن
قان توگىسبەى تىنبادى.
ون جاسىنا كەلگەندە
بىلبىلداى ءقىلى سايرادى.
جاسى ون بەسكە كەلگەندە
جۇرت پايداسىن وىلادى.
جىيرماعا كەلگەندە
جىيىلغان دۇۋدى كورگەندە
وزا شاۋىب بايگى الدى.
جىيىرما بەسكە كەلگەندە

استانانىڭ قامى ءۇشىن
ءتون ۇيقيسىن بولگەندە
تۇگەسىلمەس قايعى الدى.
وتىز جاسقا كەلگەندە
ءولمدى جاۋدى كورگەندە
جاساق بەنەن سايلاندى.
ارېما شىداب تۇرمان دەب
جۇرت ءۇشۇن جانىم قۇربان دەب
ون ەكى اتا باي — ۇلىن
جەتى باۋلى بەرشتى
بەرمەسكە جاۋعا اينالدى.
ادىرناسىن اتقا اليب
بەلىنە ساداق بايلاندى.
ءتورت قىرلاعان قۇۋجەبە
وقتارىن اتقان تايعا الدى.
بىر جييىرما مال بەرىپ
جالعىز ۇركەش نار بەرىپ
قىيىر قىلىش، نايزا وتكىر
ساتىب الدى ارزان دەب
كوبەلى ساۋىت سايماندى.

تىرىلىك ەتىپ از كۇنى
جازىنا جايلاپ قىس قىستاب
وردا مەن نارىن تۇرغان جەر.
قالقىنا باسشى قان سايلاپ
قانۇندى ءتارتىپ قۇرغان جەر.

كەتكەن سولك بوسىب نوعايلى

قالك ورمان توعايلى

ءورت تۇلىك مالعا ميرعام جەر.

قانشا ماقتاب ايتسامدا

ون سان انا نوعايدىك،

قىل جالاۋلى قالماقديك

نوقتاماغان سىرداك جەر.

اسان - قايعى، تەل - اعىس

قاز - تۇۋعان مەنەن شورانى

قايدا الداب ۇرعان جەر.

قارا يىدانان قىسىلىپ

وكشەن سو مەن يسىرىپ

سولاردىك تالاق قىلغان جەر.

مۇندا وترساق تۇتاردەب

قىيۋا مەن اۋعان، بۇقاردان

كوشىنىك بالاسىن بۇرعان جەر.

بىيلەب تۇرعان قازاندى

تارتقىزام دەب جازاگدى

قاننىك تۇۋعان شەشەسى

سۇيىن - بىيكە قانمدى

تۇتقىن قىلىپ بۇۋعان جەر.

قاشىپ كوشكەن نوعايدى

قايرماققا سەرت دىيىپ

ات سابىلتيپ قۇۋعان جەر.

شۇشتىك ۇلى قازتۇۋعان

تۇۋعان جەرىن قىيالماي

ەدىل مەنەن جايىقتىك

اراسينا سييالمای
قونيسين جوقتاب زار ەڭيريب
جاس بەنەن بەتين جۇۋعان جەر.

— 5 —

سولاردان قالغان قونيستی
ءوزيمسينيب ەلەنگەن،
شاريۋاسى شالقيب كەنەلگەن،
كەميب قالغان كوب داۋلەت
ەكى ءۇش جيلدا جەتيسيب
كوب ۇزاماي تولەنگەن،
جازعى تۇۋعان قۇلىنى
قۇنانداي اردا تەل ەمگەن،
جەسىر قاتين جەتيم ۇل
جەر ارقاسى بايلىق بەن
قازناعا بولەنگەن، —
ييساتاي مەنەن ماقامبەت،
تاستەمير، ءدارى، بالقى ءبىي،
جايدىخان قابىل، جاقسيمبەت
ءوزى ءبۇتين تۇرعاندا
ازدارى كوبكە تەڭەلگەن.
قاسينا ەرگەن قاراشى
الاشادا يرسالى،
ميسقداغى قابلانباي،
ەسەن — غول ءۇي، تاڭاتار
جاۋ دەگەندە دايار بوب
اقتانيب قوسى جونەلگەن.

سەنەنگەلدى، قوسقارا
قولىنا ۇستاب كوك نايىزا
كوكرەگىنە جەل ەنگەن.
سوز بىلەنگەنگە بورىش دەب
شىقباققا داڭقى ورستەب
ەرلەرىمدى ەسكەرتتىم
ءبايت ەتىب ولەك مەن.
قالدىرماققا تاريىقىن
تانتستريب ەل - ەل مەن.

— 6 —

تارجىما قالىن ەرلەردىك
جىرلاب جازساك نەتەد دەب،
ەل ۇشىن ەتكەن ەڭبەگى
جاريققا شىقباي كەتەد دەب
كوز جۇمىپ دارىيا كەشەسەك،
ۇيادا جانىك بارىندا
سوز ءتۇيىن شەشەسەك،
جالعاندا جازىم دۇنيا بوق
سەنەن دە ءبىر كۇن وتەد دەب،
ۇيرەنگەن باستان ءبىر مينەز
شابان ەدىم بوى كۇيەز،
ۇيىقمان جاتقان وياتىب
تۇرغىزدى سوزبەن جەتەكتەب.
داۋسىن ەستىپ قالقىمنىك
ۇيىقمان جاتقان تۇرغانىم
ەل عامىن جەگەن ەر ۇشىن

شېبىن جانىن پىدە ەتكەن
مەن ئېىر دايار قۇربانمىن.
ەرقەرەك مۇنان ويانباي
الاشقا سوزىم جايالماي
ومردى بوسقا وتكىزدىم
سوزىمدى سىنغا قويالماي
بار كۈنىندە مۇرغامنىڭ.
ۇيقىدا جاتقان تۇرالماي
اۋىرىۋەدىم ئالسىرەب
داۋرەنى وزىب قور بولغان.
قاستىققا مىنسە ارالعان
الېستان كوزدەب قارانغان
ەرلەردى ەسكە تۇسىرىپ
شەشەن ئېىر سوزدى قارمانغان.
بازارغا سالىب بارىمدى،
بايانداپ وتىكەن نارىمدى،
ئېىر شىعاين ارماننان.
بازارغا سالىب بارىمدى
كەيىڭكى تۇۋعان بالا ئۇشىن
بىلگەندەرگە سانا ئۇشىن
كەتەين ايتىپ زارىمدى.
ئىيەگى سوزدىڭ شەشىلىپ
قايناب ئېىر جاتقان قالىڭ دەرت.
شىيقاننىڭ اۋزى جارىلدى.
ەل عامن جەڭگەن ەرلەردىڭ
سوز بىلگەن جاندا قاقى بار

جو قتاغان كۈندە ارىمدى.

قالدەرن تارىيق ەتبەسەك

ءسوز قالدىرىپ كەتبەسەك

كەيىگىدەن كىم ايتار

ءسوز بىلگەندەر ارىلدى.

— 7 —

يىساتايدىك تۇسىندا

بو كەيدەن سوك سايلانغان

جاڭگىر دەگەن قانى بار.

قان دەب ايتا تۇرسامدا

بىلگەندەرگە ءمانى بار.

لاۋازىمعا كەرەك رامانعا

تولەيتۇن تۇرپا باسى دانى بار.

قان قاراۋى قازاقتىك

وتىز مىك ءۇى سانى بار.

ەرەسە بولغان ەسەبتە

سەكسەن مىڭداى جانى بار.

ءۇى باسىنا مال ساناب

زەكەت تۇگەل الينار.

قان سالىعى سول بولىپ

قازىناعا سالىنار.

ونەكى ءوزىر ورنىنا

ءار رۇۋعا ءبىى قويغان

ادەت عورپى زاڭى بار.

ءدىن يقتىار بەرلگەن

مەكەمەلى ءمۇپتيىلى

شارعى مەن جانعان شامى بار.

بەرشكە دەگەن بېيلىكتى
ورتاسىنا تاستادى.
قاساعانىڭ يىغىندە
يىساتاي مەنەن ءدارى بار.
جاقسىمبەت، شومبال، بالقى بېيى
كوڭىلدىنىڭ ءبارى بار.
ورتاعا كەلگەن بېيلىكدى
بىرىنە بىرى قىيمادى،
بىر قازانغا سىيمادى
بارى دىراۋ ءبارى نار.
كەكەسكە جۇرتىن جىيىنادى
ورتاعا كەلگەن بېيلىكتى
ەل قامن جەگەن قالىقشىل
ەر يىساتايغا قىيمادى.
وڭشەڭ دىراۋ كۇندەسىب
ءسوز سويلەسە مەن دەسەب
بىر قازانغا سىيمادى.
قىيماعاننان ۇسىنىب
قوزعانغا جەمتىك ءتۇسىرىپ
ورتامزدان سەن ال دەپ
بالقىغا بەرىپ سىيلادى.
سونى مەن بالقى بېيى بوادى.
بېيى بولغان سوڭ كۇيلەندى.
قالقتى قويىپ قان جاققاب
ادىسكە چەبەر ۇيرەندى.

قالق اراسى بۇزىلىپ
سوزبەنەن قاڭقۇۋشىلەندى.
قان ساقىغان اسكەردەن
قالىق قورقىپ يىمەندى.
قانان كۇدەر بۇزىلىپ
قالق اراسى بۇزىلدى.
قاشىقتادى قاتىناس
مەستىگەن ساين يىرىلدى.
ەلگە قاتاك ەتپىدى دەپ
مومىندار ناقات كۇيدى دەپ
ەرلەرىك سوندا قىزىندى.
جانجاندىك ۇلى كىشىسى
جانگىلماي جىپكە ەتىزىلدى.
قان ۇستىنەن شاعمداب
نامەستەك پادشاعا
ارزدار تالاي سىزىلدى:
ەلگە قاتاك ەتپىدى دەپ،
مومىندار ناقات كۇيدى دەپ.
تىرگىنىن بەرب ورداغا
قوجامەنەن مولداغا
كەلمەكتى جىيىدى دەپ،
قالق سايلايتۇن اكمدى
ەوز ەركى مەن بەز كىتىپ
ورستىك جولین سۇيىدى دەپ،
ەوز تاياغىن سوققاننان
قويىپ وتىر ەيىدى دەپ.

سومەنەن ەرلەر كە گەستى
كە گەسكەندە نەدەستى:

دوردانى قوجا مولدا اليب
قان تىزگىنن قولغا اليب
كەلسە كىتەر تەل ءوستى.
قاشاننان ورس جاقناعان
يشىنە كەگىن ساقناعان
ايىلقايىر تۇقىمى

قالق پايداسىن جەمەستى.
قارىنداستىك قامى ءوشىن
قاتىن مەنەن بالا ءۇشىن
قارسى شىقباي وسىعان
جالتاڭداغان جان اياب
ادامشىلىق ەمەستى.

وردانى قوجا مولدا اليب
قان تىزگىنن قولغا اليب
باباجان ۇلى قاراۋىل
قان دىيۋانى سول بولدى.
قاڭغىب كەلگەن جوادانىب،
قايداغى باشقۇرت تاتارلار
وردادان ورن جۇلدە الدى،،
وسىنى كوزى كورگەن سوڭ
قورلىقتى سولار يەرگەن سوڭ
تەك يشىنەن سەرتەسەب
باترلار چىققان دولدانىب.

وسىنى كوزى كورگەن سوڭ
قورلقتى سولار بەرگەن سوڭ
اى مەنەن كوندەى ورتاقان
قابقاغا ءجۇريب ەرگەن سوڭ.
قان ونى مەن قويمادى
قونيستى قوادان كەتيردى
نەبولار قازاق جەردەن سوڭ.
ەدىلدىك بويىن الدىريب
ورىستار قالا ورناتتى.
قازىنالق ورمان دەب
قالىك ءيبىر نۇۋدى قورغاتتى.
جايىققا جاقن بارمادەب
سارى ورىسقا قورعادەب
قازاقتى ايداب سورلاتتى.
سەمىزدەرن بۇلاتىب
جۇيىرىكتەرن سىناتىب
جۇرىۋشىنى زورلاتتى.
تەگىزدىك بويى كەرەك دەب
اۋشىلار بوغان كەلدە دەب
بەسە ۋەت ادام جورمەدى
جورتىك ءبارىن بەلەتتەب.
تەرس تۇستىك جايلاۋدى
مۇجىكتەر الدى بولەكتەب.
قان ورىستى جاقنادى
قايتىكەن مەنەن سەبەبتەب.
قالغان جەردىك جاقسىسىن

ۋلەستىردى جاڭگىرقان
قان تورەگە مۇلىك دەپ.
قايعى تارتقى كوب قازاق
اشتان بالاۋلەد دەپ.

قان ورىستى جاقتادى،
يشىنە ءتۇين ساقتادى،
قاننان جاردەم كۈتكەندەر
ادىلشىلىك تابىدادى.

قازاقتا كەتكەن اتاگەك
تۇسىرىب ەسكە جوقتادى.
دۇرىستىق قالاي ىستەسن

ەسىنە ناعىب تۇسبەسن

قازاقتاردىك قولىنان

ەسىنىك قازا تابقانى،

ايقاي سالىب الاشتاب

نۇرالى قاندى شابقانى،

ابلقاير باباسن

تىلە شاۋىب ساباسن

باراق باتىر ءولتيرىب

موقاتا تاۋىن شاققانى.

ابلقاير باباسن

تىلە شاۋىب ساباسن

قازاقتى قىلىب الاۋىز

قاتتى ۇستاعان جوباسن.

ۇستاماسا بولمەدەپ

قالىڭ قازاق بىرىكسە
مىنەزدىڭ شىعار وعاشىڭ.
قازاققا ناعب قان سەنس
اتاسى شابقان شۇۋلاتىب
قىزىل قانىن سۇۋلانىب
مال جىعارىن تالانىب
تالايدا جىرتقان جاعاسىن.
ورىسدىن اسكەر الدىردى.
قازاققا سالعىرت سالدىردى
جاسقۇسىدىڭ قۇمن مەكەندەب
مەكەمە تاغىن قان قۇردى.
تورەنىڭ ءبارىن تورگە الىب
باق شىراعىن جاندىردى.
باق بەرىب شومبال باقىعا
قارسى قويىب قالقىنا
سولاردى قاتتى ناندىردى.
باق بەرب شومبال باقىعا.
قارسى ۇستاغان قالقىنا.
سەنە المادى قازاققا
سالاردەب قاي كۇن تالقىعا.
سولاردان جۇرگەن شاباعان
كۈنەسى زارار تىيگىزدى
جاڭغىز بەنەن جارتىعا.
وزىنە قارسى شىققانىڭ
ءبىر تۇۋعانىن قولعا ۇستاپ
جاقىنىن سالدى ارتىنا.

زارار كوريب جانجالدان
قازاقتار ءجۇردى شاربىلا.
سولاردان جۇرگەن شاباعان
مومىندى ناقات ساباعان،
قارايىپ تۇرغان كوڭىلگە
ارتتىرىپ وكبە جاماعان.
وزدەرن كوريب ازۇۋلى
يڭ جايىن جاتقان قازاقتى
جايىلعان قويغا ساناعان.
قونىستان ءجايرىر اهل كوردى
قان ارقىلى ءيى بولىپ
جاڭغىز ءۋى شىققان تامادان.
وبال بولدى دەمەيدى
بۇزىقتار تاغى كوبەيدى
ارقاسىن قانغا سۈيەگەن
سۇلتانىسىق تانادان.
مۇناندا باسقا تاسىپ ءجۇر
ءيى بولىپ تاغى سان ادام،
سول قورلىققا كۇيىنىپ
سيىازغا قازاق جيىيىلب
يىساتاي مەنەن ماقامبەت
قانغا قارسى كورىندى
كەتكەن سوك اسىپ شامادان

سول قورلىققا كۇيىنىپ
سيىازغا قازاق جيىيىلب

داۋ كەرلەردى ايدادى
قان الدىنا بۇيىرىپ.
بىيتىر ەكەۋ قانعا جۇگىندى
قۇلدىق قىلىپ ئىيلىپ.
بىرەۋى پاقىر، بىر مىرزا
موڭدارىن ايتتى قىيىلىپ.
پاقىرغا تورە تېمەدى
موينىنا كۇكم كىيىلىپ.
الدىيار باس دەب مىرزا ايتتى
الغان سوڭ تەڭدىك سۇيىنىپ.
قان قاسىندا يىساتاي
قايراتقا سىيماي سويلەدى
قايناعان اشۇ قۇيىلىپ.

يىساتاي سوندا سويلەدى:
قان يىەسەنىڭ نەتكەنىڭ
ناشارعا عاجىير ەتكەنىڭ؟!
بىر وسى ەمەس كوب بولدى
تۇزۇۋالىكدەن كەتكەنىڭ.
مىقتىعا مومن كۇش قىلماس
پاقىردى نەگە شەتتەدىڭ.
اۋدارا قاراب سوز سۇراب
انىعين تاۋىب جەتتەدىڭ.
بۇگۇنگى اكىم سەن بولساڭ،
تاڭدا بىر تەرگەر تاڭىرىگە
بارادىلدىك نەگە ەتتەدىڭ؟! »

قان يىپە سوندا سويلەدى:
«يساناي جونسيىز ەرمەدىڭ
«اردانى» سەنەن كورمەدىم.
بايتاققا پادشا مەن بولسام
كۈكمەن بەرگەن كۈنەلەب
نە ئۇشىن مەنى جەرلەدىڭ?
نە جەرىمەنەن مەن تابتىڭ?
الدىما كەلگەن داۋكەردى
اۋدارا قاراب تەرگەدىم.
ئىسم ايان الداعا
اڭسىزدىق بەن كەتپەسەم
اقتققا قولىم سەرمەدىم.
كوڭىلدە كىرەشەك قارام جوق،
الەب تورعان پارام جوق،
ايعاق بەن يىپات بولغانسىن
ايتباسقا سولاي چارام جوق،
تورەمدى قىسىق بەرمەدىم.»

يساناي سوندا سويلەدى:

«قان سوزىڭدى ئۇمىتتا

اردا دەپ مەنى سوككەنىڭ،

ار نامىستى توككەنىڭ.

اتاڭ غەيىر تاۋكە بولغالى

قالماغان سىرە وكتەمىڭ.

اردا دەگەن اۋىر غەسوز

اۋىردا ءسوزدى ايتقانداي
اناڭا بارما شو ككەنيم؟!
قاتاسىز بانده قۇل بولماس
قاتاڭ بولدى دەمەسم
ايىم ار تىق جوق مەنيم!
ابلقاير، نۇرالى،
ايچۇۋاق، ەسىم، ەر-الى
قايرسىز قاندار سول ەدى
قازانين قويماي تەبەكەنىڭ.
سول تەبەكەنەن شايدىلىپ
جازىمى سونان تايىلىپ
تەيسسىز تىلىن تىيگىزگەن
كەسرى تەيدى و كەبەنىڭ.
قان يىە سوندا سويلەدى:
«يىساتاي مەنى اياما!
كۇنيم تۇۋسا كورەرمەن
الدا سالسا كۇنەرمەن
كەلسەدە اجال ەرتە كەش
تاقدير مەنەن ولەرمەن.
قاشاننان قازاق قايرسىز
قاي يىپكە سەنەرمەن.
قارعا قازاق شۇۋلاغان
قاستاسام سەنى جە كەرمەن.
شابىتىم دەپ قاندى ماقتانبا-اي
ۇرگەنشە قالعان سىرىمدى

سۇيەگىڭدى شەنكە كومەرمەن.
قايرا تىڭنان بەزدىرىپ
اياغىڭنان توزدىرىپ
ايتقانىمنان شىقبايتۇن
قاتىنىما تەڭەرمەن
اناڭا شوكدىم دەگەندەي
ارتىق ءسوزدى نەگە ايتتىڭ؟
وسى ءسوزىڭدى ءۇمىتبا
سازاڭدى ءالى - اق بەرەرمەن.
يساتاي سوندا سويلەدى،
سويلەگەندە بۇي دەدى:
«مەن دە كۇتەم الدادان
بىلگەنىڭنەن قالماقان!
مىندەتتى باققان قالقىم دەپ
جەرىڭ جوق سەنىڭ جالعاغان.
ابلقاير، نۇرالى،
ايشۇۋاق، ەسىم، ەر - الى
قازاقتى قاتىن قىلام دەپ
ءوزىنىڭ باسن جالماغان.
قابىتاعان جاۋعا قارسى بار
اجالدان بۇرىن الماغان؟
قارا باس كەتسەدە
قان ەكەن دەپ ايبىنىپ
ايتاتۇن ءسوزدى دالدامان.
اناڭدى قازاق شاپقاندا

ات كۈتۈنە مىڭگىزىپ
تۇتقۇن قىلىپ باققاندا
قانۇمى قاننىڭ ۇلى دەپ
اناڭدى جوقتى تالعاغان!!
اناڭ دەسەم ايب با?
ئەيس دەمەس ەدى بولماغان!!!
قان يىپە سوندا سويلەدى:
«يساتاي ءسوزىڭدى ۇمىتبا،
ەسكىنى ەسكە تۇسىرگەن
تەنتەكسىن سەن ءبىر يسىنگەن.
قارا قازاق قايرسىن
ەلىم دەپ سەنى ءنۇسىنبەن.
جابار يىپەم جار بولسا
كەشيكبەدى سەنى قۇۋارمن
ەلىمە قويماي یشىمنەن.
باسىمدا باعىم بار تۇرسا
ءبىر تەنتەككە كەشىرمەن.
ءبىر تەنتەكتى تىيارمىن
كىرىسىڭنەن قىيارمىن،
پاتشا بولغان شاعىمدا
دەمىم مەن تاماق پىسىرگەن.
بيىلەردى كازىر الدىرىپ
ايب بەن جازا سالدىرىپ
اۋىرلىقتىڭ نە تۇرىن
ۇستىڭنەن سەنىڭ تۇسىرمەن.»

ييساتاي سوندا سويلەيدى:
نەنتەك دەگەن ءسوز يگدى
قان ەسىمنەن شىغارمان
بولسام دا جاكعير سىگاردان.
قىلارىك بولسا قىلىپ قال
شىعەسباق بولساك قۇماردان.
بايتاققا پادشا بولساك دا
باس تاقسىردەب يعالمان.
قارا باسىم كەتسەدە
ايتقانىگدى قوش المان.
موينىما جازا سالدېرىپ
سەنىك قۇرغان جەبەگە
قۇرساعىمنان شالدېرىپ
قورلىق كورەر ەر مەدىم
سەندەى ءبىر قالماق سىباننان?
موينىما جازا سالدېرىپ
قۇرۇۋلى جاتقان جەبەگە
قۇرساعىمنان شالدېرىپ
ۇيادا جانىم بار تۇسا
كەتە المان ساعان الدېرىپا»

بۇ ءسوزدى ايتىپ جاڭگىرقان
اشىۋۇمەنەن اقيردى،
ون ەكى ءيىى دىيۋانن

ئوز جانينا شاقيردى.
قان اناسين سوكتى دەب
مۇنان ايب جوقتى دەب
سوتتاماقتا بولدى باتيردى.
قانديعين جۇرتقا ئيلديريب
بەلینە قىلىش ئيلديريب
سالدا تئارن سامساتيب
قاراۋىل قويدى كاپردى.
قانى قىزعان قازاقتى
سالدا تئار سالىب ازابتى
قامشى مەنەن چاپردى.
شيعارماي سوتتاب قاماۋدان
باتيردى سوندا قاپى ۇردى.
زور كەسەلگە جولىقتى
قورعايمەن دەب پاقيردى.
ەردى اتينا مېنگىزيب
جالاۋلى نائىرا يىلگىزيب
ويلا تىبادى اقلدى.
ايلامەن جۇرتتى مەنگەرگەن
ايبىندى قاندى سوگەم دەب
جاماندا قاتدى شاتىلدى.
كەلتىرمەي قۇۋدى ماڭىنا
جانى اشىغان جاقىندى.
ايلامەن جۇرتتى مەنگەرگەن
ورىستان جاردەم دەم كەلگەن.

كيسى ولتيرسەدە جازالاب
ايتقانى قاننىڭ جۈندەلگەن.
كۈشتى قانغا سۇيىكەنىب
قاتتى ئېىر سوتقا يىلىگىب
شىعالماي قالدى شەڭگەلدەن.
جان اشىعان جاقىنى
كىرەلماي سىرتتا سەندەلگەن.
قان جاڭگىردىڭ دىيۋانى
ۇش كۈن سوتتاب سىنادى.
تالاستى ۇلكەن قىلادى.
قان بوقتاعان زور جازا
قاتتى ۇلكەن كۈنەدى،
كوب بىيلەردىڭ يشىندە
ايتتى ئېىرى مېنانى:
«ايىبى الپىس اتان» دەپ.
بارىنە بۇ سوز ۇنادى.
سول ايىبقا كۈندىرىب
بەرىشتەن العان ەوندىرىب
اقىرى سو مەن تىنادى.

يىساتاي قايتتى بوسانىب
ايىبىن تارتىپ قانىگىنان.
قان جاقماغان بالقىنى
جاقىن دەپ كەتتى نانيمنان.
«جاقىن دەپ ناعىب سەندەمىن»

جانتان جامان جارالاب
تارىتتى يىتتەي سانىمنان.
قايىرلارمىن ورداغا
اسكەر جيىناب نارىننان.
قاراعاشتاي كوب قازاق
ايقالاسام الاشتاب
قالارمىسىن اريگىنان
كوبيك كومهك بەرمەسەك
ار نامىسقا ەرمەسەك
بەزىب ەيىر كەتەر ورتاڭنان
مەن ەيىر جۇمىرتقاڭ جاريلعان.
- جابارىدەم جار بولسا
جاۋىم كوب دەب تاريلمان.
ايىب تارتتى دەگەن ەسوز
ەسىمنەن كەتەر ئىس ەمەس
تانىمدە تاڭبا قاريلعان.
ايىب تارتتى دەگىزىب
ارعا شىداب تۇرالمان،
جاننىك ئىشىن ۇرارمان.
تەك تۇرسام تاڭبا سالدېرىب
الاشقا بولسا جاڭغىرىق
القالى توبقا كىرەالمان.
ايت بەن تويديك ساۋ مالين
ساپىرتىب ەيشىب شاراعا
ەل ارالاب جۇرەالمان.
بىساتاي مەن ماقامبەت،

بايماقتى جۇنىس، قابىلانباي
قىزدىرىپ قانىن اتقان سوك
قالمادى قازاق ۇراننان.
قان ورداسىن شابام دەب
عبىر مىڭداي كىسى قول بولىپ
ارلاندى بۇعان ەل بولىپ.

ەنەسىنەن شىققالى
ايىپىندى تۇۋعان ەردى
قارا قازاق قان ۇلى
تيىمەگەن بەتكە جەل بولىپ.
دۇسبانيىنان كەگىن الماققا
قانىنىڭ سۇيگەن قانىمىن
ات كوتىمە سالماققا
ماقساتتارى سول بولىپ،
جەلبىرەتىپ تۇۋ بايلاپ
جەلىكتىرىپ ات سايلاپ
مىڭدىق بەن ءجۇزدىك، وندىق دەب
باسشىلار قويدى يىگەيلاپ.
قان جاقتاعان قازاقتى
يقتىيارسىز ءجۇردى ايداب.
ات قويدى سوندا الدا دەب
قاستەرىك بولسىن قاندا دەب،
ات جالين تارتىپ مىنگەندەر
ارىگنان بۇگۇن قالما دەب،

قاتين مەنەن تەك بولىب
ادامدىقتان كەم بولىب
اتتانیستان قالغاندا
ایایتۇنىلار جان با دەب؟!
قارا قازان ساری بالا
الدەرىك كەلسە قامدا دەب.
تاڭىرىك بەرسە تیلەكتى
یستەرىك شیعار وڭعا دەب.

بۇ سوزدى ایتیب قىزديرعان
ماقامبەت، ءۇبى تاڭاتار.
قان جالغىتاعان قازاقتى
قالىك ءيىر قولعا تاللاتار.
قارسىلىق قىلماي كۈنگەن
وزدەرىنە قاراتار.

ساداققا ءبارى اتقىشىل
سارجا مەن قاردای بوراتار.
قالمادی قازاق كۈنبەگەن
الدا دەسىب اتتاندى

ءيىر مىك كىسى قول مەنەن.
نارىننان تىكە باعىتتاب
ورداعا جۇرگەن جول مەنەن.
سەگىز كۈندىك ساپارعا
ات شالدىقتى شول مەنەن.

قانعا قابار جەتىستى
قاتىناسقان ەل مەنەن

ەلدەن قابار تابقان سوڭ
قان تارنىپتى جۇرگىزىپ
قاراۋىلغا بۇيرغان.

قول باسشىسى سول بولىپ
پارمەن مەن اسكەر جىيىلغان.
كەزەگەن اياق تەل بۇرىس
مل جانسىزى تىيىلغان.
اڭسىزدا بۇيتىپ شىققانى
قانغا بولدى قىيىننان.

ەكى مىڭ كىسى قول بولىپ
بۇلاردان قولى مول بولىپ
قازاق بەن ورىس ارالاس
وردادان بەرى قۇيىلغان.

قاندى مايدان دلادا
قان اسكەرى كەز كەلدى،
كەشكەبەدى تەز كەلدى.
تۇرىسار دەپ قاي جەردەن
ەلشى مەن قابار سوز كەلدى.
جەر بەرىگىن تابام دەپ
قامالدىڭ ورنى كوزدەلدى.
قامالدىن مايدان شەپ قۇردى،
جەڭدىرمەسكە ەپ قۇردى.
ەكى اسكەر كەزدەسىپ
وشىككەن جاۋمەن كوزدەسىپ

ارالاسپاي تەك تۇردى.
كورگەن سوڭ توزيب تۇرالماي
اليستان جاۋلار اتىستى،
قىزىل قانغا باتىستى.
قازالى وققا ۇشىراب
ادام مەنەن ات ۇشتى.
جەكەلەب شاۋىب ماددانغا
كوڭىلدى ەرلەر قاتىستى.
ەرلەردى شابقان اتام دەب
جاياۋلاب مەركەن جاتىستى.
انقىشىل ەرلەر بەلسەنىب
جاي مەنەن تارتتى ساداقتى،
بايلاعان جەردەن قاداتتى.
قازالى جاندى تۇسىرىب
ات ساۋرىنان قان اقتى.
سوعىستى جاۋلار جاسانعان
قارسيلاسسا باس العان.
تۇۋ ۇستاعان يىساتاي
ورنىنان قادام اۋدارىب
ەر دەمەس سىرا ساسالعان.

كەيىندە قالعان ماقامبەت
كوكىرەگى دەمىگىب
بويىنا سىڭگەن قاشاننان.
دەمىكەسى تۇزەلىب

توردا قالغان سوڭقاردای
سوعیسقا باتیر بوسانغان.
میگگەنى بايگە تارلاندى
کەيىندە قالیب ارماندى،
قاشیرماي جاۋدى تۇرعانغا
قاتتى جامان ارلاندى.
«بۇكۈنگە دەين تۇردىريب
وسىنشا قولدى قىردىريب
تۇرغانىك ەرلەر قالای؟» دەپ
كەلە باتیر زارلاندى.
بايگى تارلان استىندا
جاڭغىز ايىل توسىنەن،
اتا اريۋاعىن قوزدىريب
ايىرىلدى باتیر ەسىنەن.
تۇرالمايى ءادات تۇتىپ
كوزدەسكەن سوڭ ءوشى مەن.
اعاتايلاپ ات، قويدى
ايىبنسىن ەندى نەسىنەن.
باسبا شەكەن ۇستىندە
بايگى تارلان استىندا
تاب سول جىلى ماقامبەت
وتىز توعىز جاسىندا.
ەسەن — عۇل ءۇبى، تاڭاتار،
ەسەنگەلدى، قوسقارا
ەسەن — امان، شەكشەكەي
بالۇۋان ءتانيى قاسىندا،

المان، نوعاي، ەر-سارى،
قوجاقىمەت، قالدىباي
اسكەرىڭ ءتۇستى الدىنا - اى.
قامالعا بارىپ سوقتىعىپ
ويراندى جاۋعا سالدىڭ - اى!
جاياۋ مەرگەن جانشىلىپ
نايزامەنەن شانشىلىپ
ات استىندا قالدىڭ - اى.
قاشىۋعا قاراپ بەت الدى
تۇرالماي ءتوزىپ قاندىق - اى،
نايزامەن كورسەڭ ءتۇسىردەپ
مىلتىق بەنەن ءولتىردەپ
سول اسكەردىڭ باستىعى
قاراۋلداي يىتىڭدى. - اى.
ءالى دە بولسا ەرلەردىڭ
ارىۋاغى جاۋدان باسىمدى،
قاستاسقان دۇشبان قاتتىدى. - اى

الى دە بولسا ەرلەردىڭ
ارىۋاغى جاۋدان باسىمدى.
جەتى اتادان تۇتاسقان
ەرلىگى شىنجىر اسىلدى.
ارعى اتاسى اعاتاي
دۇشبانعا نۇسكەن جاسىلدى.
بوقاي مەن تايمان، بەك — ءالى
انايى تۇۋعان ءناسىلدى.

ييساتاي سيندى باتيريك
قامالعا قارسى بارعاندا
جول بوليب الدى استيلدى.
جاويدا جاتقان مەرگەندەر
اياقتا قاليب باسيلدى.
كوك سىرگىگە تاب بوليب
قانى بىر سۇۋداي شاشيلدى.
قاندى سوعيس مايداننان
قاراۋىل سوندا شوشىندى.
قابىتاي قىريب اسكەرىن
بورىككەن قويداي قاشىردى.
قاندى مايدان سوعىستان
قاراۋىل قاشتى الدالاب.
قالايى بوسقا جىيىلدى
ات استىندا ومبالاب.
الدىرمادى قوجانى
قورعاغان اسكەر قامالاب.
شارشاعانىن قالدىرىپ
مىڭگىزدى اتتى المالاب.
كوتەرمەلەپ تارتىستى
ۇزاتىپ شىلبىر جالالاب.
قىزىل ئىگىر تۇسكەندە.
قاراۋىل قاشىپ قۇتىلدى،
قازاسىز باندە سىتىلدى.
قان جاڭگىردىك اسكەرى
قۇس العان قۇۋداي تۇتىلدى.

قانشا قايلا قۇرغان مەن
بۇ سايلاردا ئۆتۈلدى.
قولدارى ئېيىپ قىزىلغا
باترلار سوندا قۇتىردى.
جەتكەن قىرىپ ارالاب
ساۋ قالغانىن جارالاب
جۇمىسىن سومەن بېتىردى.

ئېرىمىڭ جىلدا سەگىز ھۇز
جانە ئېرى وتىز التىدا
اشۇۋلانىپ جاڭگىر قان
جارلىق سالىدى قالقىنا.
سوعىس دەپ پارمەن بۇيردى
وزىنە ەرگەن جالپىغا.
ەكى بولۇپ قازاقتى
سالماق ئۇشىن تالقىغا.
بەرشتى الدەب تابىردى
بەك — باعامبەت، بالقىغا.
بەكباغامبەت ماقامبەت
ئېرى ئانادان تۇۋسادا
قان ئۇشىن جۇردى پارشىغا.
دوشپاننا قوسىلىپ
دوستاسىپ قانمەن شەشىنىپ
ئۇيالمى شىققان قارسىغا.
جازدا ەوتتى كۆز بولدى
جاۋىققان ئۆشتىك ئىز بولدى.

ييساتايدي قارسى دەب
پادشاعا قان بايانداب
ءوش اليۇقامين يىزدەندى،
هگەر مۇنى جويماساق
قويمايدي دەب بىىزدى ەندى.
قان قاراشى قالىق بەن
ساقارادان ساقتانىب
وردادان شىقبى تىزدەلدى.
الپىس اتان تارتتىرىب
ايب بەن بىيلەر داق سالعان
ييساتاي باسىمدى الار دەب
ساقاراعا شىقبى ساقتانغان.
قىرعىنغا قولى ۇشىراب
اياقتا قالب تاپتالغان.
بۇرىگى كۆيدەن قالىپ تۇر
تالاي دا جاۋز ماقتانغان.

قاراۋىل بارعان قۇتىلب
اجالدى قازا قاقبانان.
اكەسى مونىڭ باباجان
ويلدىڭ بويىن مەكەندەب
قوجامين دەب تازدى الداب
كۈنەلتكەن سونان تابقانان.
جارلى بولىب قاراۋىل
جاياۋ ارىا سۇيرەتىب
مويىنىنا دوربا قاب سالغان.
قان جاڭگرگە قىز بەرىب
قاسىنا ەرىب جاققانان.

بەرش شومبال نوغايلى
قان قاسندا باق قونعان.
بەرش بولىب عىيگىبتى
اتاسى كەلب ساقماردان.
جالعان مەس بۇ سوزىم
قارتداردان الىب جاتتالغان.

قاۋسدا تۇۋىب كۆز بولدى
مىيزان مەن ئوتىب اقراپ.
دايارلاندى سوعىسقا
قان قابارىن باقىلاب.
كاپەرسىز جايىن جاتقاندا
كەتمە دەپ قاپىلاب.
اراعا جانسىز جۇرگىزدى
پارامەنەن اقىلاب.
تەز جىينالىب جىيىن دەپ
جالعانسا قابار قىيىن دەپ
جانسىزداردان شاشراب.
ارعىماق سايىلاب ات باققى
سۇت بەنەن سۇلىغا اسراب.
تەز جىينالىب جىيىن دەپ
شاشىلسا قابار قىيىن دەپ،
كۈنىنە اكىسىز تاب بولساق
كەلمەس بەكەن كۆيم دەپ،
اشىلىسىن دەپ ماڭدايىم
الداغا ەرلەر سىيىن دەپ

بەكە - تاي قۇمىنان سالدیرعان
بۇزىب الیب وتقا جاق
بالقىنىك اعاش ۋىین دەب.
اعاشتان سارای تۇزەتكەن
تورەمەن قانىك عورپى ەدى.
ەلىكتەب سالعان سولارعا
بالقىنىك قىمبات مۇلكى ەدى.
بالقى ورداعا قاشقاندا
قاسىندا جۇرگەن جولداسى
بايتورە مەنەن تۇر كە ەدى.
قانىك سۇيەر دوستى دەب
يىساتايدىك ۋشى دەب
بەرىشتەن سولار سىرت ەدى.
الا شۇبار تۇۋ بايلاپ
الاشتات سالدى ۇراندى
الام دەب ەسكى مۇرامدى.
ەرمەگەن ەلدە كم بار دەب
جۇريۋشىدەن سۇراندى.
التى كۇن ايقاي سالعاندا
كۇن جەتىنىشى بولغاندا
جەتى مىك كېسى قۇرالدى.
بالقى اعاش ەگىزدى
ەرىكسىز ەرتىب بۇل الدى.

بۇلاردىك قولى كوبەيىپ
جەتى مىكزان ارتىلدى.
قول جولىندا بولغان ەل

كوبەلەكتەى وتقا شارپىلدى .
يىساتاى كەلدى كورەم دەب
جاقسىمبەتدەى قارتىمدى .
قارتقا اقىل سالعاندا
« قۇى » دەدى « قانعا قارىسىڭدى .
كەلىستىرسەم كەرەك دەب
قان، شومبال مەن بالقىڭدى . »
قۇى دە گەندى ەسىتتەب
اشۇۋمەن باتىراقىندى .
ايىبقا قۇنداي مال تارتىب
قاستاسقان قانعا جان تارتىب
مالدۇۋ باس دەب ايتالمان
قايتا بارىب سارتىڭدى .
« الاى بولسا » جاقسىمبەت
« بۇلدىرمە » دەدى « قالقىڭدى .
ەگەر جۇرتتى بۇلدىرسەڭ
بەرىشكە تىيمە، اۋلىڭدى،
جايىققا تىيمە، ءۇيىڭدى .
ەكى اياققا سەنىم جوق
ەگەر جاۋدان جەڭىلىسەڭ
كەتەسەن كورمەى ارتىڭدى . »

سونى مەن ءجۇردى قالىك قول .
جولدا وتىرعان تۇرعىن جۇرت
اياقتا قالىب جانشىلدى .
ارادان قاشقان اق قويان

انتقام جەرگە شىعالماي
نايزا مەنەن شانشىلدى.
مالىن شاۋىب ايدادى
ەرمەگەن جان مەن ۇش بولىپ.
شاۋام دەپ ءجۇردى وردانى
اراعا ساپار بەس قونىپ.
بالقى اعاسى ەگىز ءيى
يىساۋايغا يىلەسىپ
امالسىز جۇرگەن سەسكەنىپ
قاسىندا جۇرگەن بو كەتتى
بالقى مەن قانعا جولدادى
كۇن باتقان سوڭ كەش بولپ.
امالسىز جۇرگەن جانداردى
پارشى قويمى قاسىنا
ابايسىز قالدى دوس كورىپ.
كۇن شىققاندا ورداعا
بو كەت دە جەتكەن ءتۇن قاتىپ
دەم الماستان ەبر جاتىپ.
پاتەردەگى بالقىغا
سويلەستى بارىپ ءتيل قاتىپ.
قۇلاققا تىيگەن سۇۋىق ءسوز
جۇرەكتى كەتتى مۇزداتىپ.
بو كەتتى قولدان جەتەلەپ
قانعا ەرتىپ جۇرگىزدى
قان الدىنا كىرگىزدى
ايتتىرىپ ءسوزىن تىڭداتىپ.
بو كەتتى قولدان جەتەلەپ
قاسىنا ەرتىپ جۇرگىزدى
قان الدىنا كىرگىزدى.

جاۋ جاراعين ەتەم دەب
بار ديۋانين جىيەيزدى.
كۈتىنبەسەك كۈن بۇرىن
قويماس دەب الماى بۇل بۇردى.
قالانىك سىرتين ورلاتىب
اينالاسن تورلاتىب
اعاشتان قۇرغان تۇرعىزدى.
قارسى بولغان پادشاعا
يىساتاى داي باتر دەب
وردامدى قاماپ جاتىر دەب
ورالغا قابار بىلگىزدى.
قارسى بولغان پادشاعا
يىساتايداي باتر دەب
وردامدى قاماپ جاتىر دەب
زور شوعىلغا ۇشىراپ
قالبىنر بىلمەي قاپل دەب،
جان ساقتاۋدىك قامى ۇشن
بەرىگدەر شىلبىر اقىل دەب.
شاباعانشىل كوك جورعا
قايدا مەنم اقيم دەب
اتقا تۇرمان سالىگدار
قاشباعىم شىعار ماقۇل دەب.
سوندا شىمان سويلەدى:
”ئىل الساك قانىم ساسبى، دەب،
”بالەدەن كەلگەن باسقا، دەب.
”ۋۇستىگە كەلگەن دۇشباننان

ولسەككە دە شايىت قاشبا» دەپ.
«بادشا بولساك بايتاققا
سابرلقتى جولداس قيل
بوتەنگە سيريك شاشبا» دەپ.
«اتاكدا وتكەن نۇرالى
ودا قاشب قازاقتان
كاپرگە بارغان دوس با»، دەپ.
جەر اۋدارىپ ايدالايىپ
ولە ولگەنشە بايلانىپ
ۋپىدە ولگەن بوسقا»، دەپ.
«وجاۋ جاقىن كەلسە تايانىپ
مەن قالمايمىن ايانىپ
«ار رۇۋدان «بىيى اليب
الداندىرىپ «سوز باستاپ
سالايىن بارىپ توسبا دەپ».

ارادا «ۇش كۇن وتكەندە
قول كەلدى قالىك قابتاغان،
سەمىرتىپ اتىن بابتاغان،
قىيىغىر قىلىش قىنابتا
«مەنەنەن نايزا سابتاغان.
يىساقاي كەلگەن تۇۋ ۇستاپ
استىندا تۇلپار اقتابان.
كورنيم جەرگە قوس تىگىپ
قازاقتى جاقىن تابتاغان.
كەلگەن قولغا تاڭىرقاپ

بىيىككە شىعب قان كوردى
تۇزاڭىتقان شاڭ كوردى،
شاڭ استىندا قىيىرلاب
جەر قايسقان جان كوردى.
«ورداما اسكەر تولدى»، دەپ،
«جازىقسىز ەلگە تۇرعاندا
«يىر تەنتەككە يىلەسىپ
نە سەبەبتەن كەلدى؟»، دەپ،
«بەينە تىم بە قازام با
جازىۋى قاقىڭ بولدى»، دەپ
ايرىل ەستەن تاڭ كوردى.

قان قانىعى باتىيما
سوندا تۇرىپ سويلەدى:
«بۇرىننان تاقسىر تابىلدىڭ
«يىر مېنەزدەن سابىلدىڭ.
«بۇرىنى كورسە بەتتەمەس
قور! ئا كوپەك ساقىلدىڭ.
پايدانى سونان كورەم دەپ
كوبتەن بەرى بابىلدىڭ.
كوپەكدەن كوردىڭ نە پايدا
جاماندىقتا الدىرماس
«بىر سىرتىلدى باقىلدىڭ.
يىساتاي ەردىڭ سىرتىلدى
كۇندەردىڭ كۇنى بولغاندا
كوپەكدىڭ ەلىن سول ەرتىپ
كوردىڭ بە «مىنى شابقان»،».

قان يىپە سوندا سويلەدى:
«جاڭىلتىپ تۇرەسىمەن
وردامدى اسكەر قامالاب.
الغان كۈن جاۋىم جاغامنان
نەتەسەن قانىم تابالاب.
تاڭىرى بەرگەن شاعىمدا
تاستاعان تاسىم جاتبادى
يلدييدان ورگە تومالاب.
ھەم بولماي قالغان ئىسم جوق
باعىتتاپ قويسام جوبالاب.
يىساتايدى كادىرلەپ
ھەركىنە قويىپ باقسامدا
جاقبادىم سىرا سوعان اق.
وزگەنى بىيلەپ العانسىن
وزىمە ئىيىدى جاغالاب.
جازىقسىز جاندى كۈندەدى
وردامدا تۇرغان پانالاب.
كونەسەن تاۋىپ ئىس قىلدىم
تۇيىندە زارار پايداما
غايىتىك ئىسى قافقا قاس
بىلەين قايدان شامالاب؟!!»

شىمان شىقتى بىتمگە
بەكباغامبەت قاسىندا
«ار رۇۋدان ئىسى اليب،
ارعىماق ات الاتون
نارمەنەن اتان جەتەلەپ

باتىرغا تارتۇ سىيى اليب،
قولدى قوناق قىلام دەب
كوشىردى نەشە ءۇي اليب.
قان ەلشىسى كەلگەندە
ماقامبەت ايىتتى باترغا:
«موسىنىڭ ءبارىن ءولتىرىپ
كەلدەسن دەدى قىيالىق.
وسىلار ءبىزدى انداب ءجۇر،
ورسقا قابار جولداپ ءجۇر،
ەندىگى ءتىلدى تىيالىق.
بەكماغامبەت تۇۋعانىم
ولتيرەم دەسەڭ ماعان قوش
جۇرمەڭز مەنەن ۇيالىب.
وسىلار ءبىزدى الداب ءجۇر،
ورسقا قابار جولداپ ءجۇر
ورستان جاردەم كەلسىن دەب
الداندىرىپ سوڭداپ ءجۇر.
تۇۋعانم دەب سەنبەيمىن
قاننىڭ ءيسىن قولداپ ءجۇر.
ءتىلىمدى باتىر الماساڭ
باستىعى بالقى، قان قىلىپ
اق قۇربانداي شالماساڭ
قان ورسقا بىرىكسە
ماقساتى جاۋدىڭ بولعان ءبىل»،
ماقامبەتتىڭ ايتقانىن
پايدام دەب باتر المادى،
اقىلدى كوبكە سالمادى.

قان مەنەن تاتۇۋ قىلام دەب
ەلىيلەر كەلىپ الدادى.
بىتتىم سوزى كىرگەن سوڭ
ەلىنە قايتىپ قول تارقاب
جانىندا كىسى قالمادى.
ارادا ۇش كۈن ۇتىستى
ارالاسقان ەلىيلەر
كۈنىندە كەلىپ كەتتى.
كاپەرسىز ەلدەن جاتقاندا
ورالدان اسكەر شىقتى دەب
ارتىنان قابار جەتتى.

— 25 —

ەلىنەن قابار جەتكەنسەن
بانرلار قايتتى ۇرىپ،
سوزىنە بىتتىم الدانىپ
قىلدىم دەب شابىباي قاپىلىق.
جاۋ اياعان جارالى
قالام بادەب ساتىلىپ.
قان بەرگەن تارتۇ سىيىلققا
قالدىق دەب بىلمەي ساتىلىپ.
ەلىنە كەلدى جىلدى
بەر ورنعا شاقىرىپ،
جىيىلىپ تامام قۇرالساق
ورستان شىققان اسكەردەن
شالدىرىتباي امان تۇرالساق

وتەرمىز دەب ار جاققا
جايقتيك مۇزىن قاتىرىپ.
جايقدان امان وتە الساق
اعاين تۇۋعان سوندا بار.
قارا توقاي، ەسەن - عۇل،
ەسەن مەن سەبەك جولدا بار.
وتىرعان شەكتەس ءجيب تارتىپ
قۇل - كەش بەن بەگىس سولدا بار.
جاماندىق جەرى تاب كەلسە
جاينىنىك تىيەر جاردەمى
ئوز مالىكداي قولدا بار.
اتىمىز اريب تون توزسا
يگرسىعان كوب جىلقى
جايىلب جاتقان جوندان بار.
ءجون سىلتەگەن ساسقاندا
ايتۇۋار، سەت ايتۇۋلى
قوگرمەن بايناق جورعا بار.
ەر باسینا كۇن تۇۋسا
قاشقانيم بارىپ قوعالار.
بۇ سوزدى ايتىپ يىساتاي
قالىققا قابار سالدىردى.
وزدەرىنە ەرگەنن
قاسىنا جىيب الدىردى.
بەكە - تاي قۇمدى بەلگى ەتىپ
كۇندىز تۇتىن تۇندە ءورت
ۇران وتىن جاندىردى.
قازاق بەن ورپس ارالاس

قايسقان اسكەر شىقتى دەب
قۇلاققا قابار جاڭغىردى.
سەگىز كۈن تىنبەي جىيىلدى
قابارسىز قاننان تىيىلدى.
جولداستىڭ كۈبى بىتراب
قاندىق جاققا قوسىلدى،
بارىنەن وسى قىيىندى.
قاراعاشتاي كۈب اسكەر
قاشا - قاشا سۇيىلدى.

بىر كۈنى تىنىش جاتقاندا
تالڭ اعارىب اتقاندا
سانسىز بىر اسكەر سايلاىب
ۇستىنە كەلىپ شۇيىلدى.
سانسىز بىر اسكەر سايلانغان
ولىمگە باسى بايلانغان
قۇرساب الىب قازاقتى
قاماۋعا سولار ويلانغان.
باتىردىڭ قولى سەسكەنىپ
كوڭىلىگە سونداي قايعى العان.
استىنا مىنگەن اقتابان
قىرىق شابسا كۈندە بايگى العان
قاشۇۋعا اسكەر بەت الىپ
قايرماققا نىيەت الىپ
يىساناي ارتىن اينالعان.
قايتىباستان ورس كەلەدى

شيعارماق ئۇشىن مايداننان.
از بولدى دەب اسكەرىم
قاتىندى اتقا مينگىزىپ
قاراعا قويىپ قارادى
باسىنا تۇماق كيىگىزىپ.
كوب بولغانسىن اسكەرى
قازاقتىڭ الدىن ورادى.
مىلتىق بىن اتقان زەڭبىرەك
جاۋعان قاردای بورادى.

زەڭبىرەگى كۈندەى كۈركىرەب
جاڭبىرداى وعى سىر كىرەب
قۇلاقتى جارىپ بارادى.
ەر سارى مەن قالدىباى
ە كەۋى قاتار وققا ئۇشىپ
بۇلاردىڭ كۇشى تارادى.
زەڭبىرەگى كۈندەى كۈركىرەب
جاڭبىرداى وعى سىر كىرەب
قاشىۋۇعا قازاق بەت الدى،
بورى تىيگەن قويداى دۈركىرەب.
جانىمدى جاڭعىز قۇتقار دەب
ەر باسىنا بىر تىلەك
زەڭبىرەكتىڭ كەى وعى
توبىدەن اسىپ سۇلادى.
قامالغان كوشتە قاتىن مەن
بالالار جيىلىپ شۇۋلادى.
توب داۋسىنان ۇرىكىپ
جۇك ارتقان تۈيە تۇۋلادى.
ساداقتى سانسىز تارتسادا
قارۇۋ بولىپ اسبادى.
تۇس بولغانشا تىرىسىپ

قازا قدار شىداب قاشبا دى.
ورتاسىناى توب تۇسىپ
اسكەردىك كوبى وققا ۇشىپ
قاشۇۋدى سوندا باستادى.
ارداقتاب سۇيگەن ۇلدارىن
ارۇۋلاب سۇيگەن قىزدارىن
قاتىن بالا قارا ورمان
جاۋ قولىنا تاستادى.
قورعايمىن دەگەن كوب ەلدى
امالسىز تاستاب جونەلدى.
قارىق ولجاغا باتىسىپ
قازاق بەن ورىس كەنەلدى،
قاشقان دا جاۋعا قاتنەر
قالماي قۇۋىپ ارتىنان
قازالى جاندار كوب ۇلدى.
يىساتاي مەنەن ماقامبەت
جاۋدان امان قۇتىلىپ
قالماغان قولدا تۇتىلىپ.
يشكى ورداغا سىعىنباي
تارىلدى دۇنيا قىسىلىپ.
يىساتايلىق بولغاندار
تالاندى قولغا تۇتىلىپ.
اقىردا قالغان قىرىق كىسى
جۇلدىز جەدى تۇۋعانشا
تار قونىستا جان ساقتاب
الدىرماي ءجۇردى كۇتىنىپ.
قۇرالايدىك كۇنىندە
جايقتان جايىپ بەرى ءوتىپ
الدى ارتىندا قاماۋدان
اماندا كەتتى سىتىلىپ.

ماقامبەت باتىردىڭ بايىمىغا مەتبەئە سۇلتانىغا يېزىلغان سۆزى.

1

مۇناردا مۇنار مۇنار كۈن.
بۇلىتقان شىققان شۇبار كۈن.
بۇۋىرشىن مۇزغا تايغان كۈن.
بۇۋىرا اتانغا شۇلىكەن كۈن.
بۇلىقىسىب جورگەن مىرزادان
بۇرىنقى داۋلەت تايغان كۈن.
قاتارلانغان قارا نار
ارقانىن قىيىبالغان كۈن.
الما مويىن ارىۋدى
ات كۈتىنە سالغان كۈن.
بۇلانداي ەردى كەسكەن كۈن.
بۇۋىلى تەڭدى شەشكەن كۈن.
ساندىق تولى سارى التىن
ساپىرىپ سۇۋداي شاشقان كۈن.
تۇس قىلاكور قۇدايىم
يىزدەي تاق مېيماناسى تاسقانغا —
يىزدىڭ ەر يىساتاي ۈلگەن كۈن.
ون سان بايتاق بۇلىكەن كۈن.

ورتا بەلین سیرلاغان
وق جاڭبیرداي جاۋعان كۇن.
وڭ قاناتین تەریس جاییب
لاشین قۇۋعا تونگەن كۇن.
جەلپیلدەگەن الا تۇۋ
جییریلیب ویعا تۇسكەن كۇن.
جەز قارعیلى قۇبا ارلان
جەز قارعیدان اییریلیب
قوراشیل توبەت بولعان كۇن.
اسا شابقان قۇلاشا ات
زیمیراندای بولعان كۇن.
ارقاۋیلدیك بویینان
تەریسكەي داۋیل سوققان كۇن.
ساداعی بولات قیلیشتیک
بالداعینان سینعان كۇن.
قاس بایتەرەك جیعیلیب
جیعیلعانی مستیلیب
الیتاعی دۇسپاننان
جاقینداعی دوستینیك
قۇۋانیب كوڭیلی تینعان كۇن.

2

تاۋدان مۇنارتیب ۋشقان تارلانیم
ساعان ۇسینسام قولیم جەتەرمە?
اریزیم ایتسام وتەرمە?

ارستانىم كۈب بولدى اۋ
ساغاندا مەنىم ارمانىم!

كەر مىيىم كەربەزىم،
كەرىسكەندە شاندازىم!
قۇلاندای اششى داۋىستىم،
قۇلجىدادى ايبار مۇيىزدىم.
قىرمىزىدادى اجارلىم
قىيۋادى بازارلىم
تەڭىزدە تەرەڭ اقىلدىم
تەربەنبەس اۋىر مېنەزدىم.

3

ساداينا سارى جەبەنى سالىدىغان،
ساداينىڭ كىرىسىن
سارى التىنغا مالىدىغان،
تەرەڭنەن كەزىن ويدىغان،
سۇر جىبەلى وعىنا
تاۋىقتىڭ جۇنىن قويدىغان،
ماڭدايىن سارى سۇۋسار بوريك باسقان،
جاۋىرىنىنا كۇشىگەن جۇندى وق
شانىشقان،

ايقايلاسا بەلدىگى بايلانغان،
استانا جۇرتىن اينالغان،
اتىنا تۇرمان بولسام دەب
جۇرتىنا قۇربان بولسام دەب

ادىر ناسىن الا - وگىزدەدى موڭغىرە - تىكەن،
اتىلغان وعى ەدىل جايىق تەك وتىكەن،
اتقانين قاردى بوراتقان،
كوك - شىبىيىن قاندى اۋىزدان جالاتقان -
ارىستان ەدى اۋىيساتاي!!
بۇ پانىيىدىك جۇزىندە
ارىستان ونان كىم وتىكەن!!؟

4

اسكەر جىيىب اتتاندىق
بەكە - تاي ەدى تۇراعىم
اپقايلاپ جاۋعا تىيىگەندە
اعاتاي بەرىش ۇرانىم.
بەكە - تاي قومعا ەل قونىب
بايىباقتى جۇنىس اتتاندى
قوسىلۋعا دەم بولىپ.
قۇدايلايدى قان ۇلى
يىزدەگەن جاۋى بىنر بولىپ.
جاۋ قاراسى كورىندى.
جىيىلغان اسكەر بۇلىندى.
يىساتاي باشى مەن قوشى.
يىساتايدىك سول كۇندە
اقتابان اتى استىندا
دۇۋالىعاسى باسىندا
زىجىردانى قاينايدى.

استىنا مىنگەن اق تابان
اق - بو كەندەى وينايدى.
قاسىنا ەرگەن كۈب اسكەر
ماڭىراغان قويداى شۇۋلايدى.

5

ارتىمىزدان كەلىپ قول جەتتى
از جەتتەدى مول جەتتى.
جەتتەگەن جەرىن ايتايىن
بەكە - قۇمنىڭ باسىندا
اعاش ئۆيدىك قاسىندا
تۇنى مەنەن تۇيىندىك
تاك اتقانشا تاراندىق.
تاك اعارىپ اتقان سوك
توڭىرەك جاققا قاراندىق.
قاراي تۇرساق ەر جەردەن
جاۋ ئېيىر ورتتەى قاينايدى.
قايناعانمەن قويمايدى
مىلتىيەن قارداى بورا تىپ
جەتتەپ كەلدى قامالعا
قامالدى بۇزىپ الارعا.

6

تولعاى تولعاى وق اتقان.
ون ەكى تۇتام جاى تارىتقان.
قابىر عاسىن قاقىراتقان.

تەبىئىيىتىڭىز تەسە اتقان.
تىزگىنىڭىز تەسە اتقان.
ئىزدىڭ قايىسار باتىردىڭ
جۈرەڭگى سۈيىتىپ وياتقان.
اسكەردىڭ الدى بوگەلدى
قىردان ويا توگىلدى.
ورىس تويىن ئۇش اتتى...
توبتىڭ ئۇنى شىققاندا
سوندا باتىر جونەلدى...
جونەلمەي باتىر نە قىلسىن
ەر - سارى مەن قالدىباي
ەكى ارىستان تەك ئۆلدى.
جەنىم جەسىر كۆب قالدى
ورىس - ئوغاي كەنەلدى...
قىزغىشتاي بولغان اسىل ەر
قايراندا جۇرىتقان نە كوردى؟!

مىنكەن دە مىنكەن مىنكەن ەر
بو سەكىلدى نەتكەن ەر؟!
كۈلدە نەن جاتقان جايىقتان
قۇراللايدىڭ كۈنىندە
ەر كەك قويدى بولنىپ
قىرقارلانىپ وتكەن ەر.
كۈن شىعىستىڭ استىندا
كۈن بايىستىڭ تۈسىندا

قارىنداسىم باردى دەب
قابىر عاسىن سو كسەدە
قانين سۇۋداي تو كسەدە
قايسباس قارا ناردى دەب،
ماڭدايىنان كۇن ءوتىپ
جاۋىرىنىنان جەل ءوتىپ
كۇن استى مەن جەتكەن ەر.
ايتىپ ايىقباي نەمەنە
يىساتايدى ءولتير تىپ
سەر كەسىنەن ايرىلىپ
سەر گەلدەك بولغان يىزدىك ەل!!

وراي دا بوراي قار جاۋسا
قالىڭعا بوران بورارما?
قابتاي سوققان بوراندا
قابتاما كيىگەن توڭارما?
تۇۋىرىلىعى جوق تۇل ۇيگە
تۇۋ بايلاساک تۇرارما!
تۇۋ تۇيىنەن تۇلپار جيىلسا
شايباعان نامىروت وڭارما?
قارىنداستىك قامى ءۇشىن
قاتىن مەنەن بالا ءۇشىن
قايرىلماي كەتكەن جيگىتتىك
ءوزىن كاپىر العانىن
نالام دەب ايتساک بولارما?
اسقار اسقار اسقار تاۋ
اسقار تاۋدىك سۇۋ بور كىت

يىلدىيىدىڭ اڭىن شالارما؟!
لاشىن سۇڭقار ءجۇن توكسە
دالادا قالعان سويەك دەب
شەنىنە قارعا جولارما؟!

الاىما سۇلتان الاىما
استىما مىنگەن ارعىماق
اياڭداى تۇسىب ماراىما!!
ارعىماق دەيتىن جيىعىلىعىر
نايزا بويى جار كەلسە
جايدىايىن جالتاڭداپ
تۇسەر جەرىن قاراىما؟!
ارعىماق اتقا ايدى تاعا قاقىتىرسا
گىلەگەي قاتقان ەدىلدىڭ
كوكشە مۇزىنان تايارما؟!
اتا ۇلىنىڭ بالاسى
اسىل ەرگە مالىڭ بەر.
مالىڭ بەردە باسىڭ قوس
باسىڭا تارلىق تۇسكەندە
ارداقتاعان ءادىل جانىن ايارما؟!

بەر كىنىب ساداق اسىنباى
بىرىندەب جاۋدى قاشىرماى
يىلتەلىگە دۈب سالماى
قورامساققا قول سالماى
قوزى جاۋىرىن وق الماى

اتقان وعى جوعالماي
بالداعى التين قوريش بولات
بالداعينان قانعا بويالماي
قاسارسقان قارينداسقا
قاندى كوبيك جۇتقىزباي
قاليققا تەنتەك اتانباي
ۇيدە جاتقان جيگىتكە
تەبەدەن تەگىن اتاق بولارما!!

— 11 —

تولارساقتان ساز كەشىپ
توقتاماي تارتىپ شىعارعا
قاس ۇلەكەن تۇۋعان كاتەبتى
قارا نار كەرەك عىيزدىك بۇل يىسكە
قابىرعاسىن قاۋساتىپ
بىر بىرىندەب سو كسەدە
قاباعىن شىتباس ەر كەرەك
بىزدىك بۇيتكەن بۇل يىسكە.
ماك-ماك باسقان سارى اتان
ماڭعىستاب شىعار ورسكە.
بۇرىنعىداي قارىشتاب
قونالمادىق قونىسقا
كەلە المادىق كەلىسكە.
جاعالاي قونىب قونىسقا
تاعى جاقىن كەلدىك ورسقا.
ات باسىنا سوقتىرىپ،
اتا-ەنەنى سوكتىرىپ
نالەت بولسىن جيگىتتەر

بىزدىك وسى جۇرگەن جۇرىسكە.
تاعىداى تاڭداپ سۇۋ يىشكەن
تارپاڭداى تىنرەسىن بۇ گىب وت جەگەن
تاعى سىندى مىرزا ەدىك
تاعىدا كەلدىك تار جەرگە
تاڭدانساڭ تاعى بولارما
تاڭىرىنىڭ سالعان بۇل يىسكە

ارعىماقتان تۇۋعان قازانات
شايبۇل سالسا نانعىسىز.
قازاناتقان تۇۋعان قاز موين
كۇنىندە كوز كورنيم جەر شالعىسىز
ايىردان تۇۋعان جامپاز بار
نارعا جۇگىن سالعىسىز.
ارىۋ انادان تۇۋعان مايا بار
اسىلىن ايۋان دەسە نانعىسىز.
جاماننان تۇۋعان جاقسى بار
اتاسىن ايتسا نانعىسىز.
جاقسىدان تۇۋعان جامان بار
كۇندىردىك كۇنى بولعاندا
جارامدى بىر تەرىگە العىسىز.
تايماننىڭ ۇلى يىساتاى
اعايىننىڭ باسى ەدى
التىن ەردىك قاسى ەدى
يىساتايدى ەولتىرتىب
قىرسىقىدا شالغان بىزدىك ەل.

بۇ دۇنيانىڭ جۇزىنىدە
ايدان كوركەم نارسە جوق،
تۇندە باردى كۇندىز جوق.
كۇندىن كوركەم نارسە جوق
كۇندىز باردى تۇندە جوق.
مۇسىلماننىڭ كىمدە جوق
تىلدە باردى دىندە جوق.
كوشبەلى داۋلەت كىمدە جوق
بىردە باردى بىردە جوق
ازامات ەرلەر كىمدە جوق
ەرىككەن كۇنى قولدا جوق.
زامانىم مەنىڭ تار بولدى
تۇۋرا بىيلىك بىيىدە جوق.
بارىن ايتىدا بىرىن ايت
قاۋمالاعان قارىنداس
قازاقتا باردى مەندە جوق.

14.

اۋقىز عىش قۇس، قىز عىش قۇس
قانانىڭ قاتتى موينىڭ بوس.
يىساتايدىن ايىرىلىپ
جالغىزدىق بىن بولدىم دوس.
اۋقىز عىش قۇس، قىز عىش قۇس
ەل قورىغان مەن ەدىم
مەندە ايىرىلدىم ەلىمىندىن
كول قورىغان سەن ەدىڭ

سەن دە ايىرىلدىڭ كولىڭگەن.
اسپاندا ۇشقان قىزغىش قۇس
سەنى كولدەن ايىرغان
لاشىن قۇستىڭ تەكپىنى.
مەنى ەلدەن ايىرغان
قان جاڭگىردىڭ ەكپىنى.
ايتىپ ايتباي نەمەنە
قۇسالىق بەن ۋەتتى عوى
ماقامبەتتىڭ كوب كۇنى!!!

15.

يىزىر ەندەن يىرەدىك
يىرەندەن ەكى ەدىك.
ەكەۋىمىز جۇرگەندە
يىرىيمىزگە ەسەدىك.
يىرەندەن ۇش ەدىك
ۇشەۋىمىز جۇرگەندە
تولىپ جاتقان كۇش ەدىك.
يىرەندەن بەسەدىك
بەسەۋىمىز جۇرگەندە -
الاشقا بولماي دەۋشەدىك.
ۋەمىستەن تۇۋعان ۋەدىك.
ۋەمىز اتقامىزگەندە
جەر قايسىقان قول ەدىك.

16.

ەدىلدى كورىپ ەكسەگەن
جايىقتى كورىپ جەمسەگەن

تاۋداعى تارلان شۇبار بىزەدىك.
يىساتايدىك بارىندا
قاراقازان سارى بالا
قامى ءۇشىن قىلىش سەرمەدىك.
شايتىمىز كەلگەندە
اۋىزى تۇكتى كاۋىردىك
شەتىنەن سۇيىرەپ جەبەدىك.
باسدا داۋىرەن تۇرعاندا
بىزدەرداعى باي — ەكە
وزا كوشىپ كەك جايلاپ
ەر كىننەن ەر كىن جاتقان ەلەدىك.

17.

ەدىل ءۇشىن ەگەستىك.
جايىق ءۇشىن جانداستىق.
قىيىعاش ءۇشىن قىرىلدىق.
تەبتەر ءۇشىن تەيىستىك.
تەگدىكتى مالدى بەرمەدىك،
تەگدىكسىز مالعا كونبەدىك.
سوسەكىلدى اسقان قايراتتان
ويلاشى كانى نەتابتىق

18.

قاننىك كىرگەن اق وردا
بۇزىۋىن ويلاپ كەكەستىك.
الامانعا جەل بەردىك
اساجۇرتتى مەككەردىك.

قاراقازاق بالاسين
قان ۇلىنا تەنگەردىك.
وزدەرىگەدى قانداردى
قايىرعاسين سوگىلتىب
قايىرعادان اققان قان
ات باۋىرىنا توگىلتىب،
ءادىل جاننان توگىلتىب،
ات كوتىنە ونگەردىك.
كۇندردىك كۇنى بولعاندا
سو سەكىلدى قايىراتتان
ويلاساڭدار نە كوردىك؟!||

19.

جەلىب جەلىب ەتكەن الاتۇۋ
جىيىلىب الار كۇن قايدا؟!
ورما مىلتىق تارس ۇرىب
جاۋعا اتاتىن كۇن قايدا؟!
ەلبەك ەلبەك جۇگىرگەن
ەلبەك وتقا سەمىرگەن
ارعىماقتان تۇۋعان اسىلدى
بابتاب مىنەر كۇن قايدا؟!
الاشداعى جاقسىدان
باتاسين اليب ءدام تاتىب
تۇلكى دەيىن تۇن قاتىب
بۇرى دەيىن جول جاتىب
جاۋىرىنىنا مۇز قاتىب
جالاۋلى نايىزا قولعا اليب
جاۋ توقتاتار كۇن قايدا?!||

20.

قاننان كەگىم الا اماي
ارقانىڭ الپىس سالاسىنا بارغاندا
ايداعاردى اربادىڭ،
اربادىڭدا قالمايدىڭ.
قايمىرات قىلار ھەرىڭ غېنىز بولساق
زامانىمدا بولغان سۇلتانىم
غېنىزدى جىبىسىز بايلادىڭ.

21.

ھدىل مەن جايىق جارەدى ۋ.
مەكەن ەتكەن شارىۋاعا
جاعاسى قورغان جاي ەدى ۋ.
جاي قونىستان ايىرىلىپ
مەن غېىر قاڭغىرىپ جۇرگەن قاراشىڭ.
قايتا قايتا شاقىرتىپ
مەندە قانداي ۋىر اقىڭ بارەدى ۋ؟
قاڭغىرغان ەمەي نەمەندە
قارا باستا سەنىم جوق.
قاتتىلىق ەمەي نەمەندە
قاننىڭ بەتىن كورىۋ جوق.
كارىڭ قاتتى قان يىپە
قاندا قاتتىلىق ەتسەڭدە
اجالداڭ بۇرىن ۋىلىم جوق.

22.

كەشەگى يىساتايدىڭ بارىندا
الاقانداي نارىندا
باسىۋشى ەدىم قۇلاشتاي.

عجايبير بهريب جالا هتسهك
ييلعانعان باسيم يلاسقاى!!
مهن عيبر شارعا ۇستاغان
قارا بالتا هديم
شايىۋىمدى تابىاي كەتيلديم
قاييراساڭ تاعى جەتيلديم.
كورەس كەلمەس دەبەدەيم
وزەر كىم مهن بەتىڭدى..اي.
هسيگىڭنىڭ الدىنا
ۇرماي سوقباي كەلتىرگەن
ارمانىڭ بارما قۇدايعا
مىناۋ ماقامبەت سىندى جەتيمدى.اي!!

23.

مهن اقسۇڭقار قۇستىڭ سويى هديم،
شامىرقانسام تاقسىر كەتەرمىن.
كەتبەى دە نەشيكەتەرمىن.
بۇ بارعاننان بارارمىن
قييادان ورىن الارمىن.
وتىن اليب وت جاقبان.
دۇسپانعا قىلىش ۇرارمىن.
جازعا عيبر اى قالعاندا
الا ساپىران بولعاندا
بولىنە كوشكەن ەلدەردى
بورىككەن قويداى قىلارمىن.
جارىلا كوشكەن ەلدەردى

جارالى قويداي قىلارمىن.
مەن كەتكەن مەن تەك كەتپەن
سىزدەن ارتىق تابارمىن.
اشىۋىما كوب ەتيسەك
وزەكتى جانعا ەيىر ەوليم
وردانكى تالقان قىلىپ شابارمىن.

24.

بىرسىندەب ساداق اسىنعان،
بىرىندەب جاۋدى قاشىرعان،
قۇيىقىلجىعان قۇلاجىيرەن ات مىنگەن،
قۇيىرىق جانلىن شارىت تۇيگەن -
مەن كەسكەكتى ەردىك سويىمىن
كەسكىلەسبەي ەيىر باسىلمان.
الدىكا كەلىپ تۇرمىندەب
ارنامىسىمدى قاشىرمان.
سۇيەگىم تۇتام قالعانشا
تارتىنباي سويلەر اسىلمان.
اي تاقسىر اۋ، اي تاقسىر
بويىك جەتپەس بىيىكىيىن
بولىتقا جەتپەي شارىت سىنبان.
ايتا كەلگەن ەسوزىم بار.
نەقىلسالدا جاسىرمان.
شامدانسام جىعار اساۋمىن
شامىرقانسام سىنار بولاتىيىن.
كارقىلاد دەب تاقسىراۋ
اياعىكا باس ۇرمان.

باي - ەكە سۇلتان اق - سۇيەك
قىلارىڭ بولسا قىلىپ قال
كۈندىردىڭ كۈنى بولغاندا
باس كەسەرىم جاسىرمان.

— 25 —

ەدىلدەن ۇشقان اققۇداي
كوشىۋشى ەدىك ەمىنىپ
دارىيانىڭ شالقار كولىنە.
كولدەن كەتسەك قونامىز
ەلسىز جەردىڭ شولىنە.
ئىشىمدى دەرت قىسقان سوڭ
قاراماي ايتتىم كوڭىلىڭە.
اق - سۇيەك سۇلتان باي - ەكە
اكىم بولغان سەن ەدىڭ.
الدىڭا كەلىپ ارىز ايتار
قاس قاراشىڭ مەن ەدىم.
ىشتەگى تولغان شەرىمدى
ئىر تولعاسام دەپ ەدىم.
الدىڭا وتىرىپ باي - ەكە
ارىزىمدى ايتىپ تولعادىم
ىشتەگى تۇيىن شەشىلدى.
ايتىپ ايتباي نەمەنە.
ەرتىلەگى كەسىلدى . . .
مىنگەندە اتتىڭ تۇياعى
تاعاسالماي تەسىلدى . . .

ى تاقسىراۋ، اى تاقسىرا!
بوزوردانى تىكتىم دەپ
بوز اعاشتى جىقتىم دەپ
قانيم قانيم دەگەنگە
كوتەرە بەرمە بۇتىڭدى.
كوبتيرە بەرمە ۇرتىڭدى.
كۇندىردىك كۇنى بولعاندا
وزىڭنەن مىقتىر جوليقسا
تۇۋسىرتىڭنان جارماي الار ۇتىڭدى.
تاۋە كەل قاققا بەل بايلاپ
قىيمالى ناينزا وڭگەرىپ
بوزبالاغا جەل بەرىپ
اتقائىنىپ شىققاندا
ۇلىم قالماق سەنىڭدە
كورەر ەدىم كوتىڭدى.

مەن مەن ەدىم، مەن ەدىم.
مەن نارىندا جۇرگەندە
ەڭىرەپ جۇرگەن ەرەدىم
يىساتايدىڭ بارىندا
ەكى تارلان بۇرى ەدىم.
قاي قازاقتان كەم ەدىم
بىر قازاق بەن تەك ەدىم.
وزدەرىڭدە قانداردىك
قارنى جۇۋان بىيلەردىك

اتاندای داۋسین اقیرتیب
لاۋازیمین کوککه شاقیرتیب
باسین کەسەم دەبەدیم.
ەدیندیک بویەن توغای
ەل قوندرسام دەبەدیم.
جاءالای جاتقان سولەلگە
مال تولتیرسام دەبەدیم.
ەگسەسی بییک اقوردا
ەریکسین کیرسەم دەبەدیم.
کەرەگەسین قییراتیب
وتین ەسەم دەبەدیم.
توۋیریلەیین کەسکیلەب
توقیم ەتسەم دەبەدیم.
تافتا وتیرعان قانداردیک
تورده وتیرعان قانیمن
قاتین ەتسەم دەبەدیم.
الیدیله گەن بالاسین
جەتیم ەتسەم دەبەدیم.
قان سارقیتی ساری بال
سۇراۋسین یشسەم دەبەدیم.
قاننیک کییکەن کیرەۋکە
ۇستیمە کییسەم دەبەدیم.
قانیکە یدەى کوریکتیگدی
قالیکسین قوشسام دەبەدیم.
تانیکەیدەى تەکتیگدی
یتەلگى کوزین توگکەرتیب،
کۇشیکتەى داۋسین قیگسیتیپ،

اش كۆزەندەى بەلەن بۇ گىلتىب،
ءادىل جانان توگىلىب،
ات كوتىنە وگىلتىب
ارتىما سالسام دەب ەدىم.
تىلەكتى تاگىرى بەرمەدى
وزدەرىگەدى قانداردى
وسىنداي ءيىر قىلسام دەب ەدىم!!

مەن مەن ەدىم، مەن ەدىم.
مەن نارىندا جۇرگەندە
ەگىرەب جۇرگەن ەرەدىم.
يىساتايدىك بارىندا
ەكى تارلان ءبورى ەدىم.
ەرەگىسكەن دۇسپانعا
قىزىل سىرلى جەبە ەدىم.
جاقسىلارعا ەب ەدىم،
جاماندارعا كوب ەدىم
ەرەگىسكەن دۇسپاننىك
ەكى تالاي بولعاندا
ازىققا ەتىن جەب ەدىم.

قان بالاسى اق سۇيەك
ەجەلدەن تابان اكدىسقان
انا دۇسپان سەن ەدىك
اتا جاۋىك مەن ەدىم.
ەجەلگى دۇسپان ەل بولماس

ەتەكتەن كەسىپ جەڭ بولماس!!
قان بالاسى اق - سۇيەك
باي - ەكە سولتان سەن بولىپ
سەندەي نارقوسپاقتىڭ بالاسى
ماعان وڭاشاجەردە جولىقساڭ
قايرانىڭنان العان شاباقتاي
قىيا بىر سوعىپ اسەتسەم
تاماعىما قىلقانىڭ كەتەردەمەسەم.

ەرەۋلى اتقا ەر سالماي.

1837 نىشى جىلى جەدى جۇلدىزىنىڭ 12 - سىنەن 13 - نە قاراعان تۇنى يىساتاي مەن ماقامبەت جايىقتى جاريىپ وتكەن سوك قاسىنداى قىرىق جولداسى مەن دالعا قونادى. كۇن سۇۋىق بوران ەكەن. ەرتەمدەن تۇرسا باتىرلار قار استىندا توڭىپ قالغان ەكەن. سول زاماندا بوكەيلىك قازاقتارى ادەۋر تاريىيالى ەكەن. جۇرتتىڭ كوبى قىستى كۇنى اعاشتان نە تالستان سالعان جىلى ۇيگە، كۇندە يشەتىن شايعا ۇيرەنىپ قالغان ەكەن. ەتيكتىڭ ورنىناەلدىڭ بىر قاتارى كەيىس - ەماسى كىيەدى ەكەن.

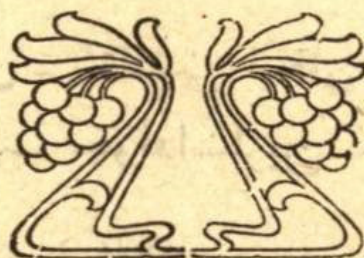
دالعا قونىپ توڭىپ تۇرعان جىگىتتەردىڭ كوبى جىلى ۇيدى، جۇمباق توسەكتى، قىزىل شايدى جوقتايدى.

سوندا يىساتاي ايتىبتىمىس: ”اي جىگىتتەر! قازاق جۇرتىناسالماي ايتىڭرا ەل بولام دەسە: قۇس توسەك توسەنبەسەن، شاي يشەسەن، قىيمالى ەتىك كىيمەسەن!، دەب.

قىيمالى ەتىك دەب كەيىس - ەماسىنى ايتقان. سول ۇۋاقىتتا ماقا - مەبەت باتىر مىنا ولەڭدى ايتىپ جولداستارىن جۇباتقان.

ەرەۋلى اتقا ەر سالماي،
ەگەۋلى نايزا قولعا الماي،
ەڭكەيىڭكى جەر شالماي،
قوڭىر سالقىن توسكە الماي،
تەيىڭكى تەرگە شىرىمەي،

تەرلىگى مايداي ەرىمەي،
التى مالتا اس بولماي،
وزىگنەن تۇۋعان جاس بالا
ساقالى شىعيب جات بولماي،
ات ۇستىندە كۇن كورمەي،
اشارشلىق ەشول كورمەي،
ارىب اشىب جول كورمەي،
وزەگى تالىب ەت جەمەي،
ەر تۈسەكتەن بە زىنبەي
ۇلى تۇسكە ۇرىنباي
تۇن قانىب ەجۇرىب تۇس قاشباي،
تەيىگى تەرىس تاعىنباي
تەمىر قازىق جاستانباي
قۇۋ تولاعى باستانباي
ەرلەردىك ەيسى يىتەرمە !!!

ماقامبەت باتىردىڭ شەر - نىياز شەشەنگە ايتقان جۇمباغى.

ماقامبەت باتىر شەر - نىياز شەشەنگە قوناق بولادى. اتقا ندىرىپ
جاتىپ شەر - نىياز ماقامبەتكە ئېىر اۋىز ءسوز ايتادى. سوندا ماقامبەت دە
شەر - نىيازغا جۇمباق ولەك ايتادى. بۇنان سوڭ ەكەۋى جوليعالمابتى -
مىس. شەر - نىياز باتىردىڭ ءسوزىن شەشە المادىم، دەگەن مەن ءوزىن
ايتاما دەپ وبلايمىن دەگەن ەكەن - مىس.

شەر - نىيازديڭ ءسوزى

كوك ۇيرەك كولدە وتىرعان جەرگىلىكتى
عالىمدار شاريعاتدان جول ءيىلىبتى.
جولداسى ەر يىساتى ەر ماقامبەت
ءسوز بارما تيگدايتۇعۇن ەسكىلىكتى.

ماقامبەتتىڭ جۇمباغى.

كوب قاعىپ داۋىلپازدى كول شايقاعان.
ارعىماق ئېىر شابقاندا اينالاسى
التى ايشىلىق جەر جايقاعان.
كۇن بۇلىت اى قاراڭغى جورتار قۇلجا.
شەر - نىياز شەشەن بولساڭ بۇ ءسوزدى
جىلدام بولجا.

تۇيىلىپ تاڭ مەزگىلى مۇنار شالىب
تورت لاشىن ئېر سوڭقار ورتاغا اليىب
قىلغان ولجا.

ون بۇركىت وتىز اققۇۋ كولدە جاتقان.
لاشىن قانات قاقباي دامىن تاتقان.
تەلەگەي تەڭىز تاسىب شامدانغاندا
جەم - ساۋ قۇس تۇغىرداعى قايدا جاتقان?
قات جازدىم قالام تارتىپ قىل ۇزىر دەب.
تار جەردە سويلە دەدىڭ بول ۇزىر دەب.
وسىدان ۇزىم قايتىپ كەلگەنيمشە
ئېيى شەر - نىياز جاۋابىن بۇ ۇزىمنىڭ
قوى ازىرلەپ.

ماقامبەت باتىردىڭ باسقا سوزدەرى

— 1 —

دەمەننىڭ تۇبى سارى بال.
ەرسكەن كوڭىل بارى بال.
جوعارىدان تومەن توگەيىن
كەرەگىڭدى تەرىب ال.
قاسىما ەرگەن جولداسدار
انتىڭدى بۇزىب ايىرلما
زەينىڭدى بەرمەن سال.
جاپانغا يىتكەن جاسىلداي. - اۋ
مومىنداردىڭ باسى ساۋ.
جاماندى بايقاي قاراساڭ
كۈندىردىڭ كۈنى بولغاندا
ءوز باسىنا ءوزى جاۋ.
ارعىماق جاقسى ات ءمينىب
جەكە شىعەيب ەلىمەن
تولىقسىب تولعاۋ تولعاسام
يشتەگى قىزعىن باسىلدى. - اۋ.
جاپانغا يىتكەن بايتەرەك
جاپىراعىن بايقانساڭ
جايقالماعى جەلدەن دى،
تۇيىندەگى بالاۋساسى بەلدەن دى.

قان تورەنىڭ كەشىگىب
كىدىرمەگى ەلدەندى.
كەشىب وتبەك سايداندى.
شەيخىندى بولمەك بايداندى.
اق كىيىكىدىك ورىتىب
جوگىرمەگى مايداندى.
باتىر بولماق ويداندى.
ايقايلاسىب جاۋعا ەتىسى
ئاڭىرىم بىلەر جىگىتتەر
اجالىمىز قايدان دى!

— 2 —

قوغالى كولدەر قۇم سۇۋلار
كىمدەرگە قونىس بولماغان.
سازداۋعا يىتىكەن قۇباتال
كىمدەرگە سايىق بولماغان.
باسىنا جىيەك بايلاعان
ارىۋلار كىمنەن قالماغان.
ئاڭداپ مېتىگەن تۇلپارلار
يىەسىن قايدا جايىۋ سالماغان.
قۇلاندار يىشەس بۇرشاق قاق
كىمدەرگە شەربەت بولماغان.
ساداىنا سارى شىركەى ۇيالاب
جاۋ يىزدەگەن ەرلەردىك
قايدا باسى قالماغان.
يشەلىك دە جەلىك،
مىنەلىك دە تۇسەلىك،

ويناليق دا كوله ليك.
ويلساڭدار جيگيئتەر
ميناۋ جالعان دۇنيا
كىمدەردەن كەيىن قالماغان.

سويلەسەم داۋىسىم اڭقيعان.
سويلەۋگە جۇرەك تالپىنغان.
اتاسى بەرىش بولسادا
ارتىق پايدا كورمەدیم
هگىز بەنەن بالقىدان.
الا قانداى نارىندا
مۇكەممەلىم شاشىلدى
شاعاللای كولدەى شالقىعان.

اسپاندا ۇشقان اقسوڭقار،
قولىمدا تۇيعىن لاشىن.
قوسىلعان جاستا ارۇۋدىڭ
كورە الماى كەتتىم قۇلاشىن.
ارپا جەمدەس ارعىماق
اق-سەلەۋ وتقا زار بولار.
ميۋا مەن شەكەر جەمدەگەن
العانىم مەن بالدارىم
فوڭگىر سيعان دۇنيا-اى
قوى ەتىنە زار بولار.
جاپاننان قارساق ئىن قازار.

قان سالدیرعان جارمەنكە
جیراق بولسین بیزدەن بۇ بازار.
قاتین قالسا بای تابار.
قارینداس قالسا جای تابار.
ارتیمدا قالعان افساقال
القالای كەكەس قۇرعان كۇن
اقیل مەنەن وی تابار.
كەیین قالعان جاس بالا
كۇدەر ءوزیب بیزدەردەن
كوگیلی قاشان جای تابار.

— 5 —

ارتیمدا قالعان العانیم
قیتایلی قیزیل کویلەگی
کۇنگە قویساك وئارما،
مۇندای قورلیق بولارما.
افسوڭقار قۇستیك بالاسی
قاسقیر تارتقان جەمتیکكە
اعارمای کوزی قونارما.
قارشىعا قوسنى كوب کوردیم
قایریلیب قازعا قاراعان.
قاتین بالا قارا ورمان
بارشاسین جاۋعا الدیرعان.
قۇریۇلی جاتقان جەبەگە
قۇرساعینان شالدیرعان.
اسیرا كەلیب ویلاسام
بۇ زاماننىك شاعیندا

ماقامبەتقەدى زارىعیب
موڭدى بولعان قايدا بار.

— 6 —

ابایلامای ایریلدیم
ار جاقناعی ەلیمنەن
اناۋ نارین دەگەن کولیمنەن.
عتیری کەتتیم دە مەیمەن
کەم بولمادی ولیمنەن.
تەڭیم ۇلگى المادی
اۋىزىمداعى جەلیمنەن.

— 7 —

یستەگەن عیسم کەتتى دالاعا.
قاشان ۇتیب شیعام دەب
قايغیرامین مەن داعى
جاییقدان ارعى دالاغا.
باسقا قیسیم تۇسكەن سولڭ
قايىریلماستای كۇن بولدى
قاتین مەنەن بالاغا.

بارساڭ سالەم ایتا بار
اتا مەنەن اناغا

جاۋدان امان جان قالسا
قارا ورمان مالیم ساداعا.

— 8 —

ولەڭ ایتیب تولعادیم
كوکیريگىمدى باسارعا.
قارالای وتین جارمادیم

تاس قازانغا اسارغا.
ماقامبەتتەي موڭدىغا
ەندى كەلەر كۈن قايدا
قانغا قۇرغان شاتىردى
سۇڭكى مەن تۇرتىپ اشارغا.

— 9 —

التىن ءجاقسا جاراسار
جىلتىراغان كومىسكە.
ون ەكى اتا باي-ۇلى
جىيىلب كەلسە بۇل يسكە.
التى سان الاش ات بولىپ
تىزگىنىن بەرسە قولىما
زۇۋىلار ەدىم بىر كوشكە.
اتا انانى سوكتىرىپ
ات باسىنا سوقتىرىپ
نالەت دەسە بولماس با
وسىلاى جۇرگەن جۇرسكە.

— 10 —

ارايىنا ءيىلەر ارايىنا.
ارعىماعىم جارايىما
استىما مىنىگەن ارعىماق
كوشىگەن ءجۇندى شال جەبە
كاۋرگە قاردى بۇرايىما!
ەل شەتىنە جاۋ كەلسە
ازامات ەردىك بالاسى

نامىسىنا شىدايما.
جاتقان كۈمەك سورايمما!
ارعىماق جالسىز
ەر مالىسىز
الدارنىڭ نە بەرەرى بولجاۋسىز
جولداستارىم موڭايما.

11 .

”اق جۇمىرىتقا سارى ۇۋىز
الپەشتەب قولدا وسىرگەن
تۇۋعان ۇلدان نە پايدا?
قولىنا نايىز الماسا
اتانىڭ جولىن قۇۋماسا.
الاشتىڭ بايلىعىنان نە پايدا?
قۇلاننان باسقا ەل تابىلى
قونارىنا جەر تابىلى
ماڭقىعان سارى دالادان
ەكىندىدە قۇلاعان
تارىعىب كەلگەن ەرلەرگە
قايرى ونىڭ بولماسا.
التىن تاقتى قانداردىڭ
قاندىعىنان نە پايدا?
قارىب بەنەن قاسارعا
تۇۋىرىلىق عىسى بولماسا

12 .

مەنىڭ اتىم ماقامبەت.
جاسقۇسداعى جاڭگىر قان

يىسەنەن بولدىم قۇسا دەرىت.
اتاسى وتكەن ايشىۇۋاق
سونىڭ كوزى كوردى عوى
مەنىڭ اتام وتەمىس
ەلدىڭ قامىن جەدى عوى.

13 .

جايىقتىڭ بويى ەندى سۇۋ.
كەشەگى قۇۋاتىمنىڭ بارىندا
تىزەسى مەن بۇزىپ وتكەنمىن.
جانىما ايلار بولار دەپ
نازاردى ئاستاي شۇرەنگە
كۈنىم ئۇشىن جەتكەنمىن.
الپەشتەگەن ارۇۋدى
بارىن ئاستاي كەتكەنمىن

14 .

قاننىڭ ئىسى قاتايدى.
ازامات ەردەن مال تايدى.
قاندى كوبە كىيىنىپ
ئېر الداعا سىيىنىپ
ۇرانداب جاۋعا ئىيىگەندە
كىم جەڭەرى تالايدى.
جولداستارىم مۇڭايم.

15 .

ايماقدا اймаق اймаق كول
دارىيا بولۇپ شالقيماس

اياعى تومەن اققان سولك.
ايدان جاريق نەرسە جوق
قاراڭغى تۇنەك باسقان سولك.
ارستاننان كۇشتى جان بولماس
ودا ولەدى جىگىيتەر
مەرگەندەر تاڭداپ اتقان سولك.
الالى جىلقى اقسى قولى
اڭدىغان بۇرى جەمەيمە
يىدىسى ئۇيقتاپ جاتقان سولك.
شاقىرغان مەن كەلەرمە
كەشەگى مەنىڭ ارستانىم
ئۆزى شىن بارار جەرىن تاپقان سولك.
ەگىزىمەنن ايىرىلىپ
مەن بىر اققۇ بولدىم قالىقتان سولك.

16 .

اينالايىن اق جايىق
ات سالماي وتەر كۇن قايدا؟
ەڭسەسى بىيىك بوز وردا
ەڭكەيمەي كورەر كۇن قايدا؟
قارا بۇلاندىڭ تەرىسىن
ەتىك فىلار كۇن قايدا؟
كودىرىدەن باۋ تاعىپ
ساۋەت كىيەر كۇن قايدا؟
كۇمبىر - كۇمبىر كىسىنەتىپ
كۈرەڭدى مېنەر كۇن قايدا؟

تولعامالى اق مىلتىق
تولعاب ۇستار كۇن قايدا؟
التي قۇلاش اق نايزا
ۇسىنىپ شانشار كۇن قايدا؟
ساداق تولعان ساي كەز وق
ماساعىنان وتكىزىپ
باسىن قولعا جەتكىزىپ
سوزىپ تارتار كۇن قايدا؟
كەرىت بۇعىداي بيىلەردەن
اقىل سورار كۇن قايدا؟
ءبىزدى تابقان انانىك
اسىراغان انانىك
رازىلىق بەن جايلاسيپ
قولىن الار كۇن قايدا؟
ەدىلدىك بويىن ەن جايلاپ
شالعينعا بيىە ءبىز بايلاپ
ورىندىقتى قارا سابادان
بوز بالا مەن كۆلىپ وىناب
قىمىز ىشەر كۇن قايدا؟

17 .

ايتساداعى اينىمان
كولدەنەننىڭ سوزىنە.
اشكەرە بولعان ۇسىم بار
حىيىلغان جۇرتتىك، كويىنە.
كەتكەنىم جوق ولجا ۇشىن

كەتەيىپ ەدىم ەلىمىنەن
اتاڭنانا لەت جاڭگىردىڭ
ئەيىر اۋىز ايتقان ەس-وزى ۇشىن.
بادانامدى باسا بوكتەرىپ
قاسىما جاتتان جول-داس ەرىتىپ
كۈن تۇن قاتىپ جۇرگەنمىن
انا نارىندا جاتقان
جاس بالانىڭ قامى ۇشىن.

18 .

التى كۈندەى الاۋلاب،
ون ەكى كۈندەى ۋى ۋىلاب،
اقىلدى الپس جاققا چابىتىرىپ
اقىلى جونگە كەلگەنسىن —
تولعاى تولعاى جۇگىرگەن
توپىراعىن سۇۋىرغان
ەرتەدەن سالسا كەشكە وزغان
ىلدىيدان سالسا توسكە وزغان
قوى مويىندى كوك جۇلىن
كوك جۇلىندى جەتەلەپ
قىسىق جەردەن توتەلەپ
قايرىغا قول سۈگىلىپ
ارعىمات ات بۇگىلىپ
ازىرەتتەن انىت ەيشىپ
اقىرەتتى جانعا بايلانىپ
تالاي جۇردىك دالادا
ءادىل جاننان تۇگىلىپ.

19 .

قارشىغا دەگەن بىر قۇس بار
قاناقى ايدىك استىندا.
ۇياسى ونيك سايدا
قاراعاي قايدىك باسىندا.
اڭقاۋ وسكەن ەر ەدىم
بۇلا بولىپ جاسىمدا.
بۇ قونىسقا قوندىرعان
اتا بابام وڭباسىن
تاڭدا سىيرات باسىندا.

20 .

بىز نەتكەن ەر، نەتكەن ەر؟
سەرگەلدەك مەن وتكەن ەر.
ەدىل مەنەن دەندەردەن
ساعىز بەنەن جەمدەردەن
ونان تالاب ەتكەن ەر.
ارقادا ەلىم باردى دەپ
قايسىباس قارا باردى دەپ
وعاندا بارىپ جەتكەن ەر.

21 .

بىز ەر ەدىك ەر، ەدىك.
ەن نارىندا جۇرگەندە
ەرىككەندە ەر دىەك
ەرىنگەندە بىيى ەدىك.

قالماققا شانيس قانداردى
قابىلانداي قايراڭغا سوعيب
ەتىن تالاي جەب ەدىك.
ءىيز وتەمىستەن تۇۋعان ون ەدىك.
سول ونىمىز جۇرگەندە
مىڭ سان اسكەر قول ەدىك.
ءىيزدىڭ جايدى سوراساڭ
ەرتە كوشىپ كەش قونعان
ساناۋلى ساندى وردانىڭ ءبىرى ەدىك.

كون قاقتى ەردىڭ استىندا
كوب جۇگىرەتىن كوليك بار.
كون ساداقتيڭ يشىندە
كوبە بۇزار جەبە بار.
قارايحاننىڭ جىگىتتەر
ءبارىن كىسى دەمەڭىز
كوبە كوندىز تايراڭداب
توزگە شىقباس ەرلەر بار.
تاۋدا بولار تارعىل تاس
تارىقسا شىعار كوزدەن جاس
وردالىعا كوز سالما
وعى قالسا جوعالماس.
تابتان وزعان تارلان بوز
تۇراسىنان ايرلسا
تاستى باسىپ تۇرا الماس.
اسىلдан بولات ۇل تۇۋسا

هكى جاق بولىب تۇرعاندا
هگەسكەن جەردە شارت كەتەر.
جاۋرىننان ءوتىن السادا
جاماندارعا جالينباس.

اى استىندا عيىر كول بار
ات شابتىرسا جەتكىسىز.
ورتاسىندا الۋا سەكەر بار
ئاتقان قۇۋلار كەتكىسىز.
قارادادا قارا بار
قان ۇلى باسىپ عوتكىسىز.
الدانىك عيىر كۇنى بار
عيىر جاريم ايعا جەتكىسىز.
موڭداس ەرلەر بولماسا
مەنىك ايتقان ءسوزىمنىك
قۇلقىنا جامان جەتكىسىز.

جايىقتىك بويى كوك شالعين
كوزەرمىزدە جايلارمىز.
كۇلىستى سىندى كورەڭدى
كودىرەيتىب كۇندە بايلارمىز
قۇداى عىستى وڭداسا
ءىسىم جونىگە كەلگەندە
قامالاعان كوب دۇشبان
الده بولسا قۇلداى قىلىپ ايدارمىز.

اسپانداعى بوز تورعاى
بوزاڭدا بولار ۇياسى.
بوزاڭنىڭ تۇيىن سۇۋ السا
قايعىدا بولار اناسى.
قارا لاشىن اق تۇيىن
قايندا بولار ۇياسى.
قاينىڭنىڭ باسىن جەل سوقسا
قايعىدا بولار اناسى.
ايلانباستىڭ الاتاۋ
باۋىرىندا بولار ساياسى.
توقسان تاراۋ سۇۋ اقسا
دارىيا بولار ساعاسى.
سان شەر ۇۋلى قول بولسا
باتىرلار بولار اعاسى.
از سويلەسىپ كوب نىڭدار
قاس اسىلدىڭ بالاسى.

قالى كىلەم قارا نار
جاراسادى قاتارعا.
ارىۋانا جييساڭ جاراسار
ۇلى كوندە ساپارعا.
قاۋمالاعان قارىنداس
قازاقتا باردى مەندە جوق
ارىزىمدى ايتارعا.

كۇمىستى مىللىتى قولغا اليب
كولدەن قۇۋلاردى ۇشىردىم.
قولىمداعى قۇسىمدى
قاپىلدىق بەن ۇشىردىم.
التىننان ايبات تور جاساب
اقىردا قولغا تۇسىردىم.

شامدانسام شالقامنان تۇسەراساۋمىن
شامرقا نسام شاتىمنان سىنار بولاتىن،
قۇسىلگەن قۇۋداسن جوقۇيات بەن.
جىگىت جاۋعا شابباي قالاردەيمىسىك
قاندى كوبە كىيىنىپ
بىر الداعا سىيىنىپ
كەزەنگەن جاۋعا كەز كەلدىك
جالاك نايىزا بىر ات بەن.

بوز اعاشتان بىيك مەن ەدىم
بولىتقا جەتبەي شارىت سىنبان.
ەل قوتقارار ەر ەدىم
جاندا سىباي اق بىر تىنبان.
توماعالى سوڭقار مەن ەدىم
قولعامالى نايىزا مەن
تولقىسىب جاۋعا شابقاندا
بىر وزعانمىن جور تىمىنان.

ەر دۇشبانى كوب بولار
قاتىن دۇسپان جىگىتتەر
نە دەمەس دەيسىن سرتىمنان.

مىنە الماعان الاعاى - اى
شيعا الماعان قۇبا دالاعا - اى
مۇسىلماننىڭ بالاسىن
اتاڭا نالەت جاڭگر قان
كوزىنەن تىزىپ جىبەردى - اۋ
ورىنبور دەگەن قالاعا - اى.

بالۇۋان جولبارىس سە كىلدى
اليسقاندى اليبۇرغان يىلەگىم.
قامالغان جاۋدان قايتباعان
قايناعان قارا بولاتتاي
قارسى يىتكەن جۇرەگىم.
ەرتەدەن كەشكە شەيىن زارلاسا
بەرمەي مە ە كەن قۇدايىم
بىزدەى تاريققان ەردىڭ تىلەگىن.

مىزدىڭ اناۋ نارىندا
بىر توبەلەر بار ەدى
اينالاسى ات شابتىرسا جەتكىسىز.
قىقۇۋلاب ۇشقان قىرعاۋىل

كونىندە قۇلاي دا باسيپ وتكىسىز.
بايلار يىنىك قوناققا سويغان تايلىرى
ەرتەك كەلگەن جافىيلار
كەشكە ۇيىنەن كەتكىسىز.
قويدى مىگە تولتىرغان
نارىنىك انا قۇمدارى
تۇيەنى جۇزگە تولتىرغان
كوكبەكتى شىتتىر جەرلەرى
جانىپ قالغان تايلاعى
جاردای اتان بولغان جەر.
جاباعىلى توقتىسى
قوى بولىپ قورا تالغان جەر.

بالدىرغانى بىلەكتەى
باتتاۋىعى جۇرەكتەى
وندای قونىس ماعان جوق.
قۇداى قىلدى امال جوق.

يىتكەن ئىستىك مىنى جوق.
يىتتىرگەن ەردىك كەمى جوق.
تۇۋرا اجالدىك ەمى جوق.
ارقادا جانتقان اق كىيىك
اىيب اىيب ەتىن جەب
يشىب قاندىم سورپاسىن.
ساپىرپۇلى سارى بالدان
ەش دە بىر جەردە كەمى جوق.

جاسىل الا ۇيرەك قوڭىر قاز
جايىقاي ۇشقان كولدە جوق.
تار قولتىقان وق تىيىسە
تارىقاندان قايرىلار
قارىنداشىم مەندە جوق.
بالداعى التىن اق بولات
سالايىن دەسەم قىندا جوق.
قانائىنان قايرىلىپ
ئىت العان قۇۋدا سىندا جوق.

ارعىماققا وق ئىيدى
قىل مىقىننىڭ تۇيىندى.
ەر جىگىتكە وق ئىيدى
اۋىز ومىرتقانىڭ تۇيىندى.
جانتايىپ جاتىپ كوب يىتىم
جازدىقتىڭ شالشىق كولىندى.
قايتەدىن ەندى دۇنيا - اى
جاعىدايسىز كەتىپ بارامىن
قاسىمدا كومەكتىڭ كەمىندى.

مەن اقسۇڭقاردان تۇۋعان قۇۋدايمىن
ئىير سۇڭقارغا جۇبايمىن.
ساۋىرسىما قامشى تىيىگىزىپ
شايباي نەعيب شىدايمىن
تۇيىن قازعان مەن بايتەرەك
تولقىۋ مەنەن قولايىمىن.

قات وقىيدى مولدالار
قالام مەن تارتقان سىيادان.
ەكى كىسى تەڭ بارسا
وڭداي تورە بەرەدى
اقىلغا جەتەك بېرىدۇ ادام.
مەن تاۋدا ويناعان قارت مارال
تابانيم تاسقا تايار دەپ
ساقسىنىپ شىققان قىيادان.
قايڭنىڭ باسىن جەل سوقسا
قارشىغا قۇس قايعرار
بالاپانيم سۇۋعا كەتەد دەپ
مامىيەن توككەن ۇيادان.
وداعى بىزدەي بولغان سورلى ەكەن.

بىر پىرلاي ۇشقان قاسقالداق
كولىندە جاتىپ كوركەيمەس
ورتايسا كولىڭ قوعاسى.
ارىۋانا مايا كوڭىرەندەر
باۋىرىنان ولسە بالاسى.
سۇۋدا جۇرگەن نان بالىق
شاعالا قوسقا جەم بولار
ۇزىلسە كولىڭ ساعاسى.
اتادان قالغان ساۋىتتىڭ
شىعيرشيعىن توت باسار
جىرتىلا توزسا جاعاسى.

تاۋدای بولغان تالابتىڭ
نازارى قايتقان كۈن بولغان.
جييهكتەن باۋى كۈنەرىب
اقسوڭقار ۇشقان كۈن بولغان.
باعانالى بوز وردا
ەڭكەيىڭكى كۈن بولغان.
تەلەڭەي تەڭىز شالقىجان
قوعالى كۈلدەر سۇۋالىب
تىزەڭگە جەتەر جەتبەس كۈن بولغان.
جاپانغا يىتكەن بايتەرەك
جاپىر اعىنان ايرىلىپ
قۇۋ تۇيىر بولغان كۈن بولغان.
القالعان جەر بولسا
ازامات باسى قۇرالسا
ماشىۋرات كەڭەس سۇرالسا
ماشىۋرات بەرەر ەرەدىك
بىساتايدان ايرىلىپ
القالاى كەلگەن كەڭەستە
دەمى قۇرىغان كۈن بولغان.

جىيىناعى.

بەت

1. تايماڭ ۇلى يىساتايدىڭ قوزغالىسى تۇۋرالى
قىشقاشا ماعىلمات. 3
2. يىساتاى ماقامبەت يىيىلماڭ اقىننىڭ ءسوزى 67
3. ماقامبەتتىڭ بايىمامبەت سۇلتانغا ايتقان
ءسوزى 115
4. ەرەۋلى اتقا ەر سالماى ماقامبەتتىڭ ءسوزى 137
5. ماقامبەت باتىردىڭ شەر-نىياز شەشەنگە ايتقان
جۇمباعى 139
6. ماقامبەت باتىردىڭ باسقا سوزدەرى 141

جاڭئىلىس باسلىغاندارى.

«يېسانى - ماقامبەت» تى وقىماستان بۇرىن مىناداى كوزگە تۇسكەن
جاڭئىلىس باسلىغاندارىن تۈزەتۈ كەرەك.

بەتى	جولى	جاڭئىلىسى	دۇرىسى
13	22	يىرەتى	يىرەتى
14	7	اشىسىلى	اششىلى
14	17	سورىنەن	سوزىنەن
17	8	قاراڭوى	قاراڭغى
18	6	مۇبىتىيسىنە	مۇبىتىيسىنە
57	4	كورىن	كورىن
"	18	قىرعىيدى ئىيدى	قىرعىيدى ئىيدى
68	11	نشى جۈالدىن	ئۆتەب كەتكەن بابامىز
		سۈك ئۆتۈسەب قالغان	سىرالى مەنەن دارىكە
		تورت جۈل	قارىن بولە سە كىلدى
			بىرگە تۇۋعان اناسى
71	16	بالاسىن	باسىن
72	23	يىسقىداعى	يىسقىداعى
83	3	بىتتىر	بىر
88	2	نەنتەك	تەنتەك
99	2	ساياردا	ساپاردا
114	28	جايىب	جاربىب

دۇنيادىكى ئىلىم ۋە تېخنىكا

بەدى	جولى	جاڭلىسى	دۇرىسى
119	9	بەكە	بەكە-تاي
120	18	مىنكەن دە مىنكەن	مىنكەن دە-مىنكەن
		مىنكەن ەر	مىنكەن ەر
133	1	ى	اى
136	6	قايىراڭنان	قايىراڭنان
138	11	تۇن	تۇن

قازاقىستان مەملەكەت باسباسىنىڭ

كۇن شىعەيس بولىمىندە

قازاق تىلىندە

تاشكەندە، ورىنبورد، ماسكەۋدە

باسىلىپ شىققان كىتەپتەردىڭ

ءبارى ساتىلادى.

В КНИЖНОМ СКЛАДЕ

Восточного Отделения

Киргизского Государственн. Издательства

„ВОСТКИРГИЗ“

имеются все книги на киргизском языке, изданные в Ташкенте, Оренбурге и Москве.

Требуйте каталог. Каталог высылается
БЕСПЛАТНО.

Адрес почтовый: г. Ташкент. Угол просп. Коммунистов и Иканской ул. д. № 1—3.
„ телеграфный: Ташкент, Восткиргиз.

عباسی 95 تیسین
Цен 95 коп.

